

پکی مکتب

5
— ییل:
1927

4
— سابو:
22

آپزیل

آذربایجان خلق معارف قومسالیغی
رونی علمی سولسک قی. پ. ر. غوری بولہ سی اور غانی

آذربایجان دولت نشریاتی

پاسکی۔ 1927

باش مەلۇمات مەدەنىي نۇمرو 1691
تەڭرى 2000

آذربەيجان II - مەلۇمەتى باكو - 1927
قاسم اسماعيلوف كوچەسى نۇمرو 2.

عمومی قسم.

آذربایجاننىڭ شورالاشماسى نىڭ 8 نجى يىل دونومى.

بازانى: سلطانوف عباس

آذربایجان اولکەسىندە، شورا حکومتى قورولوشونىڭ، سىكزىنجى يىلنە كىچىر. بو ماناسىتلە بو مدت ايجىندە مەدنىت ساحەسىندە گورولموش مەم ایشلەرە عائد صەحیفەلەرى بىر-بىرر چوپرەڭ. 1905 نجى يىل انقلابى بوتون زاقاقاسىدە كى تورک کتلهلەرنى، سىلکەلدى، مەدنىت يولوندا نە درجەدە کريلەردە قالیش اولدوغونو اوڭا گوستردى؛ عىن زماندە ترقى ايجىندە اولجە قارائلىق قالان يوللارى آيدىنلاتدى.

گىچ نىسلىك تەحصىل ساحەسىندە گرى قالماستىن سبب اولاجاق نەقدەر انکللەر واردى: قابىرقا زاوودلاردا كى آغىر، دوزولەمەچك درجەدە چىن ایشلەر، آتا-آنالارىك استثمار شىجەسىندە مېتلا اولدوقلارى يوقسوللوق سىببە اولادلارا اهمىت وىرمەيى باجارامالارى، گىچ يىنلەرە قارائلىقدان خلاص اولماق ايجىن روحانىلەرىك ھەرقىدەدە اوفوردوكلەرى محافظەكارلىق (قونسەروانىزمە) تېلغاتلارى، قاناتىزمالار.... ايشتە تەحصىل و ترقى نىڭ قاباغىندا دوران و يىقىلماسى آغىر مبارزە و گوجلۇ ئاتلارامحتاج بولان سەلەرىك مەملەرى بولانلاردا عبارت ايدى. مەكتەبلەرە كلىنچە، اونلاردا آز چوق دال-بوتاقلا تىجە اعتبارلەگەدە بو انکللەرە قوت علاوہ ايدىن موسسەلەردىن اوزگە پرىشى دەگىلدى. اونلار بوغالىك گوجلۇلەرىنە، وطنە خىياتكار، چارە صادق بىندەلەرە مخصوصدى؛ پرولەتلاردا ن مەكتەپلەردە، و مىسكىن آربىستوقرات صنفىنە اىي اطاعت و خدمت اىتمەيى باجارماق تىرىسەسى وىرىلمەك ايجىن گوتورولوردى.

خان - بك طبقه امری، زنکین صنفیک اولادلاری چوقجا گیره بیلیر دبلره؛ اساسا قورولوشجادا مکتب حیانا آدام حاضر لاما ق ایچین ده گیل، حیاندان، اوزاق کبارلار، ممتازلار، امروریرجی مفتخورلار عمله گنیرمه به الیرشلی ایدی. سوزو ک گوده کی مکتبله رده بوتون قورولوشلار کیبی عمومی حیاندان چوق اوزاقدا دوروردی. ایسته آبریل انقلابی نیک بو قورولوشا قارشو آذربایجاندا نلر یارادیب نه دگیشیکلر عمله گنیردیکنی یاقشیجا قاوراما ق ایچین آشغیدا کی بازیلاری دقله او قومالیدیر.

کیچمیش و حال حاضر.

کېچمېشده مېکېلەر قورولوش جا عمومى حياتدان اوزاق اولدوغوندان ، زحمت کوش کله سېنى باقشې ده گېل، خنى پس اولاراق يله قاوريا - سلمه مېشدى .

مكتبلەرىك مەقدارى اھالىيە نىسبەتاً چوقا آز ايدى؛ تەدرىس اجرتى دە ھىچ
يەر زھمت كىشىك و ېرىمىيە جىگى قەدر آغىردى؛ شىكە سىركەك، سىركە ايدى؛
مىثلاً زىنكە زور قىياسىندە 10000 نفوسا 4 عدد ابدائى مەكتەپ دوشوردى.
بونلارنىڭ ھامىسى (بىگلەر، خانلار، ملگدار، خوجالار) اولدوقلارى رايونلاردا
آچىلىردى.

1914 ینجی ییلده ایمدیکی آذربایجان اولکسی داخینده 728 عددمکب بولوردی، 1548 نفری قیز اولماق و اونلارداندا 98 ی تورک بولونماق صورتله بورالاردا مجموعی 17740 نفر طلبه اوقوبوردی. بو مکبیلردن آتجاق 16 اعدادیه، بر دانسی سینارایدی، اونلاردادا نه قدر طلبه اوقویار اوقوجولار اوزلری دوشونولر.

تعام 5 يىل سوڭرا. يعنى 1919 يىلغى يىلدىم، مساوات فەۋدالچىلارنىڭ
 ۋاقىتىدا، 15966 نفر متعلمى اولماق اوزره 672 دانە آذربايجاندا
 مەكتەپ اولموش.

بو ستايتسقه شووونيزمه ايله كوپورن مساواتچيلاريك ملي مدنيتي يوكسكلىك

خصوصوندا معارفه مافی اولاراق ایله دیکیلری خدمتله ریک درجه سینی گوسته ریر. اولاریک وقتیندا:

a) مکتبله ریک مقداری اوز بابالاری نیقالای و ایتینا نظراً 10% آزالیر.

6) مکتب بنالاری یقیلیب ترک اولور B) مکتب مه به لله ری مساوات مأمورلاری نیک ایوله ریه داشینیر r) مکتب کتبخانالاریندا اولان کتابلاردا مأمورلار طرفیندن ایوله رده گیزله تیلر. d) شوشا و شاماخی کیبی مدنیت مرکزله ری، بوتون مکتبله ری و بیر چوق یورتلارله داغیلیر.

ایشته بویه خرابه، تنزله اوغرامیش قولتورا شورا حکومینه کیچیر..... ایمدی شورا حکومتی دورینده، مدینته، ترقیه عائد اولماق اوزره گورولن ایشله رده گنه آشاغیدا کی رقله ردن بیله نیله ر:

1920 ینجی ییله مکتبله ریک مقداری 1000 و متعلمه ریک مقداری ایشه تخمیناً 25000 چاتدی. مساوات و ایتینا گوره مکتبک مقداری 45,1 فاض و 1914 ینجی ییله باقاندا 37,2 فاض آرتیش اولدی.

انکشافدا اولان بوقدر سرعت اوز ته پاسینی ساقلامایاجاق فکرینی ویره ییله ر؛ دوغریدان بو ته مبابی ساقلاماق اوقدرده آسان ده گیلدی. آنجاق ساقلا دی، آرتیم فاضی 5 ده گیل، 10 ده ده گیل، اویری ییله رده 30% و 40% فاضی ییله دو کدی.

1914 ینجی ییله کینه نظراً 21—1920 ینجی ییله مکتبله ریک مقداری 37% و اوشاقلاریک کی 50% فاض آرتیش ایدیه 26—1925 ینجی ییله اولکی 118,5 فاضی و ایکینجیسی ایشه 220% فاضی دو کوموشدی.

مکتبله رایله اوشاقلاریک آرتماق فاضله ری آراسیندا کی نسبت آرتیق معارف جیه سینده آتیلان آدیملاریک به یملیکینی، گه نلیکینی یزه چوق آیدینجا گوستریر. بو آدیعی یز یالکز مکتبله ریک مقداری خصوصیندا ده گیل، خاصه سی باره سینده آتیشیق.

هر شیدن اول ییزیم بوگونکو مکتبله ریمن حیاتی قاورامیش؛ اهالی نیک

ھاياتدا كى احتىياجلارىنى اوده مەيە چالغىش. اسكيدە ابتدائى مەكتەپلەرنىڭ غروبى اوجو كىچىمىزدى، اوج غروبدا 30 نەفر اوشاق اولاردى. او مەكتەپلەر ھايات قىراغا دورسون، ساواد بىلە بىرە بىلەمەزدى. بىمدى بىزىم I درىجەلى مەكتەپلەرىمىز، 5 غروبلىق تامام قوبۇل قىلىدۇ؛ پروگراممىنىڭ سوكىدىكى بىر دائىما ھايات و زىھنىيەت؛ بىشىدىرىدىكى دە زىھنىيەت، قولتورامراقىلىسى انسانلاردىر. بونوگچون 90 ئاقىلى قىرا بالاسى بىر و مەكتەپلەرىمىزدە كىلەيدۇ؛ ساوادىدا چوق قولىدۇر.

بوقارىدا كى آرتمىمىز انكشافىندا كورولەن مەكتەپ مىقدارىلە اوشاق آرتمىمىزنىڭ نىسبەتلىرىگى دە بىر مەكتەپ چوق ئوقۇس توبىلانماغىنىدىن ئىشلەپ كىلر (118,2% مەكتەپ 220% ئىشلەپ ھاسىلات دىقت).

تازە ھاياتىدىن اوتتور تازە قوبۇل ھازىرلىغى.

چوق دال- بوناقلى اولان سوسىيالىزما قورولوش، مەكتەپلەردىن بىگى تىرىيەجى قوبۇلەرنىڭ ھازىرلانماستىنى و عىن زاماندا موجود قوبۇلەرىگە بىگى ھايات اويدورولماستىنى ئىشلەپ كىلەدۇر.

ايندوسترانلار ھاياتىدا بىزىم شەھەر ھازىرلىغى و ياخود كىلەن تىرىيەندە چالغان ايشىچىلەرىمىزنىڭ ھامان- ھامان ھېسى آرتمىق ئىشلەپ قوبۇلەرنىڭ اساسىنى تىشكىل ايدە بىلەمەيچك، بىنى ايندوسترانلار يالغىز اولاردا اساسلانماق باجارمايچاق؛ اولكەنىڭ سوسىيالىزىم و ماشىنىزەسىندە ھازىرلىقلى ئىشلەپ قوبۇلەرنىڭ احتىياج ھىس ايدىلەچك، ايشە مەكتەپلەرىمىز بوجور ئىشلەپ قوبۇلەرنىڭ بىشىدىرىمەكە مەكلىف اولاجاقىدۇر؛ بونوگچون دە بونلاردا بىز زىھنىيەت مەكتىپى آدىنى بىر مەكتەپنىڭ و بىزىم مەكتەپلەرىمىزدە اولكەنىڭ ئىقتىسادىنى زىھنىيەت ادارە ايدە بىلەچك آدمىلارنى بىشىدىرىمەيە قاپل اولمايدۇرلار.

بىزىم بونون مەكتەپلەرىمىزنىڭ پروگراممىلارنى بونون تىرىس اصوللار بىزىم ئىشلىرىلە بىلە ئىشلىرىلە باغلانماستى بىرەنسىيە سوكىمەكەدۇر؛ بو بىرەنسىيە كورەدە اوشاقلاردا مەكتەپ ياپىدىرىلماقتا و مەكتەپ بىرەنسىيەدۇر.

بوندان باشقا يېزىم خىصوصى حاضىرلىق مۇسسەلەرىمىزدە باردىر؛ بونلار يېزىم شىر سانىيى و كىندىتصرفاتىمىزدا لازم اولان مختىص قوئلەرى حاضىرلاماقلا مەكفدىرلەر. يىز بونلار واسطەسىلە بوگونكو موجود ايشجىلەرىمىزك گوجلەرىنى آرتىراجلىق. بو تىپدە تحصىل مۇسسەلەرى پرولەتار حكومتى نىڭ و پرولەتار قورولوشونوڭ گوجلەنمەسىنە سىب اولاجاقلار؛ او مۇسسەلەر بونلاردىر:

فابرىقا مەكتەبلىرى—14. بونلاردا 2063 نفر گىنج عملە اوقوبور. عملە فاكولتەسى—3. بونوڭ 9 دانەدە شەبەسى وار؛ اوقوبانلارىدا 3059 نفر دىر. عالى مەكتەبلەر—2. طلبەسىدە 5649. صنعت مەكتەبلىرى—4. طلبەسىدە—438. پروفقوت—32؛ طلبەسى اسە 2295. صنایع تەخنىقولارى—2. اوقوبانلارىدا—833. زراعت تەخنىقوى—4، 485. قارىشق تەخنىقوم (زراعت—صنایع)—5—685. آبرى تەخنىقولاردا—9—1978.

آپرىل انقلابى نىڭ 7 يىللىكى مناسبتىلە 7 عدد كىد جوانلارى مەكتىپى آچىلدى، بورادادا مجموعى 245 آدام تحصىل گورمەكدەدىر. بو تىپدە تحصىل مۇسسەسىندىن باشقا آذربايجاندى يىردە 16 عدد پەتەتخىقوم واردىر. بونلاردا 1998 نفر طلبە تحصىل گورمەكدەدىر. بونلار هم موجود اولان يىرىنچى درجەلى مەكتەبلەرىمىزى اداره اىلەمەكدىن هم اىلەرىدە حياتا كىچىرىلمەسى قرارە آلتان عمومى—مەجبورى تحصىل خدمت اىلەمەكدىن اوترو معلم حاضىرلاماقدادىر. بوقارىدان برى سايىلان ستاتىستىقى دابىلەرە گورە مقابىسە اىلەدىكەدە مساوات واقتىنا نظراً توركلەرىك اوقوبانلارى مقدارجا $92,2\%$ (15966) دان 52% (93702) يەقدر آرتىشىدىر.

ياشلى زحمت كىشلەرىك سىياسى معارف ايشلەرى

و

مەكتەپدەر ياشدا اولان اوشاقلاردا عائد ترىبە موسسەلەرى قورماق بىكى مدنيت ايشى اولماق و تمامىلە آپرىل انقلابى نىڭ ياوروسو بولونماق اوزرە آذربايجاندا اىكى مدنى ايشىمىز داها وار، اونلاردان بىرىسى ياشلى آداملاردان اوتروگورولن سىياسى معارف ايشلەرى، اىكىنچىسىدە مەكتەپدەر سىندە اولان بالالار و تىمەلەرە مختوص ترىبە اىولەرى—ايشلەرىدىر.

ساوادسىزلىق اولجە آذربايجان زحمت كشيچين آيريلماز بير بولداش ايدى. 20 ينجى يىلدە زحمت كشلەريگ تمام 96% ى ساوادسىز ايدى. آخير يىللەردە بو ساوادسىزلىق 20% شهرلەردە، 60% ابسە كندلەردە ايندىريلميشدير. قلوبلاريگ سيق. شبكه لەرى، قيرمىزى گوشەلەر، قرائت كومه لەرى. قرائتخانا لار، كىتبخانا لار، آذربايجان اولكەسى نىڭ اڭ ھجرا برلەرشە قدر سولڭ يىللەردە بريميشدير.

آذربایجان زحمت کشلری آراسیندا مدنی- معارف ایشلری اوزگه بیر اهمیتی حائز دیر: زحمت کش کتلهسی نیک سیاسی آقبویلیگی جهتیندن، عصرلردن بری اسیر و حقوقسیز اولان قادیلار نیک حیاتی و سیاسی ایشلری جهتیندن چوق ایشلر کورولموش دور.

ايمدى يېزىم قاديلاريمىز كند شورالارىمدا اشتراك ايدىرلەر، اوزگە اجتماعى
 ايشلەرە ال آتيرلار، علمە دوغرو حرکت گوستىرىلەر و بويلە... و بويلە...
 يېزىم عالمە حياتىمىز، مدنەتمىزنىڭ قاباغا گىتمەسىنە ھەلىكىدە بويۇك انگللەر
 تشكىل ايدىر. عالمەمىزدە ھەلە اوشاقى مەكتەپدەر خاھىرلاياچاق تىرىيە خاھىرلىقلارى
 يوقدور. يېزىم اوشاق باغچەلەرىمىز، اوشاق ايدىرلەرىمىز، اوشاق ميدانچالارىمىز
 بو خۇسۇدا اوشاقلارنىڭ تىرىيە آلما لارىنا و مەكتەپ خاھىرلانما لارىنا بويۇك ياردەملەر
 گوستىرىمەكتەدۇر. آنجاق بوجور مۇسسەلەرىڭ شېكەسى ھەلىكىدە يېزدە گىرەك
 اولدوغو درجەدە گىشىلەنمەيشىدۇر: بونۇڭ سېبىدە خاھىرلىقلى مېرى و مېرىلەرىمىزنىڭ
 اولما ماغىدۇر. معارف قومىسارلىقى بويىل پەتە خەتقۇمىلاردان يېرىمىنى، مەكتەپدەر
 تىرىيە تەختىقۇمونا چۆرىمەيشىدۇر. آذربايجاننىڭ شورالاشمىسىنىڭ 8 نەچچى يىلى
 اچىپىندە آرتۇق بو مېرىلەر باواس-باواس يېزىم اولدۇقچا اوزاق گەلەجگىمىز
 انسان خاھىرلاماق اوزىرە. اوز مەدنى اللەرىلە بالالارى يوبورلەنمەيە باشلاياچاقلار.

معارف بوتون حياتيك معكسى. عين زماندا اونوڭ آيريلماس
حصه سىدىر .

بروله تارلار و بروله تار حكومتى معارف مسئله سيئه بويوك اهميتلر و ير ميش وسايله لاسى نمكن مقداردا اولماياجاق بويوك موفقيتلر چاتميشدير: بير سنه ليك موفقيت يكوئى بير تاريخى عصر يك موفقيت نتيجه سى ير نى دواماق

اوزرەدىر. آنجاق بولات تشكىلاتلە پرولەتارىياتى اداره و اوڭا رەبرىك ايدىن قوممونيست فرقهسىنىڭ خارق العادە بارادىچىلىنى بوبوك عصرىك بويلە بوبوك خادىنلەرنى تۈرەدەيلەر. ايمىدى اوقتاير انقلابىنىڭ 2 يىچى گونۈندە ايليچ طرفىدىن سويلەنن شو سوزلەرى ھېشە يادا سالماليدىر:

«بو اوچونجو روسىيە انقلابى نتيجهده آرتىق سوسىيالىزمايا كيچه جكدىر». يىز اوچونجو فرونت ايشچىلەرى بوتون حركتلەرىمىزدە بو شعارلە دىلەنلەنەرك و بونى رەبر دوتارق سوسىيالىزما طلبلەرنى مەكتەلەرمە عكس ايتدىرمەيى اونى دوغرىداندا بو قورولوشوڭ آيرىلماز يىر حصەسى حالىنا كىرمەيى بوبونوموزا گوتوردو گوموزو ھېچ يىر زمان اونوتمايلىق و ايمىدىكى حالدا شورا آذربايجانىنىڭ 8 يىچى يىل سوگۈندە، عمومى و مجبورى ابتدائى تحصىلە كىچىك مسئلەسىدە مەارف ايشچىلەرنىڭ قارشى سىندا دوردوغونودا خاظرىدا ساقلامالىق. بوتون بو خاظرەلەر يىزىم و جدانى آمىرنى اولەرق حركتىمىزە چىغير وىرملىدىر.

خارق العادە موفقىت و ناقتلەرىمىز اوڭوۈزە چىقان ھەر يىر انگلى، سدى سو كۈب داغىتماغا، يارب كىچىمە ھەمكان وىرمىش، وىرير والى الابدە وىرە- جكدىر. يىزىم آقتىوكتلەلەر اۈزەرىندە آپاردىقىمىز تىجرەلەر، بلانلارىمىزنىڭ مەنت و منفى تىجەلەرى، عملە - كىندلى ياردىملارى، لەنىڭ دىمر فرقهسىنىڭ رەبرىكى بوتون گلە جگىمىزنىڭ كىلىلى و عىن زماندا موفقىتلەرىمىزنىڭ امىد گاهىدىر.

هانرى پەستالوژى.

«وقتاندان يۈزىل كىچىك مەنسىتلە»

(س. مودغالېن) بلان و ھەنۋايىنە كۈرە تو-يىچ ايدىلىنىدۇ.
(H. P. K. H. Tk.) ژۇرنالى فېورال، نۇمىرە سېتىدۇ.

I

بۈيۈك فېورالىك اون بىسىندە جھان مەلم و تىرىە جىسى اولان ھانرى پەستالوژىنىڭ وقتاندان تەمام يۈزىل كىچىردى. بوتون دىنايە اوشاق تىرىە سىنىڭ يىر چوق بوللارنى كۈستىرن بو صاف آدامك شرفىنە ھەر طرفدە

طنطنه‌لی احتفال مجلسله‌ری قورولدی، بو خصوصدا آلمانیا داخل اولماق و ایشدا دورماق شرطیله آمریقادان دوتمش اینگیلیزیه قدر بوتون مملکتله‌ر اوز متدارلیغینی اوکا ابراز ایله‌دی‌له‌ر.

بوتون شورا جمهوریتله‌ری ده اوز نوبه‌سینده، وظیفه‌لرینی لایقيله برینه تیردی. ییزیم به‌داغوزی کتله‌میز و ژورنالاریمیز سرواخیسزلیق سیبيله حایف که کریهه قالمیشدیر. آنجاق کیچ اولسه‌ده مین‌الملل به‌تاغوقا، حاقیندا قارالادیغیمیز بیرنچه سطرله متدارلیغیمیزی بیان ایله‌مه‌یی انسانی وظیفه ساییریق.. بیر ده کیچ قالساق ییله بو خصوصدا مقاله یازمانیک بیر اویغون سوزلوغونو کورمه‌ییریک؛ چونکه اونوک مجاهده تاریخی، ایله‌ه ئال دبینه‌له‌ری‌نیک، صفحه‌له‌ری، اونوک تمام معناسیله طاقف فوقینده دوزومی هر صنعته عائد اولان مطبوعات صحیفه‌لرینی چوق تیز تیز دولدورمالیدر. چونکه او هرشیدن اول. دنیا‌دان اوترو، صنعت‌ایده‌ئالی دالینجا کیدن مکمل بیر آدامک نه جور ستافت‌له تجهیز ایدیلمه‌سی لازیم اولدوغونو کوسترن، چوق بویوک بیر درس‌دیر.

احتفال مناسبتیله یازیلماق بو مقاله او بویوک تریه‌جیه متدارلیغیمیزی کوستریجی بیر لوحه اولماقلا برابر، معلمک نه جور اولماسی لازیم کلدیگینی اربابینا خاطرلنماق ایچین ده بیر تکر یردیر.

به‌ستالوزی نه ایتیشدیر؟ بو سوئاله اونوک آوتویوغرافیا سیندان گوزل جواب ویره‌جک نه یر لوحه تایلار، نه جدول، نه ستاتستقه و نه‌ده تصویر. هر خصوصدا او اوزکه بویوک آداملاردان آیریلدیغی کیسی بو جهته‌ده آیریلیر؛ اونوک هیچ بیر ایشینی یوغرافیا سیندان داها دوغروسو شخصیندن آیرماق اولماز. او بوتون ایشله‌رینی، ایده‌ئالارینی تمام معناسیله باشامیش، تمیل ایله‌میش، تطبیق ایچین دورماق سیزین، یورولماق سیزین چالیشمیش، قاینار حرکت و اطمینانلار ایچینه‌ده چالیشمیش، دایما چالیشمیش....

اونوک یازیلاری؛ حتی اگ مجرد فکرله‌ری ییله‌که بو صفتی حائز دیر؛ بونو کوستمه‌مک ایچین اونلاری به‌ستالوزو عمری‌نیک دقیقه‌له‌ری و صفحه‌له‌ری ایله مقایسه ایله‌مک کافیدیر. یربسی: «اونوک هر تالیفی اوز منبعینه قاییدان چایا بگزره.» دییر

بلى! او ياشامادىنى، قلىنىڭ اڭ صىمىي و اڭ درىن گوشەلەرنە قدر بىرىتمەدىكى، تمام مەناسىلە سوپە متاثر اولمادىنى، تەئىل ايلەمدىكى نە يىر فېكر و نە ايدەئال و نەدە پىراخساس ميدانا قويمامىشدير. يازىلارى نە ايسە پەستالوژىدا اودور.

اوشاقلىقدان سىكسان ياشىنا چاتقاناقدر انسانىتە خدمت ايدەئالىنى تاشىماق خصوصوندا، يىز صاف و صىمىي نىرجه دانە پەستالوژى كورە يىلەرىك، زمانىك انىكلەرى، مەجبۇت آشاكار كىزلى آشىندىرمالارى باشىنا كلن سياست و رىياستلەر، اونو مەنى طرفە چىكىچى ھېچ بىر تائىر ەملە كىترە يىلمەمىش: (سىكز ياشىندا ايىكن سىكسان ياشىندا، سىكسان ياشىندا ايىكن سىكز ياشىندا صافلىغى، صىمىيلىكى يالگىز بو آدم تاشىمىشدير)، مورغالىن دىير كە: اوردەك ماھىنى لارنى يازان سىكسان ياشىندا اخيار پەستالوژى، بو سىندە ايىكن گەنى - چوداچوق آدىندا مەكتىلدىن اوزگە بىر شى دە كىل. ياردىمىسىز، اىچىلە اوغراشا-اوغراشا دوران، شىققىلى، قادىن اعتقادلى، ەمرى بوبى، ظرىف، ھىمىشە مەجھەدەپە حاضر و مرد دىر.

وقتىلە زلزە اولار، اوشاقلاردان دوتموش، مەلمە قدر بوتون آدمالار صىنى و اشىلالارى براقىب قاچارلار، بو ايسە قايدىب صىنفە كىرەر، اوشاقلارنىڭ اشىل-لارنى چىقارار، بونلارا كىرەر.

اشتە «بو ەجىبە ساقلىغى بو آدم بوتون ەمرى بو بونجا تاشىمىش قناعت و امىد، بو صافلىق اىچىندە اونو ھىمىشە تحرىك ايلەمىش، و جدانىنىڭ تەمىز امرلەرى اوتى ھر واقىت باردىم اشىنە سوق ايتىمىشدير.»

پستالوژىنىڭ حياتىنە ايدەئالى چىقىر و برن زمانىك حرىكاتىدىر، دارالفنون صرەلارنىا قدر چاتان خلق حرىكاتى ايلە بوبوك مرىنىڭ رىياستلى مەجھەدەسى باشلامىش.

اونوڭ اىلك اشى «ەر»، زراعتە ياشاماق اولموش؛ بىر نەصرفانچى كىيى چالیشاراق، كەد تەصرفاتى يوللارنىدا، كەندىلەرە اوزىنىڭ ەملە كىترەدىكى كوچوك چىقتىك واسطەسىلە عىانى يوللار و اوزونوڭ ایشامەسىلە تائىرلى نەمونەلەر

گوسترمك ایسته میشدیر. ایشه خلقه ایلک خدمتینی بو جور ایلهمك ایسته میشدی، آنجاق او زمان عمله کلن قورافللق بونو، محصولدان محروم ایتمیشدی. بونو کلا برار اوزکه بر بول ايله خلقه خدمت ایلهمك فکریته دوشدی:

قالان بیر بارچا برینی، ناتمام اولان ایوبنده کی اشبالاری ساتدی الدمه ایدیلن مبلغ ايله کندده اولان یتیملردن اوترو 50 نفرلیک یتیمخانا آجدی. «یئلهرله بن 50 دینجی بالاسی ایچینده عمر کیچیردیم، فقیرلیکله ریمله برابر لقمه چور کی اونلار ايله بولوشدوردوم. اوزومده دینجی کیبی باشاردیم که دینجی بالالار حیات خصوصوندا انسانلارا قارشینلار» دییر او بو یوک ادم.

آنجاق معلوم، پستالوژو بو ایشی صدقه صاحبه لری کیبی یتیملرلیک قارنینی دوپورماق ایچین بایمایردی، او بیر تربیه چی کیبی ایشه کیریشیش، ایسته بیردی که اونلاری تربیه ایله سین، او یله تربیه ایله سین که بیر زمان حیاتلارینی دیکر آدمالار کیبی اوز امکله رله تأمین ايله سینلهر، سفالتدن خلاص اولسونلار. بونو گچوده یتیملری بیر آرایا ییغماق، اونلاری دوپورماق، یاخوده جیزما قارا، ساواد اوکرتمک په پستالوزیدان اوترو کافی ده کیلیدی.

اوزمان «اوزگو ایشلهری» کندیلهرلیک محصول آلا یلدیکلهری پشیدن عبارت اولماغا باشلامیشدی، معلم دوشوندی: مادام اوستالار اوشاقلاری بو صنعتده ایشله دیب کار ایدیرلهر، او یله ایه بونو کلا اوشاقلار اوزلهرینی دولاندیرا یلهرلهر. بوکا گورده یتیمخانه تزدینده بیر اورگوصنخاناسی آجدی؛ اوشاقلاریک ال محصوللاریله اونلاری کیچیندیرمک ایچین. بورادا کی محصوللاری په پستالوژی اوزو بازاردان ساتاردی. زواللی ظن ایلهمیشدی که اوشاقلار صاحبکارلارا ویردیکلهری قدر مکتبه ده کار ویرمچکله ر. دیمه میشدی که اونلار صیبلهری طاقتدن دوشونجه په قدر ایشلهر، نمادن قویور، بعضاً اوندورور، بوکا مقابلده منفعت گوتورورلهر؛ مکتب ایه بونو باپاماز، او اولجه اوشاقلاریک بدینینی، بینینی تربیه لندیرمچک، اونلاریک صحتلهرینی ساقلا باجاق، بونو گچون قوللهری خارچینده صیبلهری ایشلهرمه پی باچارما باجاق.

اولجه دن بو جهتلهری صافلیغینا سالان بو یوک مجاهد، - هرچند بیر مبلغ الدمه ایدمه یلسه ده - آخره قدر کارلی بیر شئی میدانا جیقارا ییلهمه دی.

كە موجودە ھجوم اېلەدى: «الەم نە وارسا سادى. 1780 يىغىي يىلدە يىمەخانا سىنى براقماغا مېجور اولدى. چونكە نە شا كىردلەرنى بىلەمەيە يىر شىي قالمايدى، نەدە كلفىنىي.» بوندن سوگرا پەستالوۋىنىڭ ئاڭ تائىرلى حياتى باشلاير؛ او تشوققا، بو حيات يارەسىندە بويلە يازىر:

«تمام اوتوز يىل بىم حيات، فقيرلىككە قارشو ايلدىكىم مبارزەلەر اېچىندە كېچىمىش. اينا نامىسىڭكى تمام اوتوز يىل بىن ئاڭ ضرورى شىلەرە يىلە محتاج اولموشام. اينا نامىسىڭكە بو مدت اېچىندە آياق قابىم، بالئارىم اولمادىنى اېچىن كاساي، ياخود جمعيت اېچىنە چىقماغى باجارمامىشام. اينا نامىسىڭكە بىن يوزلەرچە دفعە يىرلقە جورك اېچىن دولاشمىش، اوكلە زمانى ئاڭ فقير و ئاڭ فقير آداملار يىلە سفرەيە اوتوردۇق دە بىن ھلەدە كوچەلەرى كشت ايلەمىش.»

مدھش بوراسى دىگىدى، مدھش اوراسى ايدى كە پەستالوۋى بى ھر كس بو سقاتلە لايىق سايماقدا ايدى، دىيردىلەر كە بوتون بلا و سقاتلەرى اوز باشىنا اوزو كىرير، دىلدىر، فاتازىست دىر. اوندان اوزاق اولماق ھامىسىندان ياقشىدېر. بو جالىنى اوزو آشاغىدا كى قاءە ايلە تصوير ايدىر: «بىن بورەدە كى آداملار سوز براقىرلار كە پستالوۋى آرتىق دوشگون بىر آدام اولموش، او كا كومك زاد قائەدە وىرمەز. ايش بو يىرە كلىمىشى كە ئاڭ سو كىلى دوستلار بىلە بولدا بىنى اوزاقدان. كوردۇك دە، اوز كە سمت ايلە كىدېر، بىنى كوروب بورك بولاندىرماق اىستەمەيىر و كومىكدن قاقچىر دىلار.»

آنچاق پستالوۋى بى ياندىران بونلار بىڭ ھىچ يىرىسى دە كىلدى، اوزونۇڭ و كلفىنىڭ آچلىغى، خاقىڭ استىزا ايلە كىدىسىندىن قىچماسى، ابل نظرىندە اعتباردان دوشمەسى... اونۇڭ مەنن بور كىنە ھىچ يىر تائىر ايدەمزدى. اونى متأثر ايدىن بىر جەھت ايدى: تدرىس و تىرىيە علمىندىن، عملاتىندان اوزات قالماق. آخى بو اونۇڭ جاندىن زبادە سودىكى ايدەئالى ايدى، آخى او بوتون بوتون سقات و زىمەتلەرە بو ايدەئال بىن دوشموشدى. بونلار بىڭ ھامىسىنى اختيار ايتىمكە يىردە اوندىن اوزاق دوشمك بويوك معلەمە نە قدر تائىر ايدەم؟ اوقوجو اوزو بونو قورمايدىر.

احتیاج اونو ادبی ایشلره یاناشدیریر، مطبوعات اونداد ادبی استعداد اولدوغونو میدانا قویور. بیر نیچه هفته ایچینده اونوڭ بیر رومانی، «لینفارد» - گه‌تروده آدیندا، پداغوزی - اجتماعی حکایه‌سی اورتا یا چیقار. بوندان حاصل اولان پاره ایله چوقدان بری ذلت و سفالت چکن په‌ستالوژو آزا حیق مادی احتیاجلاردان اوزونو قورتارماق امیدینی بسله‌یردی، نه اولسه بکیرسکیز؟ بهرن قرونپره‌نسی بوندان دولایی بویوک مربی‌یه بیر آلتین مادالیا ویردی، اودا قیزیل عوضیتده درحال ساتیلدی، ایشته بوقدر... بیرده آوستریا قرونپره‌نسیندن میر مادالیه آلماق احتمالی میدانا چیقادی، چونکه اوتزل ایدره‌ک اوزکاتیلیکی واسطه‌سیله په‌ستالوژی‌یه بیر تبریک مکتوبو کوندرمیشدی. بویوک دائره‌لرده زواللی معلمک حرمتی آرتماغا باشلامیشدی، آنجاق هیچ بیرسی اوکا مادی کومکده بولنمایردی.

اوکا: «حکایه یازماقلا، مشغول اولساک آز چوق اوز احتیاجیگی تامین ایده یله‌رسیک» دیه توصیه‌ده بولونوردولار. آنجاق او بیر آز مدت سوگرا تامایله بوشغله‌یی رد ایدیر، دیر: «حکایه‌جیلک، حکایه‌لهرنی، ایدنه‌لیمدن قویور؛ بن اونلاری اوز ایدنه‌لیم ایچین واسطه سایدیغیم خالده سیز بکا، اونو غایه اولاراق بویوکله‌مک ایسته‌یرسکیز... بوندان سوگرا بوتون سفالتلهری تکرار قبول ایدره‌ک تمام اون سکزییل، مکتبک باغلی قایسینی افتخار ایله گوزله‌یر. داهادوغروسو امید ایله‌دیکی واقی بکله‌یر. بو اون سکزییلده‌ده همان همان اولکی اون سکزییل کییی عمر کیچیرمک ذلتیندن اوزینی او خلاص ایتمه‌یی باچارمامیشدیر.

بوتون سفالتی اختیار ایتمیش. ایشه دوزموش کتچلیکک کیچدیکنی، توتک آزالدیغینی، هیچ یادنا کتیرمه ییلمه‌میش. نبات، ریاضت‌لهرینه بوتون وارنیله یایشمیشدیر.

نهایت انقلاب اولموش، هرکسه امید قایسی آچیلیمیش، یولداشلاری دولت مونسه‌لهرینده بیررساندالیا قابمیشلار، بوکادا ماموریتلر تکلیف ایلمه‌میشلر. قبول ایتمه‌میش، دیمش که: «بن معلم اولماق ایسته‌یرم.» 53 یاشیندا اڭ فعال جوانلار

كېيى فرح و سرورلار ايچىندە سىئاسى دىنلن موقەدە يىمىخاناىنى تىشكىل
ايشمىش نىيات اىستەدىكى بر خوردارلىغە چاتمىش.

ستانسە پەستالوژىنىڭ نە ايشلەر گوردوگونو يىلمەين پەتاغوق يوقدور،
آنچاق هر معلمىك كوهنە خاطرلەرنى اوياتماق ايچىن، اونوڭ نە وضعيت
داخلىندە چالاشماشنىدان بير آز دانىشاق:

او تمام مىناسىلە يىمىخانا تىك چالاشىردى، هيچ بير طرفدن اونوڭ ايشىنە
كومك ايدىن يوقدى. زىمانىزدا، وساطىك بول واقتىدا اوشاق اپوى تىشكىلىندە
نە قدر زحمت چىكىلدىكى نظره آلىنسا بيردە وساطىسىزلىك ايچىندە بەستە
لوژىنىڭ چالاشماسى گوز قاباغىنا كىرىلسە اونوڭ نە قدر بويوك زحمتلەر و
مشقۇلەر چىكىدىكى دوشونولە يىلەر، بير صورتدە كە پەستالوژى پە تربىە يوللارى،
تىشكىلات پلان و يوللارى كوسترە يىلن آدام و ياخود ادبىيات يوقلوغو كېيى
سىيلەر اوندىن بيردە عقلى زحمت و تىدىرلەر اىستەيىردى. اھالىدە غوام ايدى،
بعضىنى بوڭكا طەن ايدىر، بعضىنى دوغرىدان دوغرى پە انكىللەر تورەدېر.
ياردىمدا بولان كىمە يوق... ايشە انكىل تورەدەن شىلەردن بيرىسىدە بەستە
لوژونىڭ اىندە خارچى واسطەلەرنىڭ اولماماسى ايدى. اوندا اھالى بى آواتورا كېيى
شىلەر ايلە جلب ايلەمك قابىلىتى مفقود ايدى؛ چىكىچى وقارىدا يوقدى، غابت
چىر وفا سسى واردى. رسم چىكمىكدن دە محروم ايدى؛ چىركىن و اولو
خطە مالىك ايدى. حاصلى جماعتىك نظرىنى جلب ايدەك مىملىكىندىن غىرى
هيچ بير مزىتى يوقدى. بودا اونىڭ ايشىنە آيرىچە عكس ايدىردى.

ايشە پەستالوژى بو آغىر وضعيت ايچىندە ستانس يىمىخاناىنى تىشكىل
ايلەمىش و اورابى قورموشدى، نە چور ايشلەمىش و نەلر قورموش اولدوغونو
اوز يىوغرافىيىنىدان آلتان آشاغىداكى تىببات داھا ياقشى كوستەرىر:
«بن هيچ بير انتظام يىلمەزدىم. اوشاقلارا قارشو مجىبىمدن غىرى اونلارى
جلب ايدەك، دىسپلېن آلتىنا آلاچاق هيچ بير تىدىر و مەتودوم يوقدى.
بن مىتەلمەرىم صابحدان آقشامە قدر يوزومە باقىرق دوداغىمىك تېرنەمەسېندىن،
يوزومك اشمىزايىندىن بوركىمدە اونلارا قارشو دوگونىن سوكىدن خبردار

اولا ئیدیلەر؛ ییلمە ئیدیلەر کە اونلاریک خوشبختلیغی بىم خوشبختلیغىم؛ اونلاریک شادلیغی بىم شادلیغىم دیر. صاحدان آقشاما قدر بن اونلاریک ایچینده ایدم. اونلاریک روحلارینا و بدئلرینه خوش و اویغون گلن هر بیر ایش و شئی اوز الیمدن کیچمه لیدی. احتیاج و اقیندا اونلارا لازیم اولان بوتون کومکلەر، اونلاریک الحاح و اسرارلارینا مسرتلی و سویملی جوابلار، هبسی بدن ظهور ایتمە لیدی. الم اونلاریک الی اوستونده. گوزوم اونلاریک گوزونده ایدی. اونلاریک گوز باشلارینه بىمکی قاریشار، اونلاریک کولومسەملەری بىی گولدورەردی. اونلار آیری عالمده، ستانس خارچینده ایدیلەر؛ اونلار بىملە و بن اونلار ایله ایدیم. بىم هیچ بیر شىم یوقدی، نه ایوم، نه خدمتچى، نه دوستم.... یالکز اونلار واردی. خستە اولدوقلاری زمان یاتلارینده اواردوم؛ ساغلاملیقلاری و اقیندا ایچلەرىنده بولونوردوم. اونلارلا برابر یاتاردیم. کیچە بىن اونلاردان سوگرا یاغاگیرەر، صاحبلین هامیسیندان قاباق اویاناردیم. یاتاقدا ایکن اونلاری اوقشار، اویویونچایا قدر اونلارا موافق شیلەردن اوکرە تیردیم. تیز زماندا بىمیشە یاقین دىلجی یاورولار بیر بیرینه اویله ایضمیشدیلەر، بیر بیرلەرینه قارشى او قدر نازکانه و صمیمی معاملەده بولونور. دولار کە اڭ تربیەلى بیر عائلە افرادینده ییله یکدیگرینه قارشى بو وضعیتی کورمک ممکن دکەدی. اونلار کە جر کە ایله، صمیمی صورتمە اوتورار، فرح سرورلار ساچار، اونلاردا اویانان حس و قبلیتلەر غیر عادى قوتلەر ایله نمالە نەردی. «کەرتەردوڭ اوز یاورولارینی او کرتیب تربیە ایله دیکى کییى».

بەستالوژی بو واقیتلاردا او درجە شدتلى ایشلەدی کە بش آی سوگرا بوغازیندان قان کلمەیه باشلادی. زمانیک إدارة عرفیە و آغیر ادارەسى ایشینی ترک ایلمەیه اونو مجبور ایتدی. یىتمخاناتیک بناسى عسکریە طرفیندن خستە خانە قایریلیدی، اوشاقلاری براقماق ایجاب ایلمەدی. حرب سکینشدیکدن سوگرا ایشە دونمک ایستەدی، پروتستان اولماق مناسیتلە قاتولیک اهابلسی ایله مسکون اولان یردە اونوڭ مەملەکتینە اذن وبریلمدی. کە اسکی وضعیت باش ویردی.

«بلى، بىش آي اېچىندە-دېرىدلەر، بىم دوستلارېم-اۈ اۈزۈڭ اىشە نە قىدر قابىل اولدۇغۇنو كۈستىرەجىكىدر. آلتىنجى آي ھىچ يىر شىنى اېدەمەيەجىك، دوغرىدان دا ھىچ يىر شىنى قايرماغى باجارمايلاق. گەگە اۈ آنى يىر ايشىق اېراز اېدىر، ظن اېدىرلەر كە دوغرىدان دە يىر ايشى كۈرۈر؛ دالېنجا اۈنۈڭ اطرافى تەمەيلە قارائىلەشېر، يانېنا باقلاشېدقا اۈزۈنو تەم اېتىرەمىش كېيى كۈرۈنۈردۈ».

اۈ طالەبنە تشكىر اىتمەلى اېدى؛ چۈنكە 54 ياشىنا چاتىنجا بۇرغۇدۇرۇف مەكتىپىندە مەلم مەۋنايەكى نە تەيىن اولۇندى. اۈزۈم كۈھنە يىر چىكەمچى اورادا اصلى مەلم اېدى. «اۈشاقلېقدان بىكا دېمېشىدلەر، تېلىغ اېلەمېشىدلەر كە مەقس ايشلەر كۈرۈمك اېچىن مامۇرلۇغۇڭ كۈچۈگۈنۈ، كۈتۈرەمەلېدىر؛ آنجاق بىن ايمىدى آغ ساچلارملا. عىجىيە ياراتماق اېچىن مامۇرىنىڭ كۈچۈكە ياناشماق لازىم كەلدىكىنى تەجرىبە اىتمەككەم. بىن فرەتەمەلى، كۈۈنەمەلى و شاد اولمەلىم كە اھتبار چاغىمدا بۇ مەقس تەجرىبەنى اېلەمەيە بىنى براقىرلار».

بۇرغۇدۇرۇفدان اۈنۈڭ شەھرىنىڭ سەھسى كەلەنەمە يۈز قويدى. اۈنۈڭ پەداغۇزى تەجرىبەلەرى، عەمۈمىك دقت نظرىنى جاب اېلەدى، مەلگىڭ اېى و مەقتىدىر مەلملىرى اۈڭا ايشىچى اولاراق سىنەلەرىنى اېلەرىلەتەك اېستەيرىدلەر، ايفقەرتقۇن داكى اېنستېتۈنى آرتىق زىارت مەركىزى اۈلمايا باشلادى. ھەر طرفتىن پەداغۇق فەلسەفەلار، لېنەراتورلار، اجمەاعى ايشىچىلەر سىناغا كىرىدلەر. لاپ اھتبارلاشېنجايا قەدر-تەخمىنى اولاراق 20 يىل-اۈسانمادان، يىقمادان مەككەدە عەملى ايشلەر آباردى. آنجاق نەبۇف و سانسىدا اولدۇغۇكېيى اۈز باشىنا آز يارىدەملە بۇرادا اېش آشىرماق مەكەن اولامازدى؛ بۈنۈڭچۈندە كىتاردان ياردەمچىلار-ايشىچىلەر-چاغىرماغا مەجبۇر اولدى.

ايشە بۇ ياردەمچىلارلاردا پەستالۇزۇنۇڭ اېشى داۋاندى؛ ھەرە يىر طرفە چىكىدى؛ بودا پەداغۇزى ايشلەرە عەكس اېلەدى. بۈيۈك مەرىپى بۇ ھال وۈزىمىت ھەددىن آرتىق عىصىلەشىدەرمىشىدى؛ بۈگۈنلەر اۈنۈڭ عەمرىنىڭ اڭ اھتۇرابلې زەمانلارنى تەشكىل اېدەر. اۈ، 81 ياشىندە وفات اېتمىش، اۈز

يولداشلارنا سوڭ سوزى بو اولموشدى: «اولمىشى مەجبۇلە ياد اېتمەك، اونوڭ جايى مەسئەلەسىنى اولدۇكەن سوڭرادا مەمكەن اولدۇغو قەدر اصلاھ و تەرتىپ اېلەمەك».

II.

اونوڭ جايى مەسئەلەسى نەدن عبارت اېمىش و يۈز يىل بۇنداق قاپاق اولن مەسئەلەسى اېلە بو كۈنكۈ شۇرا مەكتەپلەرنە ئائىدە مەقەد ئاراسىدا نە كېيى مەنسەب وارەدېر؟

اوزونۇڭ «لېننارت و كەرتەردە» آدېندا اولان اېككى جەلدەك رومانىدا او، بو خەسۇسدا، باقىش تەفەسىلات وېرەمەكەدەدېر. يېزىم سۈزلە مەنا ئاراسىدا، سېقى اتتالار ئارايان خەكەبەجەلەرىمىز بو رومانلا تانىش اولسالا ئاز قازانمازلار: بىلكەدە بو ۋاقەتەدە ھېچ بىر ادىب بو سادەلىكە، ادبى دېلەلەدېرى دېلىك بو درجەدە اتتالارغا چاتا يىلمەيمىشەدېر؛ اولە يىلەر كە حیات و ایشلە دېلىدە بونۇڭ قەدر كېمە اوېوشدورمايمىش. او، اوقۇجوسونۇڭ اېلىندىن دوتۇب جەنە ئاپارىر، اورادا اونۇڭ مەرفە ياشاشى اېچىن يوللار آقتارىر. بو، قەصدى بىر شى، ياخۇد اسكى لېننارتورا غەنەسەنە تەبلىك و ياخۇد جەنەدان اول ياشاماق اېچىن قورۇلموش پلان و بوڭا اوقشار شى دەگىل؛ دۇغۇردان دۇغرىيە انسان جەنەندا اشتراك، جەنە دۇغۇردان دۇغرىيە ئھۇد اېلەمەك، جەنە جەنە قورماق اوزرىندە دۇغۇردان دۇغرىيە ایشلەمەكەن عبارتەدېر.

بونۇ كېچۈندە چوقدان ياشاش و كېچىمىش اولان او جەنەتلار يېزىم اېچىن مەراقى گۇرۇنور؛ بوتون اوسايا انسانلار، غېر سەنى ياشاشلارى و عادى زەمەتلى كېچەلەرى اېلە - بوتون اېنچە نەقشەلەرنە قەدر يۈزە چىقاراق - قاياغۇزدان كېلە كېچەر؛ اونلارنىڭ خەت و ئالمەلەرى، غەسە و خەياللارى، رەتجەدە و راضى اولدۇقلارى خاللار، اېتىبارلار، مەبارزەلەر يېزە سەمىمى تەجربەلەر اېچىندە جەنە دەرسلەرى وېرەر.

بو روماننىڭ اوزو مەداغۇزىدېر، آتەق اصل مەكتەپ مەداغۇزوسونا ئائىدە اېچىندە چوق آز شى گۈزە چاربار. يېڭى كەندە مەكتەپنى مەلم غېۋولف نىڭ

تازە ايدەبالارى... ھې كىدىك مەنى-اقتصادى و عمومى وىمىنىدىن، ھايتىدىن باش وېرىپ و نەمالەنەر، تەككىيەنىڭ آقېتىسى اېچىپ بو ائزىدە مەكتەپ مەركىزلىك وظيفەسى كورمىز، بەلكىس او اوزى يىرلى جەمئىيەتنىڭ مەركىزىنى تەشكىل ايدەرك اونوڭ مەتبۇئاتىنى تەيىن ابلەيىر. مەكتەپ مەسئەلىسى ايسە، عمومى و اجتماعى مەسئەللەر فونوندا آڭلاشالا يىلير.

بوتون يىرلى اھالىنىڭ ھاياتىنى اساسلى سورتىدە او كرىمكە، مەكتەپ پروگراممىنى آتقاج او كرىمە يىلەرىك؛ بو ھايات يالڭىز نواب، خەتە، گىنا، عدالت، احتىاط، احتىاج كېيى سوزەقتىبو طرفلەردىن عبارت اولمايلاق، بىردىن استفادە، تەسرات ئەنەدەتالى، تەسرات، تەتقىقاتى، قازانچ، بورچ، قىمەت كېيى اوزەقتىبو و اجتماعى-اقتصادى جەھەتلەردىدە اھتوا ايدەجەكدىر. ايشنە مەكتەپ پروگراممىلارنى چىچەيى بو جەھەلەر چىزمەكەيدىر.

يەستالوژىيە گورە خەلقى تىرىيە خارچىندە شەخسى تىرىيە و خەلقنىڭ مەنى-اقتصادى قورولوشو چولونىدە، خەلقى تىرىيە اولە يىلمەز: بونلارنىڭ ھامىسى يىر يىرىدىن آسلىدىر، خەلق ئەقانۇمىقا، شەخس ايسە خەلقە تابەيدىر...

«تىرىيە، انسانىنى تەشكىل ايدىن بووڭ زەنجىر. خەلقەلەرنىڭ سىغىلانماسى و آسلىلانماسى دېمەكەيدىر؛ انسانلارنىڭ ايسە اكثرىا ابلەدېكەلەرنى خەتە بوندىن عبارتەيدىر كە چوق واقىندا بو خەلقەلەرنى عمومى زەنجىردىن جەلە ابلە آيىرىپ، مەستەل يىر شەخسىت كېيى دوشونور، اونوڭ يادار، و يارامازلىقى اوزوندىن آسلىلى اولدوغونا داھب اولور، كەموش و آلتون سوينى چەكەك، اونو بىزەك ابلە اشتەل ايدىرلەر؛ ھالبو كە بو ايش ھېچدە دوشور دە گەل، آبرى شەخسىتەلەرنىڭ شەخسى اھمىيەتلەرنى يوقدور؛ اونلار جەمئەت زەنجىرنىڭ خەلقەلەرنى مەقامىندا اولوب اونوڭ خەركىنە اكېلىپ بو كەلەمەسە يارار غەو مەقەيندە دورورلار» دىر.

مەكتەپ اوزو بو آرادا نەدىر؟ اودا خەلق ھاياتىنى قورماق اېچىپ ياپلان زەنجىرنىڭ يىر خەلقەسىدىر؛ خەلق مەلى ھاياتى قوران بوتون موسە و واسطەلەر ابلە علاقەلى اولاراق ايشلەمەسە ابل ھاياتىنى و مەبىتىنى تەشكىل ابلەمەيى باجارماز.

دوغرودور، بەستالوژىنىڭ سوكندىكى جەمئىيەت ئىلە يېزىم سوكندىكىمۇ
 آراسىندا فرق وار؛ اونوڭ جەمئىيەت دىدىكى پىشە كەر، دوڧودوجو، كىشىش و
 مەككدار عىن زاماندا رەنجەرلەر ايدى؛ يېزىمكى بونلار دە كىل. آنجاق بوراسىنى دا
 اونوتماق لازىمدىر كە او آللهىڭ عدالتىن باشقا جەمئىيەت ئىلە طائىمىيان
 بىر دوڧوردا باشامىش؛ اوڭلە بىر دوڧوردا كە سوسىيالىست فۇرىيە ھەر ساباق قالقار؛
 امىد ايدردى كە ھەر ھانكى بىر قانئالىست مىليونلارنىڭ دان ال چەكەچك. بوڭا
 وىرەچك، اودا فالانستەر ەملە گىرەچكەيدىر.

او اوز رومانىدا او قەدردە شەخسىيەتلەر ايدە ئالزەمە ھەمىيەت وىرەمەش،
 اونلارنىڭ جەمئىيەت ەمل و وظيفەلەرنى - او ەمل و وظيفەلەر كە خلق ايجىن
 لازىمدىر اونلارنى تصوير ايتەمە چالشمىش، بونوڭچون دە بورادا ھەكەم
 سنىڭ ايدە ئالزەمە ايدىلمىش سىمالەرنى دە كىل، ھەلىنىڭ ئىلەلەرنى، آرزو و
 احتىاجلارنى داھا چوق كوزە چارمەقەدەيدىر.

او رومانىدا ھېچ بىر ىردە خلقى، مەككدارلارنىڭ كەرم و سىخالارنىڭ
 فونوگىيى كۆسترمەش؛ ھېچ بىر ىردە اونلار ھاقىندا خلقە فائەلە بىر
 غەسر دىيە قام يۇرتەمەش؛ ھېچ بىر شەخسىيەت، بىدىيى تصويرى دە اورادا
 يوقدور؛ گەر قۇرۇد و ھورەلە بونلار كەنجى زەمەتچىلەر، اوز
 قۇلتورلارنى قۇرماق ايجىن دىدىلەر، آرنەر ايجىن بورادا دوڧودور،
 كەند ھەلىنىڭ يىڭى زراعت قۇلتورا اصولە. كىچەمەنە بول آچاق و
 بو ياردەمى ئىلەمە مەكەن اولموش سادا بوندادا كە سنى دىداقتىقى كۆلەلەر
 كۆزە چارمەز، دىداقتىقى بىر فائەزادا يوقدور، دوڧودان دوڧوڭا ھەلىنىڭ
 احتىاجىندان باشقا.

كىشىلەر ھەقىقەتدا عىنى سوزو سۆلەمە مەكەيدىر. يوقارىدا سۆيلىدىكى
 ۋەجەلە بوراسى ھېچ بىر زامان اونوتولمايدىر كە بەستالوژى بو رومانى اوتوپىق
 سوسىيالىستىك دەۋرىندە يازمىش، او دەۋرىدە كە لامەنە مەقەد اولدىنى ھالدا
 جەمئىيەت ئىلەلەرنى آللهىڭ عدالتى نە سوكەمەكە ايدى. ئانا كىشىش
 اوزۇدە روماندا خلقى تەشكىل ايدەچك و اونوڭ قۇلتوراسىنى قۇرماق بىر
 قۇت كىيى گۆستىلمەكەيدىر.

پستالوژی بو آداملاری داها دوغروسو بو رسمی کییی شخصلهری مکتب اطرافینا ییغقدان سوگرا، بو قدرله قالمیش؛ اڭ عادی و ساده فردلره قدر خلقی تشکیل ایلمک وظیفه سینی ده گنه مکتبه یو کله میش، بوتون جامعاتی اونى هر طرفی احاطه یه چاغیرمیشدیر.

رومانا گوره اوشاقلار ایچین یڭی ساییلان و ایل ایچین فائده ویرن هر بیر شیئی هر فرد اوگرتمکله مکلفدیر؛ صنعت بیلکسی، محصول اله گتیرمک یوللاری، یاشاماق یوللاری. ایلی، یاشاتماق قاعده لهری... هپسی مکتبه گیرمه لیدیرلر. بوتون صنعتکارلار، حیاتدا فائده لی تجربه سی اولان قوجالار، قادینلار مکتبه و معلمه بو خدمتی اسیرگه مه مه لیدیرلر. خلقيک ایچینه گیریپ اونلارا یڭی ایده آللار ویره ییلن، اونلاریک حیاتینيك دوزلمه سینه، رفاھلانماسینا کومک ایلمه یی باچاران گنجلر ایشدن قاچمالمالی و یورولما یاراق ایشله مه لیدیرلر.

هله قادینلار آراسیندا گورولمه سی لازیم کلن ایشلر چوق ماراقلیدیر، روماندا کنديك اوز زمانتا گوره عادی ساییلان قادیندان گهرتر و دوڭ قاریسنا قدر بوتون آروادلار بالالار زحمت یوللاری گوستریچی تریه قهرمانیدیرلار.

بو جور قادینلار مکتب معلمه ری نيك یارديمجی سی، و اڭ یاقین دوستی دیرلار. سوگرا مختلف قادینلاردان عبارت بیر سهیم کند اهالی سی نيك حیات قورولوشونا جور به جور واسطه لر ایله اشتراك ایدیرلر.

بو مسئله یه شبه سیز کوچوک بیر تدبیر کییی باقماق اولماز، پستالوژی بونو ایمدی عمله گنیرمه ییر؛ اونوڭ دالیندا ییزده اولدوغو کییی رهبرلر حکومت کومکچیلهری یوقدور؛ حتی صنفی - بورژوازی قادینلار حقوق ویرمک دعواسی قالمیش ایه ده بونوڭ ییله گنه بورژوازی ایچینه دنیا قدر مخالقله ری واردی. ایشته بویه بیر ده ویرده، یازدیغی روماندا پستالوژی قادینلاری حیات قورولوشونا، تصرفات قورولوشونا دعوت ایدیر. هم ده یالگز بورژویلا-ریک کی نی ده گیل، آشاغی طبقه لهری دا قاریشدیریر، بو طبقه یی داها اهمیتی سایر.

زحمتك ساحه‌سی كئله‌یر. اوزكه پشه‌لرده بورابه جالانیر: بوستانچیلیق، ساغ سازلیق کبی. بو صنعتلری ده اوشاقلار اوز موسسه‌سینده اوکرنیردیلر. بورا هانکی ایدیه یا تعقیب اولونور، آشکاردیر: مارقس ایدیه یاسی ایدمیکي زه ندا بیزیم مکتبله‌ریمیزده اساسلی موقع دوتماقدادیر.

اوشاقلاریك نمرلی زحمتی اونوڭ بوتون تدریس ایشینی تعیین ایتمکده‌دیر دوغرو دور پستالوژی‌نڭ، مکتبینده قویدنی زحمتی ایشلر تامامله میخانیک کبی گورونور، قوری، روحسوز، اوشاق پسیقولوزوسيله بکده اویوشمالار متوازن و میخانیکي تکرارلارا اوقشایر بیزیم دورمیزده کی فابریقا و اوزا زحمتلر تامامله باشقا سیاق‌دادیر. ایشچیسیندن اوڭ چوق شیلر طلب ایدیر ده کیل بالگنر فیزیقی اشتراك، عین زماندا روحی چالیشماق، فکر، محاکمه دقتی یرینده اولماق‌دا ایستیر. بونوڭچونده ایدمیکي نمرلی زحمت تامامه اوزكه ماهینده‌دیر.

آنچاق بوراسی واركه ایدمیکي فیزیکی و روحی قوتلاریك زحمت اشتراکی، بیزیم قومله‌قس سیستم و مه‌تودوموزدا، باشقا بیر پیره‌نیسپ اوزه آتمشدی؛ دیمشدی که: ویریلن بیلگی‌لر، انسانلاریك معیشت و حیاتی علاقه‌دار اولاراق اوڭما یاردیم‌دا بولنما‌مازسا، اوشاقلاریك فعالیت زحمتینه استناد ایلهمز و اونوڭ ایچین فائده‌ویرمه‌زه هیچ بیر قیمة یوقدور؛ بونوڭچونده بوتون تدریس ایشلری اوشاقلارا ویریل تاپشیریقلار اطرافینا ییغیلمالی، اونلاردان چیقاریلاراق عمله‌گتیریلمه‌لیدیر اوشاقلاریك مرفلاری‌دا بورادا اولدوقجا بویوڭ‌رول اوینامالیدیر.» کورک پسته‌لوژی بو پیرنسیپه یاناشیرمی؟ بلی «فائده‌لیلکیك لذتی زحمتده‌دیر. بو اولمایان برلرده علم و صنعت دگنر کوبوکی کبی شیدیر؛ سیق سیق قالقاراق قایالار شکلینده گورونسه‌ده حقیقتده آنی عمرلره مالیکدیر: چونکه اونڭ وارلیغی ایله بوخلوغو کولکدن، بیرده دانغادان آسیلیدیر.» بو فکری. معلم پستالوژی سوڭرا بیر کئنجی آغزیه آجیر:

مه‌ارتی بیلکی‌ده گورنلره، ایشی اوکرنه‌دیکلره‌ریندن اندیشه ایتمه‌لیدیرلر. هر شیئی ایش ایچین اوکرنمك لازیمدیر؛ لاف ایچین بیلکی قازانیلر-شه‌سپ

ئۇلار ھېچ بىر فائىدە ئەلەمگەز. ياراتماق. دوزىلىك، ياپاق... ايشە بوتون
انلار ايجىن ھەمىشە مەم جەتلەر... يىلىك، قاناق ايسە بو مەم شىلەرى ائە
مەكچون بىرر مەم واسطەلەردن عبارتدەر، بونو گچوندە انسانىك بوتون
مەلوماتىنىك ھەقى ئونوڭ حياتىدا بونونا كوتوردىكى مەم مەغلەسى اولمايدەر. «(132)

ايشە پەستالوژىنىك بىزىم قومپىلەقس سىستەممىزە آياق قويماسى
اساسى حاضىرلاماسى! زحمت تەربىيەسى ايدەئالىنى پەستالوژى عملى و طبعى
شكىل، ايدەياسىلە ائتلاف ايتدېرىر؟ بوگا دائىردە كەلجك تاليفلەرىندە اوزون
بىضاحات وېرىر.

يىلكىلەرى انسان اوزىلە ائتلاف و امتراج ايتدېرمەيدەر، اونوڭ ياساشىنە،
اشايشىنىك ھەر طۇرىقە، ھەر دورىنە مەلومات فەوز ايدە يىلمەيدەر، اونوڭ مەجىطە
ولان بوتون تائىر و تەبىئەلەرىندە عامل و مەندىلىك يىلكىسىنىك بونونا
وكلەيدەر، ايشە بو جور و بوخاھىدە مەلوماتىك انسان دىنىلن شەخسنىك
ئەكشافىندە بونوڭ روللارى و قىمىتى اولايىلەر.

بوقسە بىنى يىلكى انسانىك اوزىلە ائتلاف ايتمز، جاتى و اونوڭ قوروشى
چىن موپىلىزە اولونمايلاق قاچاغان و سركىش اولورسە مەجىط و جاتە
ئىر ائىك خەسەسنىدا ھېچ بىر رولا مالىك اولماز، بئەعلە اونوڭ انسانى
بىر قەتئىدە اولە يىلمەز.

ايشە: بو قاعدە ايلە داخلى و مەنى ايدەيالى پەستالوژى زحمت
تەربىيەسى ايلە ائتلاف ايتدېرمەش.

«بوروزو آزايا دائىرەلەرى، اوزلەرىنىك حيات قورولوشوندا اوترو، لازىم
و مەقسەتلى اولان بوتون يىلكىلەرى پەستالوژىدان آلدىلار؛ آتەق اونوخلق
ايلە يىرلىدىرن، خەلقە قارشو اونوڭ صەمىمى رابطەلەرىنى آڭلاتان و عىن زاماندا
اونلاردان اوترو فائەلى اولان بوتون شىلەرى آندىلار، ايجانىدا گىزلەيدەر.
چوققۇلارىك دېرى ماراقلارنا سوكەنن زحمت تەربىيەسى ايدەئالىنى. صەفى
و طبقەوى تەربىيە ايدەئالىنا چويرىدەر، فقرا اوشاقلارىنىك ھوسلە اوقۇدوقلارى،
كەتبەر تەيمەخانلارى اوز صەفى مەنفعەلەرىتە خەمت تەربىيەسى وېرە يىلەك مۇسسە

«ئالينا كىتەردىلەر، اوشاق قوللە كىتەفى حر انسانلار خاڭىرلاماسى لازىم كىن قوللە كىتەلەر سورو سورو اسىرلەر خاڭىرلاماغا ىشلادى. (غروبسقايدان اقباس)» اونوك بويوك آلتونلار قدر فائىدەلى و محصولدار تىبىلەرى، سوزلەرى چوراق و قوملاق بورژوآزىا زمىنلەرىنە آقاراق انسانىتە فائىدەسىز و چوق دفعەدە ضررلى آلالار ىتىشىدىدى.

بونو كچوندە صەمىمى مەجھۇدەسىلە، انسانىت تارىخىندە دوغرودان مسعود صحىفەلەر دونان بويوك پەستالوژى عىن زماندەدە مەقبون و بىدەختىر. اوڭا آتچاق بوندان سوڭراكى، قوممونىست انقلابلارى اوز تارىخىندە شرفلى صحىفەلەر آچاڭاقدىر.

— — — — —

تدریس و تربیه‌دن نظری قسم.

زحمت مکتبه‌رینده ریاضیاتی نه‌دن و نه جور باشلام‌ایدیر.

یازانی: حاجی‌زاده‌اشرف.

مکتبه‌ریمیزده هر بیر درسک اوزینه مخصوص بر باشلانغیچ نقطه‌سی واردیر که هر بر به‌داغوق مذاکور نقطه‌دان یا پیش‌اراق تدریسینه دوام ایدیر. ریاضیات درس‌لرینک ایلک باغلارینا کلیتجه بورادادا مسئله‌یی بر قدر مباحثه‌لی گوره‌رنک؛ بونو گلا یله بو ساحه‌ده چالیشان پراقتیقار و نظریاتچیلار اساس استاد نقطه‌سی‌نی سای و هنده‌سی شکل‌لرده گورورلر: ایشه بو نوع یاناشماق دوغرو اولسا گر کدیر؛ چونکو اوشاقلاریک اساس مشغولیتی بو ایکی عنصر و اطرافیندا دور ایدیر.

الدم ایتمکین مشاهده و تجربه‌لر گوسته‌ریر که سای و هنده‌سی شکل- ایتمک انکشافی اوشاقدای بیرلیکده انکشاف ایدم ییلیمه‌یر، اوشاق هنده‌سی شکل‌لردهن قابق سای حقیقده اساسلی معلومات قازانا یلیر. بر چوق ریاضیاتچیلاریک تجربه‌سینه اساسلانا راق، دیهریک که سای ایشلری اوشاقدای «2» یاشیدا میدان آلدینی حاندا، هندسی شکل‌لر تصویر یالگیز و یالگیز «4» ونجو یاشدا میدانا چیقا یلیر. دیمک ایلک ریاضی مسئله‌لر هنده‌سی شکل‌لردن ده گیل سایدان باشلامایدیر. فقط بو او، دیمک دگلدیر که ایلک تدریس مسئله‌لرینده اوشاغی سطحی اولاراق هنده‌سی شکل‌لر ایله تانیش ایتمه‌مه‌لیدیر، خایر، الک الویریشلی زمان ایلک سنه‌لرده ایلک سطحی، هنده‌سی نمونه‌لرده اولسا گر کدیر. مثلا: کونج، دورب کونجلی مربع والخ، هنده‌سی شکل‌لر ایله اوشاقلاری ایلک تدریس ایلندن تانیش ایتمک یالگیز دیداقتیق ملاحظه‌لری اعتبارله

ده گیل، تجربی جهندن دخی الویریشلی دیر؛ اوشاق هرگون بیر چوق بسیط هندسی شکل‌لره تصادف ایدیر و اوگر نمک آرزوسوندا اولور. هندسی شکل‌لر نیک اوگره‌نیشی سایى ایله علاقه‌دار اولدوغو کیى سایى نیک جانلی بیر طرزده اوگره‌نیشی ده شکل‌لره باغلاناراق اوگره‌تلمه‌ایدیر. بویه که اوشاقلارا «4» اوگره‌دیلدبکی زمان مربعی دخی اوگرتمه‌لی و محیطه‌گوره بلکه ده کوچوک ریاضی تحلیل ایشنده آپارمالیدیر: مربع 4 ضلعی و 4 کونجی واردیر. سایى ایشله‌رینی هندسی شکل‌لر ایله باغلایاراق تدریس ایدن زمان، سایى ایشله‌ری هندسی شکل‌لره نسبتا ده پارلاق و تجربی موقع دوتدوغوندان، اونلارا بویوک اهمیت ویرمه‌لی و گونده‌لیک مشغله‌لر ایله اونلارا اعتیاد قازاندیرمالیدیر. سوبله‌دبکله‌رمیزی بر سیسته‌مه‌یه آلاق و لازمی گوسته‌ریشله‌ری قید ائمه‌ک ایچین ابتدا بر سوال جواب ویرمه‌لی نیک: سایى نهدن باشلامالیدیر؟ بیرنجی اولوقدان باشلامالیدیر، جوابی طبیعی اولماقلا برابر هانکی عدددن سوالی بر قدر دوشونوله‌جکدیر. یاپیلان نه‌قبره‌مه‌تلر، دیگر تجربه‌لر و گونده‌لیک مشغولیت‌لر گوسته‌ریر که معین عدد گوسته‌رمک ممکن دکلیر. زیرا به‌داغوق مختلف تریه، و معنوماته مالک بر هیئت قارشوسوندا اورائیر؛ و قطعی لیک غیری ممکندور. بیر چوق به‌داغوقلاریک یابدیقلاری تجربه‌لر نه‌شیالاری «5» عددندن باشلامایی موافق گوسته‌ریر. بورادا بوتون مهارت به‌داغوقوگ مه‌تودبق پاشاماسیندادیر. به‌داغوق اوشاغا بوتون معلوماتی حیات کاینندان و حیات احتیاجندان ویردیگی کیى سایى ایشله‌رینی و اونلارادائر بوتون لازمی اعتیادلاریدا اوشاغی مراقلاندیران مشغولیتدن، کویوندن، احتیاجندان و محیطندن آلاق ویرمه‌لیدیر.

ایک حسابات ایشله‌ری صنف محسه‌بی اوزرینده آپاريلماسی الویریشلی دیر؛ بویه که 4 عددینی اوگره‌تدیگه اولا محسه‌بده ایکی ته‌لیک اوزرینده «4» عددی نیک شکلینی قویار و سوروشار که: «بن بورایه نیچه دوگمه گتیردیم» جواب آلانندان سوگرا بشینجی دوگمه‌نی بیر قدر اولکی «4» دوگمه جیکدن آیری قویاراق یئگی عمله‌کلن شکله دقتله‌رینی جلب ایدر و نیچه

دوگمەنىڭ گوردېكلرنى سۈرۈشۈر و سايىلار. سايىلار زامان «2» سايىلاردا
 ابكى دوگمەنى «3» سايىلاردا 3 و 4 سايىلاردا دوزت دوگمەنى بارماقلا
 توقوناراق سايىلاردا؛ چونكو آبرى آبرى دوگمەلەرىڭ تەل اوزەرىندە
 كزىدىلمەسى تەكلىكلەر و عمومىلە سايى اشلەرىنىڭ اعتياد قازاندىرىلماسىنە
 بويوك باردىم ايدەر.

بوندان تجربى يسقۇلوزونىڭ الدە ايتىدىكى مشاهدەلەر بويوك اهمىتى
 حازىدەر. سايى اشلەرىندە اعتياد بىر چوق يوللار اوزەرە الدە ايدىلىرىدە
 اڭ موافقلىرى آشاغىداكىلەردىر:

1-اوشاقلارنىڭ گوزلەرىنى بومدوراراق بەداغوق جدول و يا باشقا نمونە
 ابلە ماسايا وورور، و نىچە دىفە ووردوغونو سۈرۈشۈر. بورادا اڭ بويوك
 مقصد قولدا قازاندىرىلماق قابىلى باشقالارىندان تجرىد ايتىكىدەر. قولاق
 واسطەسى ابلە اعتيادلارنى موقىتىلى بىر طرزە الدە ايتىك ايجىن بويوك ساكت
 لىك و ممكن اولارسا قارائلىق گوشەدن استفادە ايتىلىدەر.

انكشاف ايتىدىرىمك ايجىن دىكر نوع تجرىلەردن استفادە ايدىمك بونوك
 ايجىن بىر چوق نمونەلەر كوتوزولور؛ كۈستەرىلەر و سۈرۈلور. بندە نىچە قلم
 و دىقەر، آلمە، نارە، كتاب والڭ وادىر، ناخقادا نىچە جىزگى چكىلىمىشىدەر
 و سائرە نمونەلەر كۈستەرىلەرەك لازىمى اعتياد قازاندىرىلەر.

تصورى اعتيادلار قازاندىرماق ايجىن بەداغوق «5» تائىش چوجوق آدىنى
 قىز آدىنى والڭ آدلارنى و بىر بىرىنە اوقشار اشيا آدىنى سايىدەر.

بارماق اوزرىندە سايى اشلەرىنى تجرىبە و اعتياد ايجىن اوشاقلار بىەر كىن
 قاشىنى، بازار كىن قلمى، نىچە بارماقلار دوتدوقلارنى سۈرۈر و كۈستەرىدەر. بو آرائلىق
 مەلم طرفىندىن بعض تايماجلارنىڭ سۈپەتلىمەسى دىخى لىانى و ھەمدە سايى
 اشلەرىنى اوگرتىمەگە باردىم ايدەر. مىثلا: ابكى آنانىڭ ھەرسىنىڭ «5» اوغلى
 وادىر، و ھامىسى بىر آدلانىرلار. (ابكى ال). قار توپاسى قايرىماقلا مشغول
 اولان بىش اوشاق اوشو بىرەمك ھەركس اوز بوواسىنا قاچىدىلار (ال و الچە كدىر)
 بىن 5 بارماغىم وادىر، يا ئاتى وادىر يا سوموگى (الچە كدىر). والڭ بونلار

بگزر تابماجالاردان و عیانی سایلاردان سوگرا مجرد سایلارا کچمه‌لیدیر. عددلار آراسیندا اولان مقایسه دخی بورادا آباریلمالیدیر» مثلا 5 ایله 4 آرا سیندا هانکی عدد دورور؟ کیم یردن 5 و بشدن بیر قدر سایار، 3 له 5 آراسیندا هانکی عدد وار والخ.

تعداد ایدیلان نمونه‌لر یایلدیقدان سوگرا معلم «5» قییک‌ایکی گوسته‌ریر، نهدن قایریدیفینی سوروشار و اوزه‌رینده کی اشاره‌یی هر برینه دقتله گوسته‌ریب باقدیردیقدان سوگرا مذکور اشاره‌یی یادلاریندا ساقلامالارینی توصیه ایدم. 5 قییک عوضینه بعضا بیر شاهی دیشمه‌سینی یاد ایتدیرم و سوروشار که بر شاهی‌یه نه آلماق اولار و هانکی قاییک‌له‌رله بیر شاهینی خبردالماق ممکن‌دور. 5 قییک‌ایکدن باشقا دیگر پوستا مارقاسی و سائر 5 اشاره‌سی اولان نمونه‌لر گوسته‌رمه‌لیدیر؛ بوندان سوگرا تکرار محسبه یاناشمالی و 5 ییک رسمی چیزدیرم‌لی = = = بعضا مه‌تودسته‌لر سایبی ایشله‌رینه اوشاغی آسان آلیشدیرما بولونو اولجوده گورورلر؛ فقط اولچو ایشله‌ری اوقدر اساس اولماسا گر کدر؛ چونکو عصری په‌داغوزی اوشاغا ویریلن مسئله‌لریک هر بیر ییک حیات کتایندان کوتوریلمه‌سینه اسرار ایدیر. حیاتی مسئله‌لری آراباجاق اولورساق گوره‌ریک که اوشاق اساس اولاراق 3 شرائط داخلینده حساب ایشله‌ری ایله تماسدا اولور.

1- اشیا آلیشی و ساتیشیندا 2. اویون اتاسیندا و نهایت اشیا قونوشوندا اوج قاربوز 4 آرموده... بورادان دیه‌ریک که ییزینجی و بلکه ده آننجی غروب ایچین ویریله‌جک مسئله‌لر باشندان باشا گوسته‌ردیکیمیز نمونه‌لردن اولایله‌ر؛ بیر چوق مکتبله‌رده مسئله‌نیک بو چیتنه هیچ اهمیت ویریلمه‌یر و حتی بر چوقلاری خیالی و مجرد دیزلیمیش مسئله کتابلاریندان استفاده ایدم و اونو کلا ایشله‌ر. I و II غروپلاردا مسئله‌لریک دوزولوشو معلم و جوقلار طرفندن اولورسا داها گوزل داها طبیعی اولار. اولچو ایشله‌رینه بیر داها قایتاراق دیه‌ملی‌یک که اڭ بویوک په‌داغوزی قصوری سایبی ایشله‌ری نیک اوگره‌نیشبنده اولچو نمونه‌لرینیک گوسته‌ریشیدیر. چونکه اولای او باشد اولان

اوشاق اولچو ايشلەرى آزايله مراقلاير، سوڭرادا مقايىسە يە اوشاقدا لازىمى تفكر اساسى يوقدور.

سايى ايشلەرنە يېرىنچى واسطە بارماقدان سوڭرا پول ايشلەرى اساس اولسون كرك. نومرو و رقم ايشلەرنە آليشديرماق ايچىن حياتى مشغلە يە پول ايشلەرىدەر، پول ايشلەرى اوقدر يېزىم كوندەليك احتياج و حياتىمىزله علاقه دار دير كە هر شيدن زىادە اوشاق اونىڭلا مراقلاير. و اونوڭلا سايى ايشلە رىنى آسان آليد و اوڭرەنير.

آمرىقان مەكتەپلەرىنىڭ يېرىندىن نمونه كوتورەن «ى. ياتزول» سايى ايشلەرىنى پول و يا اونو عومۇس ايدىن دمېردن قايرىلماش نمونهلەرله هر هانكى يېر مراقلى مشغلەنى بويىلە تەسۋير ايدىر. صىنف ھىتى كندىسىنى ارزاق ميدانچاسىندا حساب ايدىر.

اوشاقلارنىڭ يېر حصەسى ارزاق آلان دېگەر يېر حصەسى ساتان 3نچو غروپ بارايى توپلايان دوردونچو نظارتچى والخ وظيفەلەرنى آپارىر. صىنف بويوك ميدانچەنىڭ حقيقى و كوچوك نمونهسىنى ياد ايتدېرىر. اوشاقلار، بويوك ھومس و مراقلە حساب ساغلىرىنى جدولەدە آختارار و خيالېندا بويوك فاتتازيالار ياراتىر پول ايشلەرنە و ياخود اونلارنىڭ ئەقويالەتلەرنە (عومۇس ايدىن) ياتاشمايى بىزە موئەسسورى دخى تەسۋىيە ايدىر. بىزىم مەكتەپلەرىمىز اونوڭ گوستەردىگى يوللار اوزرە حساب ندرىسېنە ياتاشارسا بويوك موفقيتلەر الدە ايدىلەر. عومومى دوشونەجك اولورساق امتعە تەصرفاتى و پارا عىرىندە ياشايان هر يېر بويوك و كوچوك اوشاق هر شيدن زىادە پول ايشلەرنە تەھادف ايدەر و اونوڭلا اوغراشېر، نەدىن اوشاقلار ايلك مشغلەلەرنى اورادان باشلاماسىنلار؟ آپارىلان 2 ھقتەلىك مسئلەلەر حساباتى بويىلە بىر تېنچە وىردىرەمىشىدېر. توپلانان 4046 مسئلەنىڭ 85% ى آلغى ساتقىيا مېتاقىسى ايسە ايش، ساعت اولچو، انشاآت و و حجىم ايشلەرنە دائر اولموشدور.

تەكرار اولاراق دېيەريك كە اولچو ايشلەرنە حساب ايشلەرنى داخل ايتىمك اساسلى فكر دىگىدېر. اولچو ايشلەرىنىڭ اوز غروپو و اوز تدرىس اوچاغى

واردیر. «5» رقمی نینگ یازیلیشینا گلینجە اونو اوج دفعەدە یازمالیدیر، اولاً اورتا سینی سوگرا دائرە جگینی و نهایت اوست قانادینی چیزدیر مەلیدیر. و یاز- دیوارکن مطلقاً سورمالیدیر؛ بونا بگزرر شکلی هاردا گورموشدوگوز؟ یازی ایشلەرنی دوزگون آسان آپارماق ایچین موته-وری یاشیکلەرنی، ومشلەلەرنی مکتبلە قوراماق اولدوقجا نیز زماندا مقصدە چاتماغا کومک ایدر. بورادا هانکی واقتدان اوشاقلاری رقم ایشلەری ایله آشنا ایتەلیدیر، مسئلهسی میدانا آتیلیر. مەتودستلرک نظریەسی بورادا مختلفدیر: بمضلەری بیرنجی 10 ایقندان سوگرا دیگەرلەری ایسە سای ایشلەرنە باشلایان دویردن رقم لەرلە تانیشیغی توصیه ایدیرلەر.

بیرنجی لەر موازی آپاریلیشدا کی قورقوبو سای ایشلەرنەدە عملە گلە ییلەجک. قارشیقیدا گورورلەر، فقط بو قورقو اساس سیزدیر؛ زیرا اوشاقلار سای حقتا معلوماتی اولدوقجا اساسلی آلمیشلار. آلمان مەتودستلەرنیدن «شولتس» دیبورکە رقمە سای آنلایشلەرنینگ بیر ییرلە علاقەسی، حرفک صوته و یاخود نوتوک آهنگلە اولان علاقەسی کیییدیر. رقمک سای لە موازی آپاریلماسینا آنجی سبب ییزدە بیر جوق مکتبلەردە بیر معلمک بیر نیچە صیقلە مشغول اولما سیدیر، صیقلارک بیر ایله مستقل ایش آپارا یلمک ایچین بیر واسطەدیر.

رقم یازیلیشینا باشلاماق ایچین واحد قیاسی اوشاقلار طرفیندن سای اعتیادلارینا آیشما و نیمسەدە دوریدیر.

رقملەردن دانیشدیغیمیز زمان بر شئی داها یاد ایتەمیز لازم گلیر. بر جوق آوروپا و روس مەتودستلەری رقم یازیلیشینا ابتدا رومارقمەرنی سوگرا عرب رقمەرنی یازمای توصیه ایدیرلەر.

بعضلەری ایسە حتی عملیاتی اولار روم. سوگرا عرب رقمەری اوزرنیدە مصلحت کورورلەر. بونا دائیر دیملەلی دیرکە رومارقمەری اوزرنیدە آپاریلماق هر هانکی عملیاتە صرف ایدیلن وقت قیستیز بره صرف اولتور. اولار اوشاقدان اولان بصری دقت ایشلەرنینگ حجمی اولدوقجا داردیر.

نەدن اوشاقلار ییردن بیرە 4-5 دن آرتیق غصری کورمک و آلاماق

قابىلىنىدە چىتىنلىك چىكىرلەر. دىكىر طرفدىن كوروروك كە بشىت عالمى،
نومۇنەسىنى كوردو كۆمۈز كىيى (III) چوبوقدان اوزاقە كىتمە، يىشۇردىر.
اوشاقلار چوق چوبوقلا ايش گورمەيى سەومەزلەر. اساسىز جاسىنا قىرار
تو كەر يالگىز يىر نىچەسىنى سەچەر ساقالار. دىمك اوقمەلەرلە اولان حرەكت
عەكس بەدالوۋى حرەكتىر.

روما رەقملەرى اولان اونسوزدا آز درس مەنەيمىزدن مەين بر حصەسىنى
كۆتۈرۈۋ لۆومسوزىرە صرف ايدىر و سوگرادا ايشە باجارقلى ياناشىلمىش سا
دوغرودان دوغرويا عرب رەقملەرنە كىچمە ھىچدە چىتىنلىك ياراتاماز. بوندان
باشقا عرب و رومان رەقملەرنىڭ شەكل، قورۇلۇش و اسسلارىندا آيرىجا فرق
واردىر. عرب رەقملەرنىڭ 9 مەقدەر اولانلارنىڭ ھەربىرى يىر اشارە ايلە قىد
اولونۇرلار. روما رەقملەرى اسە يىر نىچە اشارە ايلە قىد اولونۇر.

دە گىل اوشاقلار بوبوكلەرىلە، روما رەقملەرنى يىر-يىرىندىن سەجمەدە بوبوك
چىتىنلىكلەر چىكىرلەر و آلماق اىچىن بوبوك دقت صرف اىتمەلەرى لازم كلىر.
مئلا: (VIII) بوبوك اولدوغو تەقدىردە ابتدائى مەكتەپ ياورولارىندان بىخەلۇوم بوقدور.
رەقملەرى او كرىتمەدن قىاق اوڭا بگزرە شەكللەر رەس ايدىلەرك رەقنە
ياناشىلىر. بودا اولدوقچا صنعى يىر خالدىر. جوربەجور اويونچاقلاردان واز
كەچمەلى و رەسمى ايشە باشلامالىدىر. رەق يازىلمىش، اوبەلەجەدە ياپىلان عملەتلەر
و اولانلارنىڭ اشارەلەرى تەربىيەۋى رول اوينامالى و اوشاغىڭ بىدىيە انكشافتا
تأثير اىتمالىدىر.

رەق يازىلىشىنا و اوبەلەجەدە قابل اعتياد فازاندىرما مەنئەلەرنە دوزگون
ياناشماق اىچىن داھا يىر ايشە اھمىت وىرمەلىدىر. بو اسە رەقملەرى نە ايلە يازماق
مەنئەسىدىر. عادت اوزرە رەقملەر صىفدا تباشىر ايلە، پەرووقورشون قەلمە يازىلىر.
صىفدا تباشىرلە يازماق طبعىي دىر. قورشون قەلمە يازماق بەداغوزو و حفظالصحة
نقطة نظرىندىن تباشىر يازىمە نىبتا داھا گوزلىدىر. بونوڭلا برابر قورشون قەلم
بەداغوزى و حفظالصحة نىڭ بونون طلبەتلەرىنا جواب وىرمەيىر. زىرا قورشون
قەلم اولان دوزگون تضييق يابامايىر، سوگرادا قورشون قەلمە يازىلان رەقى

شکله نسبتا گوز طرفدن ضعیف آلیر و اوشاق تصورنده جاتلانا یلمهیر. ایستەر په داغوزی و ایستەر ایسه په داغوزی نقطه نظریندن ال بوکسک موقع مرکیکیدیر. آغ کاغذ اوزرینده مرکبله یازیلان رقمه رده یوقاریدا قورشون قلم ده گوسته ریلهن قصانلار آرادان فالدیریلیر.

دوغرودور، بورادا بعض اهمیت سیز قصورلارا تصادف اولونور، پهرو ایله یازمادا کی چین لیک، سلیقه سیز لیکدن اوشاق التار و دفترنک بویاناماسی و بونو ککبی. اما معلم سلیقه لی اولار سا طبیعتیه طلبه بو قصورلارا تصادف ایدمه نه. بوندان باشقا معلوم دور که گه ج و یا تیز زماندا طلبه پهرو ایشله رینه یاناشمالیدیر؛ چونکه قورشون قلمینک قابلیت وایشی غیر رسمی دیر. رقمه ربک دوز کون و کوزهل یازیشینا اعتیاد قازاندرماق ایچین بعضه رینک کوسته ردبکی کیی رقمه ری ازبه ر ویا املا طریقی ایله ده کیل، بیر نمونه دن باقاراق یازماسیدیر. بورادا اوشاق اولدوقجا سربست و آرامله هر بر قسمی رسم ایله ر و لازمی شکلی اونا ویرمه که سعی ایدر. بو بارده مناسب نمونه لر گوسته ریشی «وولقوفسکی نیک» چوققلار ایچین یازدینی حساب کابجه سینده وارد. اعتیاد حاصل اتدان سوگرا املا و ازبه ریازی مسئله نه کیچمک جائزدر. رقمک نه جور یازیلما مسئله سیده بر قدر مباحه نیدر. بعض مه تودقلر رقمی تام یازمایي توصیه ایدر لر. فقط «موچانک» نه قسیره تال په داغوزی سنگ کوسته رمه نه کوره، چوجوق رقم یازدینی زمان اونک هر بر حصه سنگ چیزیتسه بوبوک دقت صرف ایدر و کوز قابلیتینی همان نقطه یه توپلایاراق حصه لک آرقاستجه کزدریره.

نەدن اوله رقمک عنصرلرینی او کرتمه لی بعده ثانی یازمالیدر. تعیر دیگرله دیه رز که دیداقتیقا نقطه نظریندن ایشه یاناشاجاق اولورساق رقم یازیلشه، سینته ز اصولی آنالیز اصولدان مناسب والوریشلی در. رقمه لی یازدر ایاغمن کاغذ اوزرینده اولان افقی و مائل خطلر مسئله نه کلنجه بوراده نه اوقدر قطعی لک اولماماسنی قیده برابر بر جوق تجربی په داغوزی ایشلری ایله اوغراشانلرک گوسته رمه نه کوره افقی و مائللرک هیچ بر

مثبت طرفي يوقدر. زيرا اوسېستم دفترلر چوچني بلکده کوچو کلکدن معين چهرچوه داخلنه آليز و بر قدر قصاقنج تريه ايور. افقي خطلرکافي اولسا گرکدر يعني استقامت کافي در. رقمک مائل و دوزگون يازيلماسي بارده لسان ايشلرېنده اولديني کبي حالا هيچ بر متخصص طيب و يا به داغوق طرفدن مسئله حل ايديلمه شدر. نهدن ايشک بو جهته لازمي يولي گوسته رمکدن قاچاراق مسئله ني حلني معلمه و چوچق تمايلنه بر اقرز.

مطالعه و تجربه دمده رقم يازيلشده بعض به داغوقلرک تاقيقا ايشلر ته لارني گوردم. بونا قطعيا يول و بريلمه ليدر؛ زيرا يازي اونکله بديعياتي، ته ختيقاسني تماما ايترد. ديگر طرفدن چوچقلازمزک بر چوقي عالله دن گلر کن رقملر شکلنه دائر هيچ بر تاشلقله گلمه ديکدن مذکور اصوله يول و بريلمه مز. تاقيقا ايله ايش گورمک قولاه قيو ايچين الوريشلي اولماسک گرک چونکه بوراده رول اوينايان فرد بتدر. و چه ويکلک در.

رقمي و اونک عنصرلرني ابتدا به داغوق تاختادا رسم ايمه لي و چوچق اونا باقاراق يازماليدر. بزم به داغوقلار ايشک بو جهته اوقدر قيمت و بريمه يورلر چونکه رسم ايشلري عموميتله بزده حالا اوز محوري اوزرينه لازمي درجه ده قوبولما مشدر. اما اونو تما ماليدر که رسم چوچقده ته ستيتق قابليتي انکشاف ايتدر بر چونکه رسم دلز دابدر. معلم تاختادا يازيلانلري طلبلر طرفدن مرکبله يازدر مالي و صرالار آرالارېنده دولاشاراق هر برينه دقت و رسم معلمی کبي بوتون ياگلش لقلري تصحيح ايمه ليدر.

رقمي اولو و سوگرا يازيلميش و يا خود هرايکيسي نك بردن تطيقاتي دخي بويوک اهميته حائزدر. بزجه هر بر رقمک گوسته ريشي اولار اولماز يازيلماسي مناسب اولسون گرک. رقملرک اوقونما مسئله سني گوزلهمه نك معناسي يوقدر. مشترک اولماليدر. ديگر طرفدن الله ايديلن حقيقتله حسابلاشماليدر چوچق بسپخولوزيسي اوقوديتني يازمايه و يازديني اوقومايه بويوک تمايل گوسته رير. رقم اوگره نشده صرف ايديله جک ساعتره گلنجه «1» و «4» رقمندن باشقه لرنيک هر برينه بر درس صرف ايمه يي و هر برينده قباکي لارک تکراري توصيه اولور.

(* عادی کسریک ضرب عملیاتی تدریس ایچین عیانی و آڭلاقلی یوللار؛

بازانی: خ. م.

نوخا خلق معلله ریندن (ا. ح.) یگی مکتب اداره سینه یازدیغی بیر مکتوبدا، یزدن طالب ایتیمشدی که کسریک ضرب و تقسیمه دائر عیانی یوللار گوسترمک. بو مناسبتله اوز فکرمی سوبله مک نیتندهم، سراوحده سوبله نن (عیانی و آڭلاقلی یوللار) سوزلهرینه یاقشیجا باقیلسا گورونه رکه ییزیم مه تودوموز بالکز عیانی واسطه لهره ده گیل اوزگه اساسلارادا سو که نه جکدیر، او اساسلار که نه دن عبارت اولدیغی گله جکده اطرافلیجا آڭلاشلار.

بلی! اولجه تام عددیک کسره ضربی، یعنی $50 \cdot \frac{3}{5}$ کی عملیاتیک عیانی و آڭلاقلی اولاراق تدریسی مه تودینی گوسترمک نیتندیک. بوجور عملیات معلوم اولدوغو اوزره آشاغیداکی قاعده ایله اجرا ایدیلیر:

$$10 = \frac{3 \cdot 50}{5} = \frac{3}{5} 50$$

بو عملیاتیک نه دیمک اولدوغو اوشاقلاریک یینلهرینه آڭلاقلی صورتده برلشمکدن اوترو، اونلاریک یینلهرینه بوراداکی بوتون صفحه لره عیانی و قانونی سیلر اولمالیدیر. بویسه اعتراف ایدمک که، هله ایگده ییزیم مکتبلهریمیزده یوقدر. اڭ مقتدیر معلم لهریمیز ییله اوشاقلاریک ذهنلهرینه، بو عملیاتیک ماهیتی و صفحه لری باره سینده قارائلیق نقطه لهر قوبنامیش کیچمه بیرلره.

بوراداکی قارائلیق نقطه لهر بوندان سوگرا گلن بوتون حساب عملیاتی آڭلامادان اوشاقلاریک کیچمه سینه سبب اولور؛ کسریک ضرب و تقسیمنده، تناسب و نلانه مسئله لری نیک، فاضله لریک حلله رینده اوشاقلار دائما قارائلیقلار ایچینه تابشیر و یاخود قام - ره ریلره. دقت ایدیلسه، اساسی بورالارداکی قارائلیق صفحه لهر دیر.

(* مباحثه یولیه.

نەتىجە كە ايلەرىدە گورولەجكدېر، بورانىڭ قارائلىق صفىھەلەرىنىڭ بىرچوقودا اعمال اربەدە كى جمع وطرح دورىندن قالىشىدېر.

نە ايسە مطلبە قايداق: اوشاقلار بو عملياتدا اول- $50 - \frac{3}{5}$ يڭ، ايكىنجى $\frac{3.50}{5}$ يڭ؛ اوچونجو (3.50) يڭ آلتى ايلە، (5) يڭ اوستونىدە اولان (—) چىز كىيىڭ نەدن عبارت اولدوغونو و عملياتلارى ھانسى قانون و سىلەر داخلىنىدە يابدىقلارنى بىلمەيدىرلەر. داھا دوغروسو بونلارى عيانى واسطە و يا خود عيانى واسطەدن چىقما قانونلار سو كەمەيدىرلەر.

سوزىمە دقت ابدىلىسن، عيانى واسطە و يا خود عيانى واسطەدن چىقما قانونلار سو كەمەلى دىرلەر. دىرەم. بو سوزو بىگا دىدىرن مجبورى سىلەر وار:

بوتون قضا و مركز معلەلەرى، مسئلەلەرىڭ حياتى اولماسى بىرەنسىنى ياڭلىش آڭلاماق تىجەسى اولاراق، حساب قانون و قاعدەلەرىنى ترك ايدىب گوندەلىك حياتدا ايشلەنن عمليات قانونلارلە كفاتنامە كەدەپرلەر.

بو ياڭلىشلىق تىجەسى اولاراق، اعمال اربە قانونلارى، مثلاً مقسومىڭ نەبە مساوى اولماسى، قەلەردەن بىرىنىڭ نەبە مساوى اولماسى..... كى قاعدەلەر، مەرضەلەرىڭ وظىفەلەرى و سائر شىلەر تاماملە آتېلىش. سىبىدە نە؟ چونكە بونلارىڭ حياتدا لزومو يوقىش، چونكە كندلى ير و يا خود محصول اولچوب ساتاز كن بونلارى ايشلەتمەبەجكمىش.

سوڭ دوردە معلەلەرىڭ ايلەدىكلەرى اڭ بويوك خطا اولماق اوزرە گوسنر- دىكىم بوتقانلار اعمال اربە بىتەر- بىتمەز، حساب عملياتىنىڭ آڭلاقلىقىنى بوزماقدا دېر. چونكە حساب علمىدە ابتدا عيانى واسطەلەر آڭلاغا كومەكچى اولمالىسا، سوكرالاردا بونلاردان عملەكلن قانونلار عيانى واسطە وظىفەسىنى گورمەيدىر. بونكچون دە اىمدىكى حالدا اگر كسرىڭ كسره ضرب و تقسىمنى آڭلاقلى كېچمك اىستەيرسەك، اوشاقلار بىزدا جمعدن حساب علمى باشلايب، عمليات قانون و دعوالارنى بىگىدن اوكرتمك اڭ كسىدىرە بول اولاردى.

نە ايسە اىمدىكى حالدا، بىز مەتود زىمىلىكلەرىنى ايشلەتمەبەك، مەمكىن اولدوغو

قدر بو وضعت ايجىندىن چىقماغا چالاشاق. اول 50.5 يىك ماھىتىنە كىرىشەك. نە ايدەك كە بوگونكو مكنب ياورولارى، بوجور عملياتىك نە دىمك اولدوغونو سىيلە آڭلاستىلار؟

بىز بوڭا تام عددىك كسره ضربى دىيرىك؛ اوشاقلار دورت عملياتى حسابدا يىتردىكدن سوڭرا بوجور ضربه كىچىرلەر. انصاف ايدەك، بو هيچ ضرب اولارمى، هيچ بو واقتا قدر يوزلەرجه ضرب گورن اوشاقلار بو عملياتە ضرب دىيەرلەرمى؟ هانى بونون آرتمى؟ آخى ضربىك مضروبى اولاردى، حاصل ضربى اولاردى. حاصل ضرب بو واقتا قدر هميشە مضروبىدان بويوك چىقاردى. بونوك هاراسى ضربه اويار؟، خصوصىلە اوشاق يىنىندە.

دوغرودور، رياضياتە، خصوصىلە جىرە گورە بو ضربدىر. چونكە حاصل ضربىنى مضروبىلاردان يىرنە بولسەك اويىرى مضروب چىقىر؛ آنجاق حسابدا ضربه ويرىلن تعريفە گورە بو عمليات اصلا ضرب دەگىل.

ايمدى بو وضعتدە اولان اوشاغا، يىز تامىك كسره ضربىچىن، «تامى صورته ضرب و مخرجه تقسيم اىتمك لازىمدىر» قاعدەسىنى ازىرلەتمەكە نە ويرمىش اولايلىرىك؟ ولو چىقاريلان بو قاعدە ئورىستقا اصوللە اولسون، اوشاق طرفىندىن كشف ايدىلىسن! هيچ... البتە هيچ... البتە خائوس!

بونوڭچون اڭ چوق دوررولاجاق شى بونوك نە دىمك اولدوغونو آڭلاتماق اولمايدىر.

بو جور عملياتە عىانى واسطە اولاراق حياتى مسئلهلەر گوتورولمايدىر؛ مثلا احمدىك اللى قىك بولى واردى، اونوك بشدە ايكىيسنە كتاب آلدى، كتاپ نە قدر بول وىردى؟

اساس عملياتى بوڭا اوقشاىان، رقم و مالينىك جنسى و قورولوش شكلى باشقا و عىن زماندا حياتى اولان يىر چوق مسئلهلەر اوشاقلارلا ويرىلمەلى، حل ايتدىرىلمەلى و عملياتدا دستور حالىنا كىتىرىلمەيدىر؛ حل نمونەسى:

$$50 ق : 5 = 10 ق$$

$$10 ق : 2 = 20 ق$$

$$دستور : 20 = 2(5:50)$$

اوقشارى اولان بوتون مسئلەلەردە بونو ياپماليدير. بو حر كندن مقصد نە دير؟ مسئلەدە كىي عملياتى اويلە يير حالە كىيرمك كە اوشاقلار يازى ابلە حل ابلە مەدن عملياتىڭ كىيىشى صفحەلەرنى يير - ييرىنىڭ دالينجا تخیل ايدە يىلسىنلەر و عين زماندا دستورىڭ كىيىشى شكىلىدە اونلارڭ خيالينا كىرسىن .
بو مقصد نە زمان الدە ايدىلەيلەر ؟

1 - مسئلە تەرىپلەرنىڭ يىقدىرما ياقاق مقداردا چوقلۇغىلە ؛

2 - حل قورولوشونىڭ ،

3 - دستور ياپىلىشىنىڭ رابطةلى تىكراريلە .

ايسە دىگىمىز وەردىش اوشاقلاردا عملە كىلىمى؟ دورماق لازىم دە كىل، 50 يىرنى دوتان عدەدە «كل»، 5 عددى يىرنە قائم اولان رقمە مخرج، 10 قىمتى مقامينا كىچەك كىمىلەردە با صورت باخود پاي دىمەلىك. بو عملياتدا كل يىلىندىكە جزئى تاپماق آدىنى وىرملىك .

عملياتە بو تەرىپلەرى و بو آدى وىردىك، بونلارىڭ كىسرى بىخىندەدە يىزە ياراياجاغىنى اونوتمايلىدەر.

بو تەرىپلەر، بو آد اوزودە كە مسئلەلەر اوستونەدە كىتمەيلىدەر كە اوشاقلار شاكىر ماسىنلار، اونوتماىنلار.

بو قدر زىمەندىن سوگرا، تەرىف چىقارتماق، اوشاقلارىڭ دىقربە يازدىرماقدا، فائىدەسىز اولماز: كلىك جزئى تاپماق اىچىن كل دىيىلن عددى مخرج عددىنە تقسيم، صورت عددىنە ضرب لازىمىدەر. بو جور تەرىف ايسە :

[(كل = ق) : مخرج = ل] . صورت = ع . يعنى ق = ع اولور.

دىمكىدەر، اوشاق بو جور سويلەمەسەدە دىيىندە اوزو بو صورتلە ايشى عمومىاشدىرەمكىدەر.

. البته بو نىجەبە يىز آ گلاقىسىز چاندىق دىين اولماز دىيىندەيىك.

آنچاق يىر شى كوزدن قاچمامالى : (عددى دستور). دستورى مسئلەدن اوشاقلارىڭ چىقارمالارى لازىم كىلىكى كىيى ، دستوردان مسئلە ياپمالارىدا گر كىدەر .

مىثالا: $(8:40) 3=15$ ي گورونجه اوشاقلار بوڭا جور- جور مسئله دوزلده بىلمەلەيدىرلەر. حاصلى دستور اونلاردان اوترو بوتون عملياتلارى، اونلارىك قاعدهلەرنى گوستەرىجى يىر تعريف مقامنا كىچمەلەيدىر.

ايمدى آخى يىز بو سويلەدىكلەرىمىز شىلەرى پىستاغى گوتورموشدوك.

50. $\frac{3}{8}$ عملياتىنىڭ ماھىيىتى قاندىرماق پىستاغىسى. بىن دالى نىچە اولدو دىيە- جىكسىگىز؟ كىچىرەم:

بو حاضىرلىقدان سوڭرا، اوشاقلارا دىمك اولار كە

$40 \cdot \frac{3}{8} ; 3(8:40)$ دىمكىدىر.

او زمان اونلار باشا دوشەرلەر كە $40 \cdot \frac{3}{8}$ كىلىك جزئى تاىماق ايجىن يىر مسئله دىر. ھلە كە تامىك كسرى دە گىل؛ اوزودە كسرى صورتىنە ضرب دە اولونمايماق، يالڭىز، $8:40$. تقسىم ابدىلەجك، 3 دە ضرب. بو يول ابلە يىر نىچە مسئله حلە دە تەرىن و مەارسە مقامى دوتايىلەر.

سوڭرا، بويلە دانىشيق دا آچىلايىلەر:

- 40 يك سىكرەدە اوچونو تاىماق عملياتىنى تاختايا يازىگىز.

- يىر اوشاق بازار.

- نە جور تايارىسىگىز، كسرىك نەيىنە ضرب و نەيىنە تقسىم ايدەرسىگىز؟

- مەجرىئە تقسىم، صورتىنە ضرب. (دىيەجىكلەر چونگە كسرى اوقوركن

بو تەرىپنى بايىردىلەر).

دىمك كە يىز بو يول ابلە ھم $40 \cdot \frac{3}{8}$ قىلقلى عملياتىك ماھىيىتى، ھم دە عىانى

بول ابلە عملياتىنى اوشاقلارا قاندىردىق، ايمدى عملياتىك ايكىنجى صفحەسىنە كىچەيلەرىك:

50. 3 نە دىمكىدىر؟

بونو، بو حالە گىتىرمەكەن، اوترو مەلملەر چوق آسان اىضاحاتە

كىچەرلەر:

- يىر چىزگى چىز!

- اوشاق چىزەر.

- نەبى تەقسىم ايدەجگىك؟
- 50 بى.
- اوستونە ياز!
- اوشاق بازار.
- نەبە تەقسىم ايدەجگىك؟
- 5 م.
- آلئىنا ياز!
- سوڭرا نە ايدەجگىك؟
- ضرب.
- اشارەسىنى اوستونە ياز!
- ضرب اشارەسىنى چىزگىنىڭ اوستونە اوشاق بازار.
- نەبە ضرب اېلەيەجگىك؟
- اوچە.
- ايت!
- اوشاق چىزگىنىڭ اوستونە ضرب اشارەسىنىڭ سولونا 3 رەقىمى بازار.
- تەكرار ايت!
- ايدەرلەر.
- تەرىن اېچىن آبرى مەئلەلەر اوزرىندە تەكرارلاردا كېدەر. $\frac{3 \cdot 50}{5}$ بىڭ سېيلەرى،
ئەللەرى، ھەرىش يىتىدى.
- بونوڭلا. آڭلاشلىق بىكى بو ھېت نەبى گوسەرىر. آخى اوچە عملیات
بولە ايدى: $\frac{3}{5} \cdot 50$ يەنى (5:3) 3. اىمىدى ايسە $\frac{3 \cdot 50}{5}$ يەنى (3.50):
5 اولدو.
- آرادا بويوك تەقاوت وار؛ بونوھانسى سەبەملەگىردى؛ اوشاقلارنى مەئلەبى بو
شكەلە سالدېق دېمەزلەرمى؟ حل اېچىن عملیاتی مەخلىف شكەلە سالماق لازىم
اولدەغونو بىلەرلەر؛ اما اساس اىستەرلەر.
- بىزىم اوشاقلار يىلمەلیدرلەر كە (—) چىزگىسى اىكى نۇع عملیاتی آيىران

ايكى جفت معترضه يرينىدەدېر. $\frac{4+3}{1-2}$, $(4+3): (1-2)$ كېيى. بونو قاباقچالاردا آڭلاتماق گرك.

بۈگۈلەڭك ايچىن يىزە لازىمدېر. ئلانەلەردە يىزىم بوتون مسئلەرىمىز بۈگۈلەڭكەنەڭكېدېر، ايمىدىدە بورادا همان چىزگىنىڭ اهمىنى آڭلاشلىمالىدېر. آڭلاشلىنچادا اوشاق اوز- اوزونە $\frac{3}{5} \cdot 50$ (3: 50): 5 خالىندا دوشونەڭكېدېر. مسئلەنىڭ اولكى شكىلدىن بۇخالە كىچىمەسىنە اوشاق سېب گورمەلىمى؟ البته گورمەلىدېر؛ البته يىلمەلىدېر كە بۇ شكىلدە ھانسى مسئلەلەر حل ايدىلەر. بونو كچون دە يىر چوق مسئلە حل، اونو (3: 50): 5 شكىلدىنە دستورلار باغلاماق، سوڭرادا $\frac{3}{5} \cdot 50$ شكىلنە سوڭرادا بونوڭلە (5: 50) $\times 3$ ڭ ياخود 50. $\frac{3}{5}$ ڭ فرقى اولمادىغىنا سىلەرلە اوشاقلارنىڭ دقتى جاب ايدىلمەلىدېر؛ نە جور ايسەك؟ بول گرك! دىگىلى؛ باق يول:

1 - اوشاقلار، سۈلەنن $\frac{3}{5} \cdot 50$ كېيى عملياتىڭ بىر عددى معىن عدد دىقە كوچولۇب خارچ وقىمىتى گنە معىن عدد قدر بويۇتمىكەن عبارت اولدوغونوڭ فرقىنە ياقشېجا وارمالىدېرلار. بونو كچون دە بوقارىداكى مسئلەلەرى حل ايدەر كىن بىر ھەد فە بۇ جەننى آڭلاتماق اولمالىدېر.

2 - اوشاقلار يىلمەلىدېرلەر كە بىر عددى معىن بىر عدد دىقە كوچولۇب سوڭرا معىن عدد دىقە بويۇتمىكەلە، همان عددى ايكىنچى عدد دىقە اولجە بوبودوب سوڭرا اولكى عدد دىقە كوچولمەنىڭ تفاونى بوقدور.

بۇ ايكىنچى قانۇن ايسە بىر چوق مسئلەلەر حلنە سوكمەلى؛ اوزودە ھەر ايكى يولدا حل ايدىلمەلى، عىن تىجە چىقارلىمالى و فرقىز اولدوغو تمام تىمىن اولونمالىدېر.

مسئلە آلاق، حل ايدەك، سوزوموز ياقشى آڭلاشلىسېن. تامباجا: جىيىمدە كى 50 مناتى 5 كره آزالدىب چىقانى اوج كره آرترى- سام نە اولار؟

$$\frac{1}{1} - 1 = 5:50 = 10:11 = 3:10 = 30$$

$$30 = 3 \cdot (5:50) \quad \text{دستور:}$$

$$\frac{3}{5} \text{ حل } I - 150 = 3.50 : 150 - II = 30 = 5:150$$

$$30 = 5 : (3.50) \quad \text{دستور}$$

تېښه هر اېکېسېنډه: 30.

بېر چوق مسئله حل اېډلېډېکن سوځرا اوشاقلار قناعت اېده جکله رکه
(5:50) 3 اېله (3.50): 5 ېک قوتې يوځدر ډېمک که (3.50): 5 ېک برينه
کېچن 50. $\frac{3}{5}$ عوضينه، (3.50): 5 ی ياځود $50. \frac{3}{5}$ قويايله رېکېمېش.
اېته يو مبادله لري ده بېردن بېره اوشاقلار احاطه اېده يلمه زلره، آڅی بورادادا
بېر چوق صفحه لره وار. باقی:

$$I - 50. \frac{3}{5} \text{ غېنېډېر. } (3.50) 3$$

$$II - (3.50) 3 \text{ غېنېډېر } (3.50) 5 :$$

$$III - \text{اويله ايسه } 50. \frac{3}{5} \text{ غېنېډېر } (3.50) 5 :$$

$$IV - (3.50) 5 \text{ ده غېنېډېر } 50. \frac{3}{5}$$

$$V - \text{اويله ايسه } 50. \frac{3}{5} \text{ غېنېډېر } 50. \frac{3}{5}$$

اېسته قناعت اېچېن هر مسئله ده اوشاقلار ېک ذهله لري يو صفحه لره دن کېچې جک،
يو کورولره لري قوراجاق داها دوغروسو ذهن يو مرد يونه لري آتلاماق مجبوريتېنډه
اولاجاق. معلم مهارتسيز تېرنسه ذهن قارېش ډېر ماسي دا چوق ممکن ډېر، حتی اويله
زمان اولايېلره که مهارتسيز يو اصولي تطبيق اېتمکدن او بېرېني تطبيق اېله مک
داها آز تريوي ضرر ورېره.

يو واقېه قدر کېچن عملېه لره، دوغريدان دوغري يا عددېک جزېني تابماق
مسئله لري نېک حلېندن عبارت اېډی؛ بونلاري بېر درجه يه قدر حياتي مسئله يه و
رياضي قانونلار، سوکه دېک؛ بېر درجه يه قدر ده آکلاقلې مه تودا تطبيق اېله دېک
ډېمک اولار.

اېمدی سوال: $3 = \frac{3}{5} \cdot 5$ ، اصلاحي، مثلا، آشاغېده کې شکلده مسئله دن ده
چېقا يلمه زمی؟

5 پوت دوکی آلدېم؛ هر پوتونادا $\frac{3}{5}$ مانات وېرېدېم، هامېسېنا نه قدر وېرېدېم.

عادى كسرىك ضرب عملياتىنى تدرىس اپچىن عىانى و آڭلاڭلى يوللار. سايى: 4

جواب: اولار. اولار - آتچاق. بونوڭ حليندن عمله كلن يوقاريدا كى $3 = \frac{3}{5} \cdot 5$ عملياتىنىڭ سويلەدىكىمىز اساسلاردا استنادىنا قطعياً مانعلىك ايدە يىلمەز، بواشەدە بويلەجە كىرىشىلمەلەر:

بوتى بىر مانانا آلىنسا ايدى، نىچە دفعە بىر مانات وىرىلمەجىدى، بوتى $\frac{1}{5}$ مانانا آلىنسا نىچە دفعە آز وىرىلمەلى و بونو تاىماق اپچىن ھانسى عملە باىمالىدىر؟ (سوئال خىردالانماق شرطىدىر).

بوتى بىر مانانا آلىنسا ايدى، $5 = 1 \cdot 5$ مانات وىرىلمەجىدى، $\frac{1}{5}$ مانانا آلىنسا بش دفعە آز وىرىلمەجىك، بونو كچون 5 ى 5 (مخرجە) تەقسىم اىلمەك $(\frac{5}{5})$ كر كىدىر.

بوتى $\frac{3}{5}$ آلىنىش ايسە $(\frac{5}{5})$ ى نەبە ضرب ايتىمەلەيدىر.

3 ، يەنى $3 = \frac{3 \cdot 5}{5}$ اولمالىدىر. (تحليلى كىتىمەلەيدىر).

بوجور مسئله بى حل ايدەر كىدە اوشاق يوقاريدا سويلەندىكى قاعدە اوزرە عملەنىڭ عمومى كىدىشىنى ضبط و تطيق اىلمەيەجىكىدىر. بودفعە اوقىدردە اذىت چىكىلمەيەجىك، چونكە كل معلوم اىكەن جزئى آقتارماق اوشاقلارى حاضىرلامىشىدىر.

يوقاريدا صورتى گوستريان مسئله يىردە بوشكىلدە اولايىلەر:

بوتى بش ماناتدان $\frac{3}{5}$ بوت دو كى آلدىم، نە قدر پول وىرملەيم؟

بودا كەنە تمام بوت آلىنسا ايدى، 5 مانات وىرىلمەجىكىدى. $\frac{1}{5}$ بوت بش دفعە آز، $\frac{3}{5}$ بوت ايسە 3 كرە چوق وىرىلمەلەيدىر، صورتىدە حل ايدىلمەلەيدىر. بالىكر مسئله حلنىڭ بودفعە $\frac{5 \cdot 3}{5}$ صورتىدا كىچمەسىنە اوشاقلار سبب ايتىمەيەجىكلەر،

اودە حاضىردىر: مضروبوڭ ىرى دىكىشمەكلە حاصل ضرب دىكىشمەز.

كىچەك ضرىك $\frac{8}{5} \cdot \frac{2}{5} = \frac{6}{15} = \frac{2}{5}$ صورتىدە. بورادا آڭلاڭلى مەتود نە اولمالىدىر؟ كەنە عىنى: اولاجاتى مسئلهلەر كوتورولەجىك، صوگرادا يوقاريدا كى قاعدە اىلە حل اولونماقتىدىر.

مثلاً: $\frac{3}{5}$ ماناتىڭ، $\frac{2}{3}$ سى؛ ماناتىڭ نىچەدە نىچە حصەسىنى عملە كىتىرم؟

اولجه بشده اوجوڭ $\frac{1}{3}$ نی تابماق ایچین اونو اوج دفعه کوچولتمك،
 $\frac{2}{3}$ نی تابماق ایچین ده 2 دفعه آرتیرماق، یعنی $\frac{2}{3} \cdot \frac{3}{5} = \frac{6}{15} = \frac{2}{5}$ ایلمك کر کدیر.
 بورادا اجرا اولٹان عملیات بوتون سیله ری ایله یوقاریدا سویله نمیش و ایمدی
 تکرار ایدیله جکدیر.

بو عملیاتلاریڭ هامیسنده معین عملیه بی بیر عدد کیبی دوشونوب اونو اوزگه
 بیر عملیه عضو ایلمك اوشاقلاری چوق شاشیرتیر؛ مثلا $\frac{3}{5}$ ی 5 کره آزالتیر کن
 چیز مخرجه ضرب ایدیریک یعنی بیر مقصوم علیه هیتی اولان (5:3) بیر نتیجه،
 بیر رقم کیبی باقیر، و مخرجی ضرب ایلمكله کوچولتوروك، حاضریرلغی اولمایان
 اوشاقلاری بوشاشیرتیر. اولار همیشه 10 ی 2 یه بولوب حاصلینی 5 کره
 آزالتماقدان اوترو اولجه 10 ی 2 یه تقسیم ایدوب 5 آلمیشلار، سوڭرادا
 5 ی 5 تقسیم ایلمیشلردیر.

$\frac{10}{2}$ ی بی 5 دفعه آزالتماقدان اوترو $\frac{10}{5 \cdot 2}$ شکینه قویماق اولارلیک ذهنلرینی
 شاشیرتیر. ایشه اعمال اربعه ده هیتیڭ عدد ایله عملیاتلارینا بونوڭونده اوشاقلاری
 آلیشدیرماق لازیمدیر. مثلا: اوشاقلار هر زمان (4+2+3) هیتیته اولارلیک
 حاصلاری کیبی یعنی 9 عددی کیبی باقمایا آلیشدیرلما لیدی و (2:8). 4 هیتیله
 16 عددی آراسیندا فرق اولمادیغینی اعمال اربعه ده ایکن او کرنمه لیدی لر.
 مسئله لری حل ایده کن دستور حالینا قویماق اولارلی بوایشه حاضرلاردی.
 مع التاسف هله لیکده، مکتبلرده بومه تود ایشه کیچمه میش. بوتوڭچونده کسریڭ
 کسره ضرینده بو پستانغی تازمدن قورولمالیدیر.

یعنی اوشاقلار $\frac{3}{5}$ بیر نتیجه کیبی باقمایا ایمدی آلیشمالی دیرلار، کذا $\frac{3}{5 \cdot 5}$ ده
 کذا $\frac{2}{3} \cdot \frac{3}{5}$ یه ده. بویله اولسه صورت و مخرجه بیغیلن عدده لر بوزرینده،
 نتیجه آلمایش عملیات آبارماق اوشاقلارا هیچ بیر شاشیقینلیق ویرمز.

یزیم یوقاریدا گوستردیکیمز مسئله کسریڭ جزئی آماغا اساس اولموشدی؛
 دوغرودان دوغرو یا کسری کسره ضرب شکینده اولان عملیه لری گه بوقاعده
 ایله حل ایده جکیک. عدد ناملار ایله کسره لریڭ ضرینده ایبدلیش معاملیه لری
 بورادادا اجرا ایله به جکیک، آرتیق بیر شئی یوقدور، بونوڭچونده اوجوره

عملىيە شەكىللەرنى مەسىلە قورۇپ سېپىلە، عىانتىبەلە حل ايتىمىي. مەلەملەرىڭ اوزلەرنى بىراقماق مەمكىن دور دېمەشك.

يىزىش جور قورۇلۇشدا مەسىلە عملياتى كوردوك 1- كل معلوم اېكن جىزىش تاىماق؛ 2 - تام عددى كسرى ضرب اېلەمك؛ 3 - كسرى تام عددە ضرب ايتەمك؛ 4 - كسرىڭ كسرىنى تاىماق 5 - كسرى كسرى ضرب اېلەمك. بو عملياتىڭ ھامىسى، بىر عمليات، تىجە كىيى كوتورولەرك اوزگە بىر اعمال اربە عملەسەنە تابع دوتولاراق حل اولوندى. ايمدى بوتون اساسلار آڭلاشىلدقن سوڭرا آرتىق بونلار بىز اوشاقلار قاباغىندا ضرب عملياتى دىيە يىلەرىك؛ كسرى ضربىنىڭ معنا اعتبارىلە اعمال اربە ضربىندن آيرىلدىغىنىدا. علاوه اېلەمك شرطىلە. سوڭرا عدد تامى كسرى و عكسىنە، كسرى كسرى ضربىلەرىڭ عمومى قاعدەلەرنى دە تەكشيف يوللە كەستەمك مەمكىندىر. بو قاعدەلەرى عملياتىڭ شەكىلنە عاندا اولماق اوزرە اوشاقلار يىلەلەر؛ اما ھر زمان يىلەلەر كە تام عددەلەرىڭ ضربى تىجەبىي آرتىردىغى حالدا كسرىدە عكسى واقع اولور، سېيى دە بو... بو... و بوندان عبارتدېر.

تاملى كسرىلەرىڭ ضربىدە يوقارىدا سويلەنن يول اېلە كىدجەكدىر.

يىزى كسرىڭ ضربىلەرنە اوزوموزە گورە يىرىندە حياتى و عىانى اساسلار و يىرىندە بللەنن رياضى قانونلار سو كىيىجى قاعدەلەر گوستردىك و بو يولودا (عىانى و آڭلاقلۇ) يول سايىدق. بلكەدە بىخىڭ كىدېشەنە ال وېرشلى اولماق اوزرە بىض تدرىج يىلەلەرنى ياقصد ياخود اونوتقانلىق تىجەسى اولاراق بىراقەشىق، بلكەدە دوتدوغوموز يول تامىلە ياڭلىشىدىر، رياضياتىجى مەلم يولداشلار، اكر داھا بىراقىق مەتود دوشونورلەرسە يازمالىدىرلار.

اساساً ھىساىىڭ بو بىخىنى اوشاقلارىڭ آڭلاما سېچىن چوق چىتىلىك وېردىكى و بونوك اوزرىندە چوق دانېشماق لازم كلىدىكى، بو كا چوق مەتودلار تاىماق كرك اولدوغو ھر مەلە مەلومدور.

تدریس و تربیه‌دن عملی قسم

مکتب پروگرامی حقینده.

یازانی: مصطفی زاده و.

ییرنجی درجلی مکتبلرک یه گمی پروگرامینک تطبیقیندهن ییر سنه کچیر.
کچیریلیمیش سنه نیک تجربه سی حساا و نظره آلتاراق سنه نهائینده پروگرامدا
لازمی اصلاحات یاپیلما سی ایجاب ایدر. بوکا بناء بو خصوصه عاید دوشونجه لریمیزی
یزده آشاغادا قید ایدریز.

حال حاضردا ههر هانکی ییر پروگرام ترتیب ایدیلیر کهن ههر کسبک
ایسته دیگی و ایسته مەسی ده لازم کهن ییر جهت واردیر که اودا ترتیب ایدیلرک
پروگرامیک غوس پروگرامی آدیله آدلان روسیه علمی شوراسینک ترتیب
ایندیگی پروگراما باقینلاشدیریلما سیدیر.

غوس پروگرامینک بوقدر اهمیت قازانماسینک سببی بو پروگرامیک ساغلام اساسلار
اوزرینه قورولما سی دیر. بو اساسلاری ییر نیچه سوزله بویله ایضاح ایدیلریر:
مکتبک مقصدی طلبه لری حیات حاضرلاماق اولمالی دیر. بونوڭ ایچون
مکتب، طلبه لری حیات ایل اولدوغو کیمی، طبیعی گیدی شی و وضعیت حایلندا
تائیش ایتمه لی دیر، بو نوع قورولوش بیداغوزو و دیداققا چتله ریندندم چوق
دوز گوندور. اوشاقلار، ده میر ایل، ییر ده میر حالندا ده گیل، ده میریک ابوده،
ایشیک ده عالله ده ییر شی یارما سی حالینده مراقلا نیرلار.

بو نظریه، ماته ریالیک ابکی اساسی اوزرینه قورولما سینی و کیچیلمه سینی
طلب ایدیر.

۱. موضوعی (ته ماتیق)

ح. قونسه تیریق.

غوس پروگرامیندا ماته‌ریال بویله دیزیلمش دیر: حیاتیك طبیعی گیدیسی حالیندهن بو یا خود دیگر مهم نقطه‌لر گوتورولموش و همین نقطه‌لر بوتون نتیجه‌لریله تحلیل ایدیلمشدیر: مکتبله تاشلیق، بای خاطرانی، پایز حیاتی، اوقتیابر انقلابی، قیقا حاضرلیق و غیره موضوعلاری کیی

اوشاق، همین یاشیندا همین نقطه‌لری بوتون تفرعانی ایله ضبط و هضم ایدیمه‌جه کیندهن ماته‌ریال قونسه‌تتیرق دیزیلمش؛ اوشاقلاریک یاشی، ییلگی و باجارینی آرتدقجا کیچیلن نقطه‌لر ده اطرافلی و ده دهرین‌دهن اولماق اوزره یه‌گی‌دهن ابضاح ایدیلمشلر.

بویله‌لیکله اوشاق همیشه حیاتیك ایچهریسنده دولاناراق حیاتی اوکره‌نه ییلر و عین زماندا غروبا کیچدیگجه معلومات و اعتیادلارنی قوه‌له‌ندیریر. آذربایجان معارف قومسارایینک 1926 نجی سنه پروگرامیندا بو جهت ضعیف و قاراکلیق بیر حالدا گوتورولموشدور:

بیرنجی و ایکنجی غروبلاردا حیاته (زحمته طبیعت، جمعیه) عائد هیچ بیر ماته‌ریال قوبولمیش، بو غروبلاردا آتجاق اوقو و حساب درس‌لری ماته‌ریالی واردیر. اوچونجو غروبا هوا بخشی قوبولموشدور، دوردونجوده نباتات و فیزیک، بشنجیده حیوانات و فیزیکایا عائد ماته‌ریال داخل ایدیلمشدیر. بو نوع ترتیباتدا، یوقارودا دیدیگیمز قونسه‌تتیرق و موضوعی‌لیک اولمادیی به‌لی‌دیر.

دیگر طرفدن هوا، نباتات حیوانات و فیزیکایا عائد گوسته‌ریلن ماته‌ریال‌لار، حیاتیك اساسی اولان زحمتله و طبیعتک عموم قورولوشو ایله رابطه‌سیر ویریلدیك‌لریندن، چوققلاری حیاته حاضرلاباجاق ماهیتده گیلدیرلر.

بورادا ایکی اعتراض سویله‌تله‌یلر. بیرنجی‌سی پروگرام قومله‌قس اصولله یازیلماش؛ درس اصولله یازیلمشدیر، بو‌گا بناده معلومات درس حالیندا باشقا باشقا ایل‌لر آراسیندا تقسیم اولونموشدور.

ایکنجی‌سی - حیاته عائد ماته‌ریال تورکجه قرائت کتایننا داخل ایدیلمشدیر؛ بو‌گا بناء آبروجا اولاراق بیرنجی و ایکنجی غروبلاردا حیاته طبیعت و زحمت عائد آبروجا ماته‌ریال گوسته‌ریلمه‌میشدیر.

ھەر ابكى اعتراضى نظره آلاچاق اولساق موضوعى و قونسه تىرىق اصوللارنىڭ
ميداندن گوتورولمەسەنە اساسلى يىر دايىل تاپامبەجە كىز
اولا، ايلك اعتراضى گوتورەلەم. دوغرو دور، بروغرام درس اصوللاردا
يازىلمىشىدور و معلومات باشقا باشقا ايلەر آراسىندا تقسم اولونمىش دور؛ فظ بونو سالا
يىلە ماتەريالى قونسه تىرىق يىر طرزە تىرىق اتمەك ممكن لازم و دە گىلەمى ايدى؟
يىز بو سالا، لازم و ممكن دور، جوايىنى وىرمەجە كىز؛ لازم در، دىرىز. چونكە،
يىزجە، نباتات بخىنى يىرىنجى درجەلى مەكتەپ دە ھىچ وقت دور دونجى ايلە
ساقلاماق اولماز؛ اوشاق يىر ياشىنا كىردىكى وقت دەن نباتات ايلە اۆتايىر،
اشلەيىر: نباتات - ياتىك، طبيعتىڭ اڭ مەم و ھەر ساعەت دە ھەر دە قىقە دە راست
كەلەن يىر حصە سىدور.

ھىچ وقت اوشاغا دىمەك اولماز كە سەن اوچ ايل گوزلە، نباتات ايلە
علاقىڭ اولماسىڭ و ياخود اولسادا بو خصوصە عائد آكلاما دىقلارى كى
ساقلا، دور دونجو ايل دە ساڭا او گرە دەرىز؛ بويلە اولدوقدا حەقىقتا مەكتەپ
جىاندان، اوزاق مەھول يىر وضىت آلمىش اولور؛ ھايىلە اوچون جودە هوا. بەشنجى دە
حيوانات و غىرە بىخلەرى.

اوشاق يىرىنجى غروبىدان ھەم ھوايە و ھەم نباتات و حيواناتا راست گەلەر،
بونلارلا تەسادا اولور. بو سالا يىرىنجى غروبىدان باشلا يازاقا و شاغىڭ آڭلايىشى
مەقسەتتە ھەم ھوا و ھەم نباتات و حيواناتا عائد معلومات وىرىلمەلى، تەدقىقات
آپارىلمالى دىر: ايكىنجى غروبىدا بو معلومات دىھا گەنىش، اوچون جودە، دور دونجو -
و بەشنجى دە دىھادە رىن و علمى يىر سورتەدە آپارىلمالى دىر. درس اصوللە
دېزىلەن پروگرامدا بو نوع تىرىيات ممكن مى دور؟

ممكن دور. بونوڭ اىچون يىرىنجى غروبىدان باشلا يازاقا حيات درسەلەرىنى
آپارماق اىچون خصوصە ساعەتلەر آيىرمالى و ماتەريالى بو ساعەتلەر آراسىندا
تقسيم اتمەلى دىر.

ماتەريالى تقسيم ايدەر كەن اوشاقلارنىڭ سوبەسى، فصللەر و عوموما حيات
كېدىشى نظره آلمالىدور. غوس پروگرامىدا ماتىريالىڭ دىزىلىشى بو سالا گوزەل

اورتهك اولاييلەر. بو نوع ترتيب ايديلەن ماتەريال آسان يير صورتدە موضوع اصوليله قورولاييلەر.

هەمین حيات ماتەريال لاری اوز ساعتلەريندە کيچيلەر، باشقا درسلەردە تدريس پلانی اوزره اوز بقلەريندە آباريلاييلەر و درس اصولو بو نوکلا خللدار اولماز.

کيچەليم، ايکينجي اعتراض- قرائت کتابلاريندا حياتە عائد ماتەريال واردير. آشاغا غروپلاردا اوشاقلار حياتي هەمین ماتەريال اوزەرينە تور کچه درسلەريندە اوگرەنمەك لەر، بو گاباء بو غروپلاردا خصوصو حيات درسلەرينە احتياج يوقدور. بو نظريە دوغرو دورمو؟ ييزچه دوغرو دە گيلدير. سييلەري بونلاردير:

۱- حياتە عائد بوتون ماتەريالي قرائت کناينا داخل ايدوب، قرائت کنايني لسان و ادبيات کتابي حاليندەن چيقارمانك و طبيعيات کتابي حالينا سالمانك دوغرو و موافق اولماديني آرتيق تجربە ايله اثبات ايديلدي.

کيچەن ايل يازيلان قرائت کتابلارينيك بو خصوصدا نقصاني اولدوقلاري و بو ايل يەگي دەن يازيلاق قرائت کتابلاريندا ديل و ادبياتيك اساس اولاراق گوتورولمەسي مەارف قوميسارليغينك علمي شوراسي طرفيندەن تصديق ايديلدي. بو گاباء قرائت کتابلارينيك آرتق طبيعت، علم، فن کتابي اولماياغي آشکاردير و ذاتا اولماسي دا دوغرو اولمازدي.

2- اسكي مکتينك اڭ بويوق نقصاني بورادا ايدیکه حياتي اوشاقلارا کتاب واسطە سييلە اوگرەديردي، يەگي مکتب بو نظريەني داغيديوب حياتي حيات ايچەريسیندە اوگرەنمەك شەاريني ميدانا آتدي. البته بو گوندەن سوگرادا يەنە حياتي کتاب واسطە سييلە اوگرەنمەميز و حياتي کتابا باغلاماميز دوزگون دە گيلدير.

کتاب سوگرادان کومەك ويريچي يير ماتەريال حاليني آلمايدير.

3- ييرينجي درجەلي مکتب دە باخصوص آشاغا غروپلاريندا حيات، کند و دائره مقباسيندا- اولکە شناسليق حاليندا کيچيلمەليدير. يعني بو غروپلاردا طلبەر حەر ييريسي آنجاق اوز کند و دائره سينيك طبيعت، تصرفات، معيشت و جمعيت

ھالارىنى كېچىمەلى دېرلەر. بىز ھاياتى اوشاقلار قرائت كىتابى واسطەسىلە او گىرەتمەك ايسە دىگەدە كەرەك ھەمان قرائت كىتابىدا آذربايجانىك ھەر گونجى نوڭ، بوجاغىنىك طبيعت، مەبىشت، تصرفات، جەمىت و غىرە ھال لارى باشقا باشقادىچە ايدىلمىش اولسون. يىك لەرچە نوع طبيعتى، تصرفاتى، مەبىشت و جەمىت قورولوشو اولان بىر اولكە نىڭ بوتون تصرفات، طبيعت و جەمىت ھال لارىنى بىر قرائت كىتابىنا يازماق و سېنىش دېرماق مۇمكىنمى؟ البته مۇمكىن دەگىل.

بىز قرائت كىتابىنا اورادان بورادان آز چوق ماتەريال قويا يىلەرىز، ھەر مەكتەپ اوز مەبىطىنى او گىرەتمەك ايجون لازم اولان ماتەريالى ھېچ بىر زامان تامامەلە بو قرائت كىتابىدا تاپا يىلمەز او مەجبور دور: مەبىط ايجەرىسەنە داخىل اولوب اورادان اوزونە ماتەريال كوتورسون؛ بو گانادە ھاياتى او گىرەتمە بى قرائت كىتابىنا باغلاماق نە مۇمكىن نەدە موافق دەگىلدېر. بونوڭ ايجون كەرەك تەدرىس پلانېدا آبروجا ساعەتلەر تەيىن ايدىلسىن و پروگرامدا آبروجا ماتەريال گوستەرىلسىن. ماتەريال گوستەرىلىر كەندە گەرەك قونە تىرىق قورولوش، موسمە، ھاياتە اوفىئونلوق، زحمت ھاياتلە و طبيعتلە علاقە مەسئەلەرى نەزەردە دوتواسون.

بويلە اولورسا پروگرامدا ھىس اولونمايان فقط ھىس اولونماسى لازم كەلەن اولكە شىناسلىق مەسئەسى دە حل ايدىلمىش اولور.

پروگرامنىڭ عمومى قورولوشى ھەققىدە بو قىدلەرى گوستەردىكەن سوڭرا ھىسسى اولاراق تورك دىلى و جەغرافيا پروگرامىنا عانە ملاحظە مەزى آشاغادا بيان ايدىرىك:

لسان درسىنىڭ پروگرامى بويلە يازىلمىش دېر: ھەر غروپ ايجون تەرتىب ايدىلمىش قرائت كىتابلار بىندان بىر قەدەر ھىكايەلەرنىڭ سىرلوحەلەرى كوتورولموش و يازىلمىش؛ بونوڭ اوزەرىنە بىردە اىضاحات ورقەسى علاوہ ايدىلمىش. اىضاحات ورقەسىندە ھىكايەلەرنىڭ نەجور كېچىلمەسىنە عانە بىر قەدەر مەلومات وېرىلمىش دېر.

يىزجە تورك دىلى پروگرامى نامىنا بو قەدەرلە كىفايتلەنمەك اولماز. مەكتەپ پروگرامى اولاراق كىتابدا يازىلان ماقالە سىرلوحەلەرنىڭ گوستەرىلمەسى دە دوز گون دەگىلدېر.

مەلىمى رەسمى پروگرام واسطەسىلە مەجبور ايتىمەك اولماز كە سەن بو ھىكايەنى

اوقوت، دیگرینی اوقوتما؛ معلم؛ اوشاقلاری نیک سویه سینه گوره اوزو حکایه لهر سه چه کدیر.

ذاتا حکایه لهر قومیسارلیق طرفینده من قبول اولونموش کتابلاردا چاپ ایدیلیمیشدیر. واکهر بو یاخود دیگر حکایه، مثلا ایکینجی ایل کتابیندا وارسا دیمهک بو حکایه ایکینجی ایل ایچون قبول اولونموشدور. بونو ده پیرده پروگراما یازماغا لزوم یوقدور. اوشاقلاریک سویه سینی ایسه آتجاج غروب معلمی اوزو بیلجه گیندهن، یوقارودا دیدیکیمیز کیی، ایتیخاب دبل مسئله سینی بوراقمالیدیر. دبل پروگرامی تامینه بویه ماله سرلوجه لهری عوضینه هر غروبدا کیچیلجهک ماتهریالیک مقصدی، نوغله ری و حدی کوسته ریلمه لی دیر. مثلا اوچونجو غروب لسان پروگرامی بونوع سرد ایدیله یلیر:

1. کتابدان اورتا حجملی ادبی و عملی حکایه لهری اوقوبوب آکلاما؛ اوقودوغونو سویله بیلمه.

2. تنقیط اشاره لهرینی نظره آلاق اوقوبایلمه

3. اوزو اوزونه عائله و مکتبده حکایه بی اوقوبوب آکلا بیلمه و سویله مه

4. اوقونان حکایه دن آکلاشیلما یان سوزله ری. چیقاروب یازا بیلمه

5. ویریه ان سواله جواب اولاجاق یه رله ری حکایه ایچهریسیندهن تاپایلمه

6. کوچوک حکایه و یاخود معروضیه پلان توکمه بیلمه

7. بیر چیزگی اوزره آیدن و تمیز یازی یازا بیلمه

8. دیوار غزته سینه کوچوک بیر مقاله، بولداشینا مکتوب، اداره یه بیر

عرضحال یازا بیلمه

9. مشاهده ابتدیکی و یاخود ایچهریسینده اشتراک ابتدیکی بیر وقعه بی

10-15 سطرلیک بیر یازی ایله تصویر ایدیه بیلمه

10. تکرار اولان کلمه و معنای آراسیندا ویرگولو، سوال قارشوسیندا

ایکی نقطه بی و سوال قارشوسیندا سوال اشاره لهرینی ایشله ده بیلمه

11. کوچوک بیر وقعه حقینده معروضه ایدیه بیلمه

12. معروضه نیک مفهومینا نسبتا سوال ویره بیلمه و غیره.

جغرافیہ پر و غرامی

پروگرامدا جغرافیا درس‌لری اوچونجو غروبدان باشلایر؛ بورادا اول
بلان و خریطه کيجایلر؛ سوکرا دنایک حصه‌لری (قطه‌لر)، یابما کرمده و
خریطه‌ده اولناریک یهری، بلان و خریطه‌دهن استفاده بوندان سوکرا محل
عارضه‌لری: دوزلیک‌لر، ته‌بلیک‌لر، داغ، کيجید، آدا، یاریم آدا و غیره.
دوردونجو غروپدا یهر یوزونوگ قورولوشو، یهریک شکلی، مصنع کرمه،
سطح یابما، قرالاریک و سولاریک یهر یوزونده توزیمی، گونش منظومه‌سی،
درجه نوری، عرض، طول دائره‌لری، یهریک گونش اطرافیندا حرکتی،
مدارلار و اولناریک خصوصیتلری و یهر یوزونده یاشایان انسانلار و غیره‌لری.
بوندان سوکرا مفصل صورته‌ده آذربایجان جغرافیسی، گورجیستان و ایرمه -
نیستان. به‌شیجی غروپدا سوسیالیست شورا جمهوریتلری اتقائی و بوتون دنیا
حکومت‌لری:

اولا پروگراميڻك عمومى قورولوشونو گوتوروموش اولساق، بورادا بىر قدر اويغون سىزلىق گورولمه كده دىر. مثلا؛ اوچونجو غرويدا پلان ايله تائيش ايدىلدىكده سوغرا بوتون دنيانىڭ خرىطه سىنه كىچىلىرى؛ عىن زماندا دوردونجو غروبوڭدا پروغرا- مىندا يىز به نه يەريڭ شىكلى، مضىغ كره، مطىح ياپمالارا راست گەلىرىز، خالبو كه بورادا آرتىق بو مسئلەنى تىكرار اىتمەنىڭ لزومو يوقدور، هايله اوچونجو غرويدا و دوردونجودە يىزىر- بىرىنىڭ عىنى اولان «دنيانىڭ حصەلەرى، قطعەلەر» بىخىتى گوروروز؛ بو بىخىتدە غروبىلارىڭ بىرىندە گوستەرىلمەلى اىدى.

2. ماتەريال بىرىنجى درجەلى مەكتەبى نسبتا چوق بوبوك گوتورولموشدور. بىرىنجى درجەلى مەكتەبە تدرىس پلانى اوزرە هفته دە «2-3» جغرافيا درسى واردىر. تصرفات علاقه لەرى دولائىيەتە تحصيل اېلىنىڭ قىسالىغى و اورتا حسابلا سەنە 120-140 كۈن درس كىتىدىكى مەلۇمدور.

بوقدر آز وقت ایچهریسینده جغرافیائی بوتون تفصیلاتیله کیچمهك ممکن دورمی؟
الته ممکن دم گیل دیر. پروغرامنا ایسه ماته ربال حوق مفصل گوتورولموشدور.

مثلاً کره ارض کیچیلیر کهن بهر یوزونده اولان چو که کله و یا یالاری بهل له مهک و بونلاری خریطه ده گوسته رمهک پروگراما داخل ایدلمیشدیر. بو قدر تفصیلات آنجاق ایکینجی درجه لی مکتبده کیچله ییلر. بیرنجی درجه لی مکتبده ایسه بالکز چو کهک و یا یلا حقینده مختصر عمومو بیر فکر و یروب هریر یسیندهن بیر عدد نمونه گوسته رمهکله کفایت له نه مک اولار.

آذربایجان کیچیلیر کهن - خزر ده گزی نیک جسامتی، ساحل خطله ری، دهرنلیگی. سو بی نیک دوزلولیغی نا قدر تفصیلات گوتورولموش. آذربایجان فائو-ناسی کیچیلیر کهن و سستیگ و آلچاقلیغیک قوش کوچمه سینه اولان تاثیرنه قدر مفردات آلیشمیشدیر. قونشو حکومت اولان گورجستان ر ایرمه نیستانیک «وضعیة، جسامتی، حدودی، سطحی، اقلیمی، سوواریغی، نهرله ری، طبعی، روتله ری، اهالیسی، مشغله له ری» کیبی مفصل جغرافیسی پروگراما داخل ایدلمیشدیر. هایلله قوشما شورا جمهورینی جغرافیاسی «مائل سطحله ر، سو تهجه زانی، توپراق تشکلی کیبی مفرداتلا پروگرامدا گوسته رلمیشدیر.

خارجی حکومت له ره که لینجه، تورکیه، ایران هندوستان کیبی بیزه بیر قدر یاقین اولان اولکه له ریک مفصل جغرافیسیندن باشقا بیزه اڭ اوزاق اولان قانادا، بیرازیلیا، آرژانتینیک «طبعی، نهرله ری اهالیسی، اخراجانی، زراعتی، مالدار-لیغینا قدر مفرداتی پروگراما علاوه ایدلمیشدیر.

البته بو قدر معلومات سنده دورد آی منظم چالیشا یلن بیرنجی درجه لی آذربایجان مکتبی ایچون چوق بویوک مانه ربالدیر. اگه ر پروگرامدا گوسته-ریلن مانه ربالی متعلم بالکز سوبله به رمهک کیچمهک ایسته-یله به نه ده سوبله یوب قورتارا بیلمه ز. حالبو که درس گه رک بیر چوق مشاهدات و عملیات لا کبجین. بیزجه بیرنجی درجه لی مکتبده طابه عمومو جغرافی معلومات آلوب آذر-بایجان و شورالار جمهوریت له رینیک مهم حال لارینی او گره نه و بویوک دنیا حکومت له ری حقینده اڭ عمومو و ابتدائی معلومات آلسا کفایت دیر.

3. مانه ربال غوربلار آراسیندا دوزگون تقسیم ایدلمه میشدیر. بیرنجی و ایکینجی غوربلارلا هیچ بیر جغرافی مانه ربال قونولماش. حالبو که اوچونجوده

كېچىلەن داغ، دوز، اووا، نەر، دېك، چو كەك، خەدەك و غېرە كېسى بەر شەكىللەرنى اېكىنچى غروبدا كېچمەك مەمكەن دور، اوجونچو غروبدا ماتەريال، پلان و مەجل عارمەلەرىندەن عبارت اولدوغو حالدا دوردونچودە بېردەن بېرە بوتون كرم. آذربايجان و زاقاقاسيا قويولمەش دور. دوردونچونوك بوقدر آغير ماتەريالندان عمومو كرمە، عائد معلوماتى اوجونچو غروپا وبروب؛ دوردونچودە يالگىز آذربايجان و زاقاقاسيا جغرافىيىنى ساقلاسا دها دوزگون اولار.

4. پروگرامدا بېردە گوزە چاربان جەت اولكە شناسلىق ماتەريالنىك كېچىلمە. سىندە ئىدرىجىلىك اولماسايدىر. اولكە شناسلىق بېردەن - بېرە دوردونچودە آذربايجان جغرافىاسىندان باشلانير؛ عمومو آذربايجان جغرافىاسىندان قاباق كەلمەسى لازىم اولان كند و قضا جغرافىاسىنا عائد (قضا طبعىتى، تصرفاتى و غېرە) پروگرامدا كوستەرىش بوقدر. اوجونچو غروب پروگرامىندا بو جەتە دقت يەتيرىلمەيدىر.

آمىرىقانىك ابتدائى مەكتەبلەرىندە كند تصرفاتى ايشاھەدى.

يازانى: زەلە نەقو.

بو وقنە قدر آمىرىقادا آشاغى درجەلى مەكتەبلەردە كند تصرفاتى يىلگىسنىك حجمى حقتە مباحنە كېدىر.

اولجە آمىرىقا مەكتەبلەرى سواد ابلە حساب او كرمە دېردى، آنجاق صوگرالارى مەكتەبلەرىك غروبلارىنا ابدىلەن علاوه سىيىلە ابتدائى نەحصىل مەدنىدە آرتىدى. پروگراما جغرافىا، تارىخ، بېر چوق قنلەر، اجتماعيات قويولاراق، درىنلەش دىرىلدى. شەر و كندەدە كى بتون صنعكارلارا لازم اولان عمومى نەحصىل و بىرىلمە يە باشلادى. سوگرا كسكىن بېر آخىلىق كورولدى. كند تصرفاتى بىلىككەرىندە كند مەكتەبلەرىندە اهمىت و بىرىلمە يە ئوز قويولدى. بوستانچىلىقا، حيوانچىلىقا، چىقىلىك لەردە كى بىرلەرە اوشاقلاردان تحكىم آتمە يە اهمىت و بىرىلدى.

بو ايىكى سېيدىن عملە گىلېردى: اڭ اول كەند تەصرفاتى وارداتى گېندىكچە آزالېردى چۈنكى گېرى قالمىش اصوللە آبارىلېردى. بونىڭ اېچۈندە فەرەملەرېڭ (اۋكىنچىلەرېڭ) يىلگىلەرنى آرتىرماق لازم گىلېردى. اېكىنچى سېدە آغېر و غەمگىن اولان كەند تەصرفاتى جوانلارنى ئوزىنە چكە يىلمېردى، بونىڭ اېچۈندە اولار اېش تابماق اېچۈن شەرە قاچېردى، اورادا صنایع و ياخود تىجارەت ايشلەرى اېلە مشغول اولوردېلار.

صوڭ زامانلاردا اېش كېنە دە گېشىدى. اوشاقلارنى كوچ اېلە كېندە دوتماق اولماز. آمېرىقانلارېڭ دېدىكى كېنى كەندلەرى «شەرلەشدىرمەك» يىگى، كوزەل يوللار، بونىڭ كول علاقلەر دوزەلمەك، يىزدن يىوڭ وارىدات يوللارنى تابماق اېستەدېلەر. بويە اولدىقدا كەند اھالىسى شەرە قېشماچاق اېدى.

ئوز آرزوسى اېلە يېرە باپشماقنى ھەركەس اېستەمەز؛ كوچ اېلەدە ساقلاماق اولماز؛ آتچاق قالان آدامدا ھەمان اېشى سومىش اولماق؛ دىڭل يىلگىلى بەجەرىكلى اولماق، خەتتى ئوز اېشىندە آمر اولماقنى دا باجارماق. بو وقە قدر اھالىنىڭ 28% مى بو ھالدا دىڭل اېدى. كەند تەصرفاتى وارىدى، عمومى وارىداتىڭ $17,4\%$ ىنى تەشكىل اېدىردى، ھەمان واقتىدا اھالىنىڭ 32% ىنى تەشكىل اېدن شەر اھالىلەرنىڭ وارىداتى عمومى گىلېرىڭ 40% ىدىن عبارت اېدى. قالان وارىدات «اۋكىمەنەن، يېچمەنەن، بالىز بېغان وىنلەر» اېتىدە بولونوردى. بوڭا كورە كەندە ابتدائى مەكتەپ تەحصىلنىڭ مقصدى و اوڭا ئاتل اولمانىڭ يوللارنى صوڭ وقلەردە دە گېشىشىدى.

آمېرىقا بازىچىلارنى ھەمان مقصدى بويە تەسۋىر اېدىرلەر: «اېمىدىكى فەرەملەرېڭ خەتتى مەسئەللەرى دېدىكچە چوقدرە. اونىڭ آشاغى كى ايشلەر اېلە بلاواسطە ويا واسطەلى علاقە باغلاماسى افضلدر:

- 1 - طېيەتنىڭ قوۋەلەرنى يىلمەك، 2 - بوقوۋەلەرى مەنفعەت وېرىچى ئەنېرژى ھالىنا سالىمانىڭ يوللارنى اوڭرەنمەك، 3 - ھېوانات و نېئاتات عالمىنە آشنا اولماق، 4 - جور بە جور مەدن غەنەرلەرنى، بونلارېڭ مەركەب ھاللارنى نەتىقەت والىخ.

انسانا يالڭىز باشلىغا بىر شەخسىيەت كىيى باقمىراق، فەرەمەر اونى تەشكىلاتى ايشىجى غروبى كىيى دوشونەلى، استفادە بازارى نۇقتە نۇزىرى ايله گورمەلى و تونلەيدە جەمئىيەت باشايشى قوترولى حساب ائەمەلدىر. فەرەمەرلەرىك ايشلەرنى كى مۇقەبەلەرى، ھەر دورلى مۇقەدەلەرنە يېشەك ايجون سىچەكەلەرى آنجاق دوزگون بولالاردان، اھتیارلارنىدا اولان آلات و سائىت و غىرەدن آسلى اولاجاق، بونىڭلە بىر ايشىك جەتەلەرىشكە كاملا نظره آلىنمىسى كركەيدىر. ايش اطرافلى نظره آلىنمازسا، ملاحظەدن دوشمىش جەتەلەر مەنفعەلى تەجەبى بوزاراق نەزەراتا زىيان چاتدىراقاقدىر. انسان ئەنەرزىاسىنىڭ قەتەلەرىنى باغ اولان ماكنىلارنى فەرەمەرلەرىك تەجەبە ايجون استفادەلى تەطىق ايدە بىلەمەسى و استفادەلىق قىمىنى، «اوتوروشونۇ» آزالدىمىسى مەمكەن دىر. بۇ صورەتلەره قارشى آپاردىنى مەرزەنىڭ بىلەمەدىكى بىر چوق چىنەلەكلەرنە تەصادف ايدە بىلەر. با اويلە بىر مەھسۇل بىجەرمەك، ھەمان مەنەق ايله دولمىش ساتىش بازارى، اونىڭ صورەنە مەھتاج اولمىسەن، ويا ائىنكە فەرەمەرلەر ايله استفادەلەنن كىچىلار آراسىندا اولان واسطەچى غروپلارنىڭ: ايكىنچى - اوجىنچى آللەرىك؛ نەرخ يوكسەكلىكى و قايتالار سەتە آرتان فائەلەرىك چوخلەنى آدى ايله آلدىن مەنفعەتى نە جور وورۇب آللارنى مەشەدە ائەمەيە امكان بولسۇن والەخ. بويلە ھاللاردا نظراً قىچقاردان طلبەلەرى ھىيە ھازىرلامانىڭ. مۇقەدەلەرىدە آشاغى كىلاردان عەبارت اولمەلدىر: 1 - اكينچى ايله تەبىئەتنىڭ اساسلى علاقەسىنە عائەد مەنەق اولان تون بىر وىلەملەر دائىرەسىندە مەھكەم تەبىئەتنىڭ ياقاق؛ ايش و ايشىجى عالمىنى اوگرەتمەك؛ كەند تەصرفاتى مەھسۇلاتىندان استفادەلەنن استفادەلەر عالمىنى دوشۇندىرمەك، گوستىرەلەرى نۇرەلى بىلدەيدىكەن سوكرامە، طلبە، تەبىئەتى، كەند تەصرفاتىنى ھىيە بىر شە (مەنەق) بىرنە قوباجاق، ھەقەدە آيدىن تەصور آلاچاق. بويلە اولدىقدادا بۇ مەنەق ايله مەشغۇل اولماغى ائىستە بوب ائىستەمەدىكىنى، بۇ بونىكل ھەل ايدىر و اچىقچاسىنا سويلەر.

2 - كەند تەصرفاتى ايشلەرنى آبارماق ايجون طلبە نە كىيى مەلۇماتا مەھتاج دىر؛ - بونى مەنەق ائىتمەك؛ مەسئەلەنىڭ تەدقىقەنە ائىسە تەقىد بولى ايله

ياناشماليدىر. دىكر طرفدن طلبەلەرى؛ كر كلى ايشلەرىك تىجەزى طرفدن و حياتى گوستريشلەر ايله تامين ايشەلى، اونلار كند تصرفانى نونەلەرىند سەچىلمىش وظيفەلەر وىرمەلىدىر، كه حقيقتاً تصرفات ايشلەرى ميدانا آندىقى عددىز دورلو-دورلو مقصدلەرى گورسونلەر، بو دائىرەدە وارلىقلارنا احتياج حس ايدىلەن طلبەلەرى، تىختىكى اعتبارلارى دوشونولەر. ايش بويە آبارىلارنا نوز قوۋ و استعدادلارنى طلبەلەرىك كندىلەرى بوقلياجاق، گوستريلەن طلبەلەرىك قارشىسىدا باجارىقلارنى دا معين ايدەجىكلەر. استعداد و قوۋنىك بوجور حسابا آلىنمىسى طلبەلەر اىچون آرتق فايدالىدىر. خصوصاً بر كند تصرفانى ايشى دگل، باشقا پيشەلەرە گيتدىكەدە بو حسابات اونلارى دوشوندورەجك.

3 - طلبەلەرە امكان وىرمك كه، يوقارىدا گوستريلەن پرويىلەلەرىك خلىدە و تصرفاتا كر كلى ماتىرياللارنىك تدقيقندە بلاواسطە اوغراشاراق ملىكە كسب ايتسونلەر. بوگا مكىنىك واقت و شرائطى بر اوقدردە مساعد دگل ايسە، هىچ فكر بوقدر: مكىنىك تطبيقات ايشلەرىنى محلدە اھالىنىك ايو (تجربەوى) ايشلەرى و تصرفانى ايله يىرلەشدىرمەلىدىر. بو، داھا دوزگون، داھادا فايدالى بول تشكىل ايدىر.

4 - كند تصرفاتىنە مخصوص تحصيل ايله عمومى تحصيلك آراسىندا اولان رابطەلى طلبەلەرە تسليم ايتمك؛ اونلارى عمومى تحصيل خصوصىندە دوشوندورمك. زىرا بو دوشونجە تصرفات پيشەكارلىغىك ترقى سبە بىوك تاثير گوسترمەيدىر.

5 - طلبەلەردە اورتا تحصيلە مراق گوردىكەدە، ياردىم ايتمك، اونلارى اورتا تحصيلە حاضرلاماق.

6 - دائىرە، ولايت و عمومىتە بىون مملكتندە اولان اجتماعى تشكىلاتلارلە طلبەلەرى آشنا قىلماق؛ بونلارنىك ياردىمى ايله محللەردە تصرفات ايشلەرى بوىكسەلىدىر. همان تشكىلاتلارنىك كومىكدارلىقلارنىدان طلبەلەرە استفادەلەن - مەلىدىرلەر. بوگادا اونلارى حاضرلاماق، اعتبار كسب ايتدىرمك اىجب ايدىر. كوى جوانلارنا مخصوص آمىرىقان ابتدائى و اورتا تحصيلىنىك مقصدلەرىنى

بوقارىدا غومىيەلە مەختەسراً كوسترىلەنلەر تەشكىل ايدىر. سوز بوق، بوبرويەلەلەر دىدىكەجە آغىردر و آمىرىقا مەكتەلەرىندىن بالگز سىجىلەش لەرى همان مقصدلەرە آز- جوق ئاال اولايلىر. حقيقت ئوزرە آمىرىقادا كى 21 مىليون مەكتەپ ياشلى جوجوقدان آتجاق 10 مىليونى كەندلەردە ياشاير. آخىر كىلارداندا بالگز 8 مىليونى مەكتەپ تەحصىلەنە دوزگون دوام ايدىر. يىردە قالانلارى ايسە مەكتەپ دوزگون وبا تاماماً كەلمەلەر. بوقە قدر شمالى آمىرىقادا 2 مىليون سوادسز واردر.

مەملەزىك ھىتى يەدە كافي قدر بوكسك دىگلىر. كەند مەلمىنىك مەاشى شەر مەلمىنىك كىندىن اوچ قاتا قدر آشاغى در. مەلمەلەرىك يارىسى اورتا تەحصىل آلمىش. اوبرى يارىسى، اورتا تەحصىلدە كورمە يوب، ابتدائى مەكتەپدن سوگرا آز مەتدلى قورص يىتمەشيدىر. آخىرىنچىلاردان آتجاق 11% ى اىكى سەلىك پىداغوزى قورصى اكمال اتمەشيدىر.

ابتدائى مەكتەپ. قورتاران كوى جوجوقلارىندىن بالگز 3,15% ى اورتا مەكتەپ دىخل اولىر. قالانلارى ايسە تەحصىللەرنى ھىچ بر يىردە آخىرا چاتىر مىرلار.

فقط يەدە ايش چابوقچە ايلەلەير، ياخشىلاشىر. 1920 يىنجى يىلدە كەند تەصرفاتى تەمائل اولان اختصاصلى مەكتەلەرىك سابى 1721 ايدى. 1918 يىنجى يىلدە اورتا درجە كەند تەصرفاتى تەمائل مەكتەلەردە 15,400 نەر اوقويان اولمىش؛ 1921 يىنجى يىلدە ايسە بونلاردا اوقويانلارىك عددى 42,700 چاتمىشدى.

تەحصىلىك بوقارىدا كوسترىلەن مقصدلەرنە اويغون اولاراق ايشە مەخصوص مەتودىك يوللاردا تەدرىجەلە ياخشىلاشىر. اولىنجى مەسلە حەقتە، يەنى: فەرەمر ايلە اونى احاطە ايدىن مەجىپلىك رابطەسەنە دائىرەدىمەك اولار كە قاباقلاردا تەصرفاتىك مەخصولدار اولماسىنا يوك اھمىت وىرىلىردى. بونىك اىچوندە:

- (1) ما كىتائىك ايشە دىلەمەسى، (2) زىيانكار حشراتىك جسابا كوتورولمەسى،
- (3) توپراغىك اكىلىشى، (4) توپراغىك صنعى يول ايلە قوۋەتلەش دىرەلمەسى،
- (5) حيوانلارىك و نباتلارىك جىنسەلەش دىرەلمەسى، (6) تەصرفاتدا آلقى و ساتقى

قاعده‌لری و غیره ایله طانبشلیق یاییلیدی. محصولاتیق قسیمی و اقتصادی بازارا عائد ایسه هیچ بر معلومات ویرلمیردی. ایمدی عکسینه اولاراق بو ایکی جهته گیت کیده هر شیدن آرتق فکر ویرلمه‌یه باشلامیش.

فهرمه‌رله‌ریک ئوزله‌ری داها دوشونموشله‌ر که بئون ساندیق‌لاری محصولاتی کلیتی ساتقی قیمته ویره‌رک ئوزله‌رینه لازم اولان شیله‌ری ایسه اوجوز فیتی آلتی یولی ایله آلیرلار. اونلار گینه‌ده درک ایشیش که برله‌شمه و جمعیتی غروپلار عمله گئیرمه پک فایدالیدیر. جمعیتلر و شرکتلی غروپلار قره‌دی آباراتینا، تجهیزات آلتیسی و محصولات ساتیشی آباراتینا مالکدرلر. بویله‌لیکده اونلاریک قیمت فوترولی دائرهمینه تقلبات و ساقلاش ایشله‌رینه بیوک تأیری اولاییله‌ر. بازاریک طلب و تکلیفینه قاریشارلار. طلب و تکلیفیک اوبغونلا-شدریلمه‌سیندا اشتراکه اونلاریک حقله‌ری اولار. شبهه‌سز بو ایشله‌رده نتیجه‌ده تصرفاتیک قوئوبه‌رائیقله‌شمه‌سینه یول آچیر. فهرمه‌رله‌ری یاغما ایدن سرمایه‌دارلاریک علیه‌نه تشکیلاتلی چیقیش جاضرلایر، متحد جیهه آچیر. دیگر طرفدن گوستریلن برویله‌لره عائد بئون اقتصادی معلومات جوان نسلک جاضرلانیسی بروغرامینا سالتیر. حاکم غروپلاریک هیچ بر ممانعتلرینه باقمیارق کند مکتبی محصولات ماتیربالینیک بالکتر قوئوبه‌رائیقله‌شمه‌سی مسئله‌سی دکل، محصولاتیق قسیمی ایله‌ده گیت-کیده آرتیق مشغولدیر.

کند اهابیسی اکثرینی تشکیل ایدن غربی حکومتلر (شانلار) گوستریلن خصوصه آرتیق ایلرله‌میشله‌ر. بونلاردا فهرمه‌رله‌ر؛ ییلیکلی، استعدادلی و تشکیلاتلیدیرلر. کند تصرفاتینا عائد تحصیلت اصلاحاتی (ره‌فورمی) دوزگون گیدیر. تصرفات دیسیپلینه‌ری‌ده مکتبه‌ریک پروغراملاریندا یاخش قورولموشدیر. سوبله‌دیگیمزیک دخلی خصوصاً اورتا مکتبه‌ره ایسه‌ده، فقط ابتدائی مکتبه‌رده کند تصرفاتی ایشله‌ری گینه‌ده بیوک رول اوبناییر. اورتا تحصیل یونگله برابر جورجور یوللار ایله ویریلیر. کند تصرفاتینا دائر گهنیش پروغراملی، 2 درجه‌لی عادی مکتبه‌ردن سوایی بر جوق مکتبه‌رده وارکه، بونلارده «یاریم دائره‌لی» (فونسیتیرلی) بلان ئوزره حرکت ایدیلیر، یعنی: طلبه‌لر بر

آي مەكتىبە اوغراشیرلارسا، اوبرى آيدا فەرمالاردا ایشلەیرلەر، مەكتەپ طلباتینا اویغون و کوی تصرفاتیلە علاقەدار بر جوق تەلیمی تابشیرقلار، ایشلەر کوردورلەر. «یاری دائرەلی» مەکتەپلەریگە عددی بورادا بک چوقدر. صوگرا بر جوق گىجە مەکتەپلەری، آز مدتلی قورصلاردا واردر. بویله که کند تصرفاتینا مخصوص اورتا تحصیل اېمدیکی حالدا آمیریقادا 86 ییگ طلبە احاطە ایتمیش، حالبو که کند تصرفاتی تەماتللی عالی مەکتەپلەردە عین واقیتدا 14 ییگ طلبە اوقوماقدادر. اېکینجی مادەبە دائر، یعنی: جورجور کند تصرفاتی و تیرەلەری ایلە طائیشلیق یاییشی حقندە گوسترمەلیدر که، بو طائیشلیقلار اکثرا «ایو پروژەلەری اصولی» دینلەن یول ایلە یاییلیر. مذکور اصولدا دفعەلەرلە روس ادبیاتیندا تصویر ایدیلەمیش. آخیرکی تصویرلەردن بریدە «شمالی آمیریقادا کوی جوانلاری قولوبی» سرلوحەلی مقالەنیک مؤلفی یازدینی کتاپچەدر.

بویله پروژەلەر مەکتەپدە یاییلەنی کیسی ایدودە یاییلیر، طلبەلەر فردی قاعدەدە و غروبلارایلە ایشلەیرلەر. غروبلارایلە ایشلەمە طرزنی کند تصرفاتینا مخصوص (جوانلار اېجون) قلوب شکینی آلیر. بو قلوبدا «مەکتەپلەر» ایلە «مەکتەپدن صوگرا کیلەر» اشتراک ایدیرلەر؛ ایو تابشیرقلاری یاخود پروژەلەر ئوزرە ایشلەنلەر اکثر اوقات 10—15 قدر یاشیلارددر.

فقط اولور که کوچوک یاشیلاردا بویله ایشلەردە چالیشینلار، مثلا: نیویورق شاتیندا 1924 ینجی ایلدە ئوزلەرنە معین پروژە گوتورموش آز باشلی چوقوقلاریگە یک دیکرلەرنە نسیتلەری بویله ایدی: 6 یاشلی—27، 7 یاشلی—81، 8 یاشلی—300، 9 یاشلی—858، 10 یاشلی—2,066، 11 یاشلی—2,458، 12 یاشلی—2,715، 13 یاشلی—2,517، 14 یاشلی—1,911 و صوگرا گیتدیگجە عددلەری تدریجاً آزالیر.

بورادا نظرمە آلمالی گە، کند تصرفاتی تحصیلنیک آمیریقا مەکتەپلەریندە ایلرلەمەسی اونلاری احاطە ایدن برلی تصرفاتلاری ایشلەرنیک آاز—چوق ترقی ایتمەسیندن آصیلیدر: اطرافدا کی محیطیک، خصوصی ایلە اوشاقلاریگە آتالارینیک ایشە جلبی، شینلیکلەر، تعطیللەر، سرگیلەر، تنزلەر کیسی اجتماعی وقەلەریگە ایش ایلە رابطەدە اولماسی مەکتەبی اساسلاندیریر. آمیریقانلاریگە قاراقەریگە افادەسی ئوزرە

«تحصیلک غایه سیبی محیطه ساتماایدیر»، یعنی آجیق سولیمه نك: محیط بو غایه بی قیمتی حساب ایدرک، عوضیه خرج، ویرگی، یاخود یاردیم آدی ایله مکتبه لازمی کومکدارلیق ایتمه ایدیر. بو ایشک نرقیسی ایچون مکتبک بوستان، و تجربہ وی مالدارلیق سارایی ایله تجهیزى آرتق فایدایدیر.

آمریقانلار دیدیگی کیبی «مکتب احاطه سینده کی فعالیت» اجتماعى تربیه نك حدسز نوعلرینی قاپلایر. اجتماعى تربیه ایشه کند تصرفاتنا مخصوص تحصیلک بازاسینی تشکیل ایدیر. بیرلشمیش مکتبله رنك تزدینده طلبه لهر مکتب بازارلاری آچیرلار. اوشاقلار پروژه نوزره بیجهر دیکلهری محصولاتی بو بازارلاداساتیرلهر: نوبوق، دوتقوز، مال، تاخل، قونسه روه لهر، مره لهر، یاپما چوره کله ر، نیکیش آیاق قابی دولگرلک و اورمه ایشلری و سائرہ بی بورادا تابماق ممکن در. اڭ یاخشی یایلمیش و بیجهر لیمیش محصوللارنک اوجوندان طلبه لهر؛ الوان له تله ر شکلبنده بخشایشلهر، مشچانی تنزه ایچون کاغذلار آلیرلار. بو طور مکتبله رده تعطیللهر، اویونلار یایلدینی درام صحنه لهری، قونسرت، کنواچرا اولوندوغی کیبی، جور به جور ادبی مباحنه لهر قورماق قنى، سیاسى-اقتصادی قاراقهرلی محاضره لهر ویرمک گیجه قورصلاری آچماقدا ممکن در.

ابتدائی مکتبله ره مخصوص پروگرامیک نوزونده کند تصرفاتنا جور به جور بوللار ایله یاناشیلیر. هر بر شئى دن اول کند تصرفاتینک بتون دیسیپلینه لدن، بویله جه جغرافیا، تاریخ طبیعی، ریاضیات، ادبیات و غیره دن ویرلن موضوعلارا شمولی اولور. صوگرا، دائمی سوال جواب ییغینچاقلاری قورولاراق طلبه لرنک دوشونمه دیکلهری شیلهر، احاطه ایدن محیطه یاقین، مراقبى مسئله لهر اورادا مذاکره و حل اولونیر. ی. قوللیقیسک «آمریقا مکتبک نك پروژه اصولی نوزره یایدینی ایشدن تجربہ» آدینلی «هیکى ماسقوا» طبع ایش (کتایندا بر جوق بویله مسئله لهر ادانه ایدیلیمیش. مسئله لهری اوشاقلار تحلیل ایتیمیشلهر. بونلاردان بعضه لری آشاغی دا قید ایدیلیر:

1 - نهمه رنیک سودفرماسیندا سودیک قابماغی (توزی) سوددن نه جور آیینیر.

2 - موزره بویله گوزمل تاووقلاری نه جور بیجهریر.

- 3 - سوددە بولغان ياڭىڭ مەقدارى وىليامىڭ دكانىدا نە جور تەدقىق اولىزىر.
- 4 - چازىڭ ايمىدىكى قوش ساراينىڭ قورولوشو نە جوردر.
- 5 - پەتازدا كى قونىروا فابرىقاسىدا تاماتدان نە جور قونىروا حاضىرلاينىر.
- 6 - ماقدونالد نە جور ئوز آلماسىنى دەرىر وياشيكلەرم قابلاينىر.
- 7 - پويەلىك زاوودىدا بوز نە جور حاضىرلاينىر.
- 8 - ماقات دوالەرىڭ دە گىرمانىدا اون نە جور ئوگودولور.
- 9 - يىم ساقلاماق ايجون ئوز قويوسونو ئەدموندس نە جور دولدورور. بوڭا دقت ايدىلىين.
- 10 - يەرنەخمىڭ دكانىدا آرابا تىكرلەرىنىڭ شىنلەرىنى نە جور دە گىشپىرلەر.
- 11 - لونقاننىڭ زاوودىدا خمىرە نە جور حاضىرلاينىر.
- 12 - ماقدونالدنىڭ يوكىك ميوە آغاجلارنى دائىرە باغبانى نە جور كسىز (آرتلاينىر)
- 13 - دىزونىڭ تاخىل تىخىمىنى دائىرە كىد تىرفات آجەتاسى نە جور تەدقىق ايدىر.
- 14 - يىنەويل چورەك خانەسىندە چورەگى نە جور حاضىرلاينىر.
- 15 - يول سالىشىدا يوك نفت تراقورى نە جور تىطبق اولىزىر. بوڭا دقت ايدىلىين.
- 16 - كابىلار ايجون اولان دائىرە فەرماسىدا فۇرالەر قىقندە نە جور قىدلەر چىكىرلەر.
- 17 - چەزىك بوبوك جىتلىك مۇسەسى نە جور ادارە اولونور.
- 18 - بەروەر اوزونە نە جور قويو قازىر.
- 19 - بروق ئوزىيل دە گىرمانىنى نە جور قورور.
- 20 - چەزىلە قىزىك قىزلىقنى واسطەسى ايلە ئوز كىچىلەرىنى نە جور قىزىر. بوڭا دقت ايدىلىين.
- 21 - دائىرە آجەتاسى توبراغى نە جور تەدقىق ايدىر. بو مەين ايدىلىين.
- 22 - سلوقوم ئوز پامبوقنى نە جور يىغىر.
- 23 - دىزون قورو اوتونە جور تاى باغلاينىر.
- 24 - نە-اوشو يارمارقا و كىد تىرفاتى سركىسپە بىزىم جماعتدن بر بو قدر آدم نە ايجون گىدىر.

غروبى (بو غروبدا رەبىرىڭ ئۆزىدە مولور)، 2- مەكتەپ غروبى. 3- مەكتەپ دائىرە غروبى، 4- شەرىڭ يايىنىڭ جىغرافى دائىرەسى غروبى؛ غروبىلارنىڭ رەبىرىدىن باغ قومىنىسىنى ئىشلەتكىلى. باغ قومىنىسىدە ئاشاڭى كى شەخسلەردە اشتراك ايدىرلەر: 1- بوسقا ئوتلارنىڭ نامىندەلەرى. 2- تىجارەت پالاناسىنىڭ كاتى، 3- قاندىلار بورز آاز قولوبلارنىڭ رەبىرلەرى. مەم قاندىلار، 4- كەشىلەر، 5- مەرف مەدرى و مەشىشى، 6- خاچىرەست جوانلارى اتقاينىڭ كاتى والنخ... فەلە اتقاقلارنىڭ نامىندەلەرى ايسە قومىنىيە چاغىرالمىرلار. قلوبلارنىڭ و عمومى، خصوصى دىرلىككەرمە مخصوص يىرلەرنىڭ قارتالارى تىرتىپ ايدىلەر.

I- ھەربىر تەلەپنىڭ باغ و دىرلىك ايشلەرنىڭ حسابا آلباق ايجون مەكتەپ ادارەسى طرفىدىن قارتوچقلار وېرىلەر. مەخسۇس، باغبان يارھەر باغا گەلدەكە ھەمان قارتوچقلارى دولدورولار.

قارتوچقاننىڭ فورماسى بورادا گوستىرلەر:

تەلەپنىڭ آدى ياشى
 عنوانى مەكتەپى
 باغنىڭ يادىرلىگىنىڭ عنوانى

تەلەپنىڭ ياشى	گەلىشلەرنىڭ تارىخى
15	آ- پلان و اجراسى
20	ب- باغنىڭ يىجەرباشى و ھالى
20	پ- اقتصادى نەتىجە
20	ت- چالاشقانلىق
25	ث- ترقى
100	يىكونى . اورتا .

رەبىرىڭ امضاسى:

آ-پلانىڭ دوزگون تربىي و تاريخىڭ قىدى. پلان ماستاب واسطەسى ايله چىزىلەرك ترقىيە عائد قىدلەر اىچون دقتىڭ ئوزىرنە ياشىدىرىلماليدىر. تازە پلانلارنىڭ يايلىشىندا كىي موقتىلەر قىدە آلىنىماليدىر. ب-ا كىن يىرىنىڭ حاضر لانماسى، آغاج دىكەمسى، توپراغى يىجەرمە، آلا اىتمە خستەلكەر، حشرات. پ-زحمت، يىغماق (دەرمەك)، محصولانىڭ صرفى، استىمار. ت-ترقى. ابتادە اكتر اوقات ترقى دوزگون اولور، سوگرا ايسە گىت-گىدە ئەنەرزىا آزالير. (بو جەتتى حسابا آلماي). ايشىڭ ئىباتى.

II - عمومىتلە موقتىبارى قىد اىتمىڭ اىچون طلبەلەرە يوقارىدا كوسترىلن فورمادا دقتىرلەر بايلانير.

III - دارالفونلار و توپراق موسسەلەرى قوشما دەبولارى بىوك مقياسدا نشر ايتدىكەلىرى اهمىتىلى، مراقيلى ادبياتى طلبەلەرە هجانا آلير و استفادە ايدىرلەر. بتون قلوب عضولەرنە مخصوص مەبن پلانقلار اوزرە رهبر قارتوچقا قاتالوغى دوتور (آبارير)، مکتب ادارەسىنە حسابات تقيدىم ايدىر.

6-15 نەردن عبارت غروب ياخود قلوب آيدا يىر دفعە يىغىنچاق ايدىر. قلوبىڭ مقصدلەرى بونلاردىر: عمومى ايش واسطەسى ايله طلبەلەرى ك دىگىرنە باقلاشدىرماق؛ اونلارى چىنىلىكلەردە روحلاندىرماق؛ طلبەلەرى سەر كى دوزلىمىڭ اىچون جلب اىتمەيە چالاشماق؛ بىضا اونلارنىڭ حىيىتلەرىنى اويتاتماق؛ رهبرلەرە امكان وىرمىڭ كە ئوز باچارىق و ئەنەرزىالارىنى سرگى و غىرە واسطەلەر ايله اظهار ايتىنىلەر. يىغىنچاقلار اىچون نمونەوى پروغراملاردا طبع اولير. پروغراملارنىڭ فورمال حصەسى جوق وقت آلدىنىدىان آغىر فقط طنطەلى كىچىر.

بويلە يىغىنچاقلاردا من جوق اولادىم. تىجىدر كە، دىرى باش، صبرىز آمرىقان چوجوقلارى بوجور آغىر بارلامان نزا كىلەرنە نىچە دىرىخىمىرلار. و آخىرە كىيىي تىحمل ايدوب اوتورورلار. گوردونور كە بوگا اونلارى وادار ايدن يىر سىب وارسا، اودا آمرىقان چوجوقلارنىدا: شان، رتە، جىن، بارلاق نشانلار و سايرەيە اولان كىسكىن خواهىش در. يوقسا بىوكەر اونلارنىڭ باشلارنىا كىچىردىكى خاموتلارلا هىچ بر واقت راضىلاشمازلاردى. 20-30 دىقە

ییرجه فورمال سه قوباق ایشنه گیدر. 40 دقیقه قدر ایشگذار دانیشقلار اشغال ایدر. آخرنجی 20 دقیقه شنلیکلره، قوناقایغا صرف اولیر، هرگاه ییغینجاق تعطیل مناسبتی ایله یاپلمیشا.

ایشه مخصوص اهمیتلی تفصیلات آشاغی کیلاردان عبارتدر:

فیورالد: قیدلهریک یازیلیشی سیستهمینی ایضاح ایتمک (موقیتلهریک حسابا گوتورولمهسی)؛ سهیب بویوتمه نیک شرطلهری؛ سرکیله رده اشتراکه امکان ویرمک؛ توپراغی قوه تله شدیرمک؛ باغی بلان ئوزره ترتیه سالماق؛ هارتد؛ موقیتلهریک قیده آلیمناسی ایچون موجود دقتلهری نظردن کیچیرمک؛ سه ییلن تخملهریک تازه حیقیشی ایله سه ییلیشیک آراسیندا کی قدرجه دقت یتیرمک؛ نباتلاری شیتلله مک ایچون ییچهرمه یاشیکلهری حاضرلاماق؛ شیتلنه چک نباتلاریک بیریردن دیگرینه کوچورولمهسی؛ آپریلده. بیر تکرارا قازماق؛ قوه تله شدیرمک؛ قوتورول یابماق؛ نمایش غروپی حاضرلاماق؛ دواجات سه بمه؛ هاید؛ عموما باغلاری معاینه ایتمک؛ آلا ایتمک؛ لکله ری اصلاح ایتمک؛ ییچهرمک؛ سولاقلاری قوروتماق؛ سیاحت یابماق؛ اییوندا؛ نمایش غروپی واسطهسی ایله قونسروا حاضرلانا نمایشلهری ویرمک؛ ابوده قونسروا حاضرلاماق ممکن اولدیفینی مذاکره ایتمک؛ اییولدا؛ سرگی غروپنک واسطهسی ایله نمایشلهر ویرمک؛ گوگرتی قوروتماق؛ آوغوستدا؛ سرگیه نه کیی شیتلهریک قویولا جاغینی مذاکره ایتمک؛ پرینزلهریک (مکافاتلاریک) سیاههستی معین ایتمک؛ طلبه لره، ئوز باغلارینا دائر نقللر ایتدیرمک؛ قونسروا حاضرلامانیک جینایکله رینی حسابا آتماق؛ سینطیمابردا؛ ساقییا امکان اولماسینی مذاکره ایتمک؛ چه شیدلره آیرماق؛ دسته لره باغلایماق؛ یوماق؛ قونسروا قاییرماق؛ ره سه پلر (باقا) آدلار یاشدیرماق؛ آلا و قارتوف تمیزلهریشینده یاریش ایتدیرماق؛ اوقتیابردا؛ پرینز سیاهه لهرینی مذاکره قوباق؛ سرگیلره حاضرلیق یابماق؛ سرگی تشکیل ایتمک و قیمتلره عائد رقابت آچماق؛ نویابردا؛ کوکی یمه لی محصولاتنی قیش ایچون ساخلاماق؛ شتات نماینده سینه قلوب حقنده حسابات تقدیم ایتمک؛ تعطیل قوروب طلبه لهری؛ ئوزلهری ییچهردیگی میوله ر ایله قوناق ایتمک؛ دیقاپردا؛ ئوز

فمالیتلری حقنده طلبه‌لره نقل ایتدیرمک؛ تازمه عضولر سیچدیرمک. قوناقلیق یابماق.

تخمللری جوجوقلار کیتلی آلتی قیمتیله آیرلار. پایلانمادان اول بتون تخمللر اورتا درجه مکتبللری کند تصرفاتی تمائللی غروپلاریندا تدقیق ایدیلرک نمونه‌دن کیچیریلیر. ساغلام؛ یتیم تخمللر ایشه برافیلیر. بوندان علاوه محل ایچون مصرفلی نباتلاریک بیجه‌ریمه‌سینه سعی گوستریلیر. مقدارلاری، چه‌شیدلری معین ایدیلیمیش تخمللر سیلر ایشه، صوگر اسه‌رگیلرده محصولاتیک مقایسه‌لری یونگل پایلانماقدیر.

ایشیک یگی و عملی بوللارینا یونگل یاناشلماسی ایچون معلملردن اوتوری آز مدتی یای قورصلاری تشکیل ایدیلیر. بو قورصلارا یالگز «روتاسیون»^{*} مه‌تودینا کیچمیش مکتبللریک معلملری قبول اولونورلار. آمیریقانلار حقیقتا یورولماقسیزین، چالیشیرلار.

گوستریلن قورصلاردا هفته ظرفده سحر ساعت 9—30 دقیقه‌دن، آقشام ساعت 10 کییی ایشلیرلر. اونلار، مملکتیک بتون تصرفاتی او گرنیرلر، تخمیک یتیم‌لیک‌لرینی تجربه ایدیرلر، ساغلام تخمللردن سه‌چه یایرلار. میشق تیکیرلر. خمیره، تولچو، تجربه یاییشی و غیره ایچون یشیکلر قاییرلار، آغاج ایشی گورو)لر، سیمه‌ت ایشلیدیرلر، چوره‌ک یایرلار، تخمدن جوهر چه‌کیرلر، شکرینجریندن شروب حاضرلایرلار، خلاصه تام‌الله‌ری و باشلاری ایله تطبیقاته و تجربه‌وی حیانه غرق اولورلار.

کند تصرفاتی مخصوص، میسوری شتاتی کیچیردیگی معلملر حاضرلیغی یای قورصی 6 هفته‌یه قدر دوام ایتیمیش. بو قورصیک مشغله‌لری آشاغی‌دا گوستریله‌لره بؤلونور:

توپراق و قوتله‌شدیرلمه‌سی - 3 ساعت؛ سود محصولاتی - 3؛ طاووق

^{*} - «روتاسیون» پلانی توزره اسکی پروگرامیک سواد، طبیعیات، جغرافیا و تاریخه اولان طلباتی سافلاتیلاراق، فقط همان دیسیپلینلرکند محیطی ماتریاللاری توزره او قودولور؛ هر ایل‌دهده پلانیف ترکیبی ده‌گیشیر.

بىجەرمە - 3؛ حيواندارلىق - 4؛ باغبانچىلىق 3؛ چامبىر ابىشى - 3؛ ماكىنا
 سەنئەتخانىسى ايله طائىشاق - 4؛ كەند تەصرفاتى يىلگىلەرنىڭ اصول تەدرىسى - 3؛
 جەمئەتلىرى - 27 سەئەت. بوندىن علاوه 10 سەئەتدە، تەصرفاتى ادارە اىتمەنى يىلمەك
 ايله محاسبە اىشلەرنى او گەرنەمە قوبولمىشىدۇر.

بەنسەلوانا ايله نىيويورق شتاتلارنىدا اىسە اىشە بىر قەدر باشقا دورلو بانا-
 شىلەمىشىدۇر: شتات بىر چوق مەقتىشلەر باخورد تەلىماتچىلار ساقلايدۇر. بونلار
 كەند تەصرفاتىنا عەند اصوللارنىڭ مەكتەپلەرىدە يىرىدىلمەسەنە خەدمەت كۆستەرىدۇر.
 مەزكۇرلارنىڭ كۆستەرىشلەرنە اساسلاناراق مەكتەپلەر ھەر دورلو يىلگىلى كەند
 تەصرفاتى ماتېرىياللارنى ئوزرىندە تەھلىلە چالەشپىرلار. اىشە بو جور باناشىلمەسى
 مەسىلەسىنىڭ مەنۇدەقاسىنى شەرح اىتمەك اىچون قىرۇزۇلار، سەمەنارىلەر تەشكىل
 ايدىيدۇر. عومۇمىيەتە دېمەك اولار كە شتاتلارنىڭ بىر چوقۇندە مەنخەس تەلىماتچىلار
 واردىدۇر. آخىر كىلار، كەند تەصرفاتىنىڭ مەكتەپلەردە كوزەل، دوزگون تەشكىلەنە
 جەدىلە سەمى كۆستەرىدۇر، مەلمەلەرى ھەزەرلەپچاق باي قەورصالارنىا بىرورغىرام
 دوزەلدەيدۇر، كەند تەصرفاتىنىڭ عومۇمى بىرورغىرام اىلە سىقى رەپەلە دوشمەسەنە
 ياردەم ايدىدۇر. مەقتىشلەرنىڭ واسطەسى اىلە مەكتەپلەر آمىرىقادا بول اولان
 شەكللەر، عەبەنى و غىرە ماتېرىياللار، اىلە تەجەبىز اولونورلار. قىرۇزۇ اىچون
 مەكتەپلەردە گەركلى، مەختەز بىرورغىراملار، سورغۇ و جواب ورقەلەرى، پىرۇزە
 ماتېرىياللارنى وىرمەك كەندە اونلارنىڭ وظيفەسىدۇر. مەقتىشلەر اھالىنىڭ و ا كەنچەلەرنىڭ
 آراسىندا مەكتەپ فەيدا وىرىن و غەيەلى تەلىقاتدا آبارىدۇر.

سوغرا بىز باقىنلاشپىرىق كەند تەصرفاتى تەھسىلەنىڭ آخىر كى مەسىلەلەرنە. بو
 خەسەدە غەربى شتاتلار باشقالارنىا نەسنا آرتىق اىلەلەمىشلەر. بىزىم شورالار
 اتقاقتەم اولدىنى كىيى، كەند تەصرفاتىنىڭ كۆپلەردە و دائىرەلەردە تەدقىقىنى بورادا
 مەكتەپلەرنىڭ چوققۇلارى ئوز اوزلەرنە آلمىشلار.

غەربى شتاتلاردا مەكتەپلەرنىڭ بىرورغىراملارنىا كەند تەصرفاتى قونۇرە راسىياسى داخىل
 ايدىلەمىشىدۇر. كەند تەصرفاتى مەھسۇلاتىنىڭ بازارلارى ھەققەدە واقىلى مەلۇماتىڭ ئەندە
 ايدىلەمەسى اىچون مەكتەپلەردە رادى-او آپپاراتلارنى قوبولمىش. مەكتەپلەرنىڭ

پروگراممىلارنى؛ جېنېلىكچىلەر قەدى آچىلماسى؛ دەن يېغىلان آمارلارنىڭ قورو لوشو (ئەلەۋاتور)؛ آلىجى قروزلار تەشكىلى (قوشلاردان اوتىرى يىم آلاق، مۇر حشرات غەيىنە داۋاجات آلاق والىخ) كىيى مسئلەلەرگىنە داخلىر.

البە ايشىڭ بو طرزىدە يولا قوبولماسىنى يوقارى صىفەر بىر اوقۇردە اوردە كەن قارشىلاماق اىستەمىز. اولار اىلە جېنېلىك صاحىلەرى آراسىدا دائىما يىوك مبارزەلەر كىدىر، مىللا: ۋىسقىۋىسىن، جىۋى و شامالى دا قوتى آدلانان اساسلى شىتاتلارنىڭ بىر جوق مېكتىپلەرنىدە كۆى دائىرەلەرى اىلە قانۇن بىرىچى پالانالار بىر-بىرلەرنە شىتائى ضىرەلەر يىتىرلەر. بو مصادىمەلەرى تۇرتىدەن قوتىرول رولى اوينان تۇرتىدارلار غروپپالارىدىر. دارالغونلارنىڭ كەندە تەتقىقاتى شىبەلەرى، كە آغرانوملار، تەلىماتچىلار بوراقىر، اسكى اود آراسىدا دوشمىش. جېنېلىكچىلەرە حرمت گوستىزەرسىك، دارالغوندىن قوۋولارسان، گوستىزەرسىك جېنېلىكچىلەرنىڭ گوز لەرنە گورۇنمە قىڭ اولماز. دارالغونلارنىڭ قىل خىدمەتچىلەرنىڭ چوققارلى اوز شىخىنى صىجىتەلەرنىدە جىقىشسز ۋىجىتەلەرنىڭ بىڭا بايقىلى شىكائەلەرنىدەلەر.

عمومىيەلە دىمىك اولار كە، اىمدىكى خالدا كۆى مېكتىپى آمېرىقادا يول آيرىمىدا قالماش: اۋ، اسكى، قىلاسىق مېكتىپى بولۇندىن كىرلا شارق، كەن، مېھول و غىرى جىئى يىلگىلەرى انكار اىتمەدە اىسەدە، قىققا زىمىنىڭ مېھولدارلىقنى بىكەلدىن جىئى تەرىسە كىچە گىلە بىر بىرەدە استىھالىڭ تەقىقەنە گىرىشەمىشىدىر. و بوگادا جىسارت اىتمەىر، چۈنكە استىھالى تەقىق و آنالیز اىتمەنىڭ ئوزى بىكونلار وورماغا و تەلىغاتە دوغرو مېھول تەشكىل اىدىر. بو قىرە اىسە خا كىم تۇرتىدارلارى اود كىيى قورقودور. آنجاق بوگدا باقمىارق، مېكتىپلەر ئاچار بىر ۋىجىتە مەروۇەدىرلەر. اولنلارى اصلاح اىتمىك (رەفورما بايقاق) ضرورىدىر. رەفورمانىڭدا تىز-گىچ بايلىشى عمومى سىياسى مبارزەنىڭ كىكىنىشە و تەرىجا اىلرەلەمەسەندەن آسەلدىر.

بىزىم مېكتىپلەردە تەلىق اىتمىك اىچۇن آمېرىقان تەجرىبەسەندەن كىيى نىجەلەر آلمالىق؟ اول، چوخ ياخشى اولار كە، بىزىم يىوك دائىرەلەرىمىز كەندە تەتقىقاتى ايشلەرنىدە مەتخىس اولان تەلىماتچىلار ساقلاسىنلار كە بوللار پىداغوقلار و

اوشاقلار ایله برابریکده ابتدائی مکتبله رده ایشله سینلەر. علاوه. په نسلوانیا شتاتلاریندا اولدینی کییی بزدهده بر نفر متخصص تعلیماتچینیك کوی تصرفاتنا و بر تعلیماتچی قادینیك ابودارلیغا رهبرلیك ایتمه لهری ایچون ساقلانیلارلاری فایدا سز دگلدی، ایکینجی سی، نیو یورقدا تطبیق ایدیلدیگی کییی یای تعطیلی زمانی بزدهده مکتبدن خارج ایو پروژه لهری کیچیریلشی آرتق مطلوبدر. ایش ایچونده معین، مکمل پروگراملار حاضرلامالی، رهبرلیگدن اوتری خصوصی اختصاصلی شتات دعوت ایتمه لی، نتیجه لهردن پاییز سرگیلهرینده و تعطیله رده استفاده لهنه نی اوچینجی سی، ایو پروژه سی ایشله رینی کیچیرمک ایچون قره دی تشکیل ایتمک و کند تصرفاتی قوئوبه راسیاسی طرفیندن؛ قوش ساقلاناق، حیواند اولیق و بوستانچیلیق، کییی پروژه لهردن اوتری طلبه لره یاره بوراقدیرماق کینه ده چنین دگلدی.

مکتبلر ده جانلی طبیعت کوشه لهری

یازانی: عبدالرشید افندی زاده

زحمت مکتبی قارشیبندا دوران مهم مسئله لهردن ییری مکتبی طبیعت یاقلاشدیرماقدیر. بونیك ایچین دگیل طبیعت درس لهری. حتا بوتون مکتب ایشله رله طبیعت آراسندا سیقی و سارسیلماز بیر رابطه نیک عمله کلمه سینه چالشمالی. و خصوصیه بیر درجه لی مکتبله ز بو مسئله به اعظمی اولاراق اهمیت ویرمکله اوز ایش پلانلارینی طبیعتله رابطه اساسی اوزهرینه قورمالیدیرلار.

بو سیله، طبیعت اوزهرینه مشاهده آپارماق ایچین زحمت مکتبله ری نه قسورسیون مسئله سینی میدانه آتدی. بو خصوصدا نه قسورسیونك مهم بیر موقع دوتوغونو قید ایتمه کله به راهر، بو کییی مشاهده لهریک- ابتدائی بیر شکله ده اولسا- منفده ن خارج وایومشغله لهرینه آپاریلما سینی دا بو کونکو په داغوزی ادبیاتی ایله ری سورمه کده دیر.

«جو قولا ریک مستقل ایشله مه سی ایچین ماراقلی ماته ریلار بولونان بیر جوق

ساحه لەر واردیر. بو نقطه نظرده ن یز ابتدا! - مراقلى ماته ریال اولماق اوزره جانلى موجودلاری مشاهده ائمه ك اونلاری بوبودوب بسله مه كى توصیه ابدمه ردیک؛ خصوصیه بیتكى لەر الویریشلى ماته ریال ساییلايله ر. یز اوشاقلارا ابو ایچین مختلف توخوملاریك ویریلمه سینه لزوم کوروروك، بو صورته اوشاقلار توخوملاری اتاش ایندیره لر، اونلاری بوبودوب بسله لر و بو توخوملار اوزه رینده مشاهده آبارارلار.

ئه قسقورسیونلاردا قولایجا ایدلمه سی ممکن اولان قوزیلار، بوجکلر ناعملر، بیر پارا بالقلار، قورباغلار، ابوله رده قولایجا مشاهده ایدله روبسله نیله لر. یالگیز اوشاقلارا بو خصوصلاردا یول کوترمه ك، اونلاری ایش مه تودیه آشا ائمه ك لازیمدیر. (بولووتسه ف. طبیعت مه تودیقاسی) «بو کبی ایشله ری مکتب داخلینده آبارمانیک ممکن اولدوغونو مشهور پداغوقلار قید ائمه کده دیرلر. بو صورته مکتبه جانلى طبیعت کوشه سی تشکیلى مسئله سی طبیعتیه میدان چیقیر.

زحمت مکتبله رینده عملی مشغله لر یایماق. طبیعت ماته ریاللاری اوزدیرنده مشاهدله ر آبارماق و بوتون معناسیه بر مکتب لاباراتوری تشکیل ائمه ك نوبه ده کی مسئله دیر.

جانلى طبیعت کوشه سی ده ماهیچه مکتب لابراتواریك تیندن باشقا بیر شی دگیلدیر. چونکو بو جور کوشه لر لابراتواری مشغله ری ایچین سوک درجه ده اویغون والویریشلی دیر.

بونو گلا علاقه دار اولاراق مکتبله رده و خصوصیه بیر دهره جه لی مکتبله رده کی یولوژی درسله رینده (حیوانات و نبات درسله ری) ئه قسقورسیایشیه سز باش یه ر دوتمالیدیر. ئه قسقورسیون مشاهده و ماته ریال ویریر. بوندان سوگرا ایش ممکن اولدوقجا جانلى کوشه یه که چیریلیر که بو، ایشك ایکینجی دوره سنی تشکیل ایدیر.

ایستر ئه قسقورسیا، ایستهرسه مکتب لابراتواریندا کی (جانلى کوشه ده داخلدیر) طبیعت ایشله رینك شکلی و نوعله ریندن بحث ایندیکده اوشاقلاریك تحری اصولی ابله مستقل ایشله مه لرینی آیریجه آلمالیدیر.

ایمدی یو اوژی قاراقه رده اولان، بیر پارا حانلی طبیعت مانه ریالارینی کافی دمه رجه ده دهرین و اساسلی صورتده نه قسقورسیالاردا ایشله مه ک ممکن سده بیر چوغینی دالایقيله او گرنمک و اقیق داریغی و او گرنیلمه سی لازیم اولان جهتلرک چوقلوغو سبيله امکان خارجینده دیر.

فرضا نه قسقورسیوندا قوشلارک حیاتتی تدقیق ایدیرک، بو خصوصدا شبه سیز نه قسقورسیون بیر چوق شی ویره یلیر. آنجاق اونلارک ممتاز خصوصیت و علامتله ری واردیر که آنجاق قه قه سلرده، کومه سلرده وهینلرده دائمی مشاهده آتیندا او گرنیله یلیر. سو گرا مثلا:

تدقیقات اتاسینده قوشلارک شکلهرینی چه کیمک لازیم دیر که نه قسقورسیا اتاسینده یا باق ممکن دگیل دیر.

اگر قوشلارک یولوژی سینی (حیاتتی) او گرنه مک مقصدینی اساس دوتاراق، اونلارک قورولو شو ایله اطرافلیجا تانیش اولماق ایستهرسک، ینه ده نه قسقورسیونلار ایله مقصد تمامیه الده ایدیله معز. حشرات حیاتتی، تاتلی سولاردا یاشایان خیردا حیوانلار حیاتتی گه بویه...

حاصلی یالیز جانلی طبیعت کوشه سینده جدی و اوزون مدت یا یلان مشاهده لهر ایله حیوانات و نباتات عالمینده کی مراقلی حادثه لهری اطرافلیجه حس ایتمه ک و یولوژی حادثه لهر، حقنده قوقره فکرلر الده ایتمه ک ممکن دیر.

مشاهده دن سو گرا مسئله نیک تجربی صورتده ایشلمه سی ده لازیم دیر. طبیعتده ن کورتورولن جانلی مانه ریالار ایله تجربی-تحرری ایشله رینی، آنجق جانلی طبیعت کوشه لهرینده آبارماق اولار.

بو گاکوره مکتبله رده تشکیل اولوناجق جانلی طبیعت کوشه لهری نباتات و حیوانلار حیاتینده کی حادثه لهر اوزرینده دوزگون و اساسلی مشاهده لهر آبارماقلا بهر ابره، بیرده جانلیلار اوزرینده بیر پارا تجربه لهر یا بما غادا امکان ویریر. جانلی کوشه ده کی حیوانلار قوشلار و نباتلار باقماق و عمومیتله کوشه نیک بوتون ایشله ری و دولایسیاه حیوانات و نباتاتی بسلمک معلملرک رهبری کی آتیندا اوشاقلار حواله ایدیله یلیر.

حیوانلارا و بیتگی لهره باقماقلا، اولنلاری بسلامه کله اوشاقلاریڭ قارشیدن
بیر چوق مسئله لر میدانیه چیقار. بو یه گئی مسئله لهر؛ اوشاقلاریڭ نظر دقت
و مراقبئی حیائی حادثه لهره داها آرتیرار. نتیجه ده میدانا چیقان سؤاللاریڭ
جوابلارینی اوشاقلار اوز دوشونجه لهریه بولموش اولارلار.

حیوانلارا باقماق. اولاری بسلامه کله، اوشاقلاردا، جانلی موجودلارا قارشى
سه وکی و محبت حسینی ده تربیه ایدهر که بودا به داغوزی نقطه نظر نیجه
چوق مہم دیر. عمومیتله چوجوقلار، حیوانلاری چوق سه وهرلر. لاکین
اولنلاردا کی بو سه وکی بیر آندا مدھش بیر ظلمه تبدل ایدهر.
حالبوکه حیوانلارا باقماقلا اولنلاری بسلامه کله، چوجوقلاردا سه وکی حسی
تدریجا انکشاف ایدهر.

جانلی طبیعت کوشه لرینده کورولمه کله ایشلر طبیعات مانیرالارینڭ جدی
و دهرین صورتده ایشلنمه سینه سبب اولاجاق دیر.
هه شیدن اول سودا باشایانلار ایچین (آقواربوم)، سودا و قوردو باشایانلار
ایچین و سورونه لدر ایچین و نباتات ایچین (تهراربوم) حشرات، ابو حیوانلاری
لابراتوار حیوانلاری و مختلف قوشلار لازم دیر،
خلق معارف قومیسارلغینڭ 1—2 نومرولو بانوار بیوللته تئده مکتبلرده
تصرفات دوزلتمه کله ایچین بیر درجه لی مکتبلرده مه تودیق مکتوب کونده ریلیمش دیر.
بو مکتوبدا مکتبلرده تصرفات دوزلتمه کله یوللاری، مکتبلرینڭ یابیش اولاجاغی
تصرفاتینڭ مختلف تیپلری کوسنه ریلیمش دیر. بونلاریڭ عمله که تیریلمه سی امکان
داخلینده دیر. بویه بیر تصرفات تشکیل ایدن مکتبلرده، جانلی طبیعت کوشه سی
فورماق چوق قولای اولاجاق دیر.

تصرفاتی، مکتب باغی و بوستانی و ابو حیوانلاری اولان بیر درجه لی
مکتبلرینڭ تصرفاتی بوتولیکله جانلی طبیعت کوشه سینه کیچمه لی و جانلی
گوشه نینڭ اساسی مقصدلرینه خدمت ایتمه لیدیر.
عملی مشغله لر ایچین صنفده آقواربوم و سائر ایچین آبريجا بیر اودا
آیرمالی و بو اوتاقدا تجربه لر ایچین لازم اولان مانیرال احتیاطی ساقلامالیدیر.

دیوارلاردا و الووریشلی یەرلرده توخوملاری کوکهرتمهک و نباتدان لازمی تجربه لهر کوسترمهک ایچین تاختادان رافلار یابمالی. پنجره لهریک قارشیسیندا آقواربوم قابلارینی یەرلهدیرمهک ایچین قاباقیق دوزلته لیدیر.

بو صورتله مکتبله رده جانلی ماته ریال احتیاطی ایله عملی مشغله لهر آپارماق ایچین بیر یولوزی لابراتواری اولمالیدیر. ایسته تشکیل اولوناجاق بیر یولوزی لابراتواری جانلی طبیعت کوشه سیندن عبارتدیر. اکر جانلی طبیعت کوشه سی ایچین اودا کوچوک ایسه جانلی ماته ریالار و بیرده ایش ایچین بیر نیجه میز کفایتدیر.

جانلی کوشه ایچین آیریلماق اودا 9×15 آرشین مساحده اولمالی و کافی دهرمه ده اودا ایسیدلمه لی ممکن اولدوقجا جنوب شرقه بویوک پنجره لهری اولمالیدیر. بو اودالار و پنجره لهره یاقین یەرلرده اوشاقلاریک ایشله مه سی ایچین میز لهر قوبولمالیدیر.

آقواربوملاریک، سودا اولان ماته ریالار قابلارینیک. حشرات کوما حیققلارینیک و یتگی لهرنک یەرلهدیرلمه سی ایچین پنجره لهریک اوزهرینده ایکی سیره کوچوک چوبوق دیزمه لیدیر.

جانلی کوشه اوداسیندا قوشلار ایچین قه قهس، خصوصی آلت و جهازلاریک ساقلانماسی ایچین بیر دولاب قوبمالیدیر.

رهبرلیک ایچین لازم کلن کتابلاردا بو دولابدا یەرلهدیریله بیلهر. مکتب شرائطی الووریشلی اولان یەرلرده چوق یاخشی اولاردیکه جانلی کوشه یانیندا کوچوک بیر اودا حیق اولایدی. قشین آشاغا درجه حرارتده ساقلانماسی لازم گله ن ماته ریالاری اودا حیقدا ساقلماق اولار.

بونیده آیریجا قید ایتعه لیدیر که جانلی طبیعت کوشه لهرینده جانلی ماته ریالاری تمایله یەرلهدیرمهک اولماز. چونکه چوجوقلاریک وقتلی وقتینده و آراسی که سیلمه دن کوشه ده عملی مشغله آپارمالاری، بوتون جانلی ماته ریالاریک کوشه یه یەرلهدیرلمه سینه ممانعت کوسترمه جه کدیر.

بیر چوق دائره مکتبله رینده جانلی کوشه تشکیلی ایچین اودا آیرماق

ممكندور. هله بعضى كند مكتبلر يندهم جانلى كوشه تشكيلى نه مكتب شرائطى مساعدير.

اكر كوشه ايچين مناسب و الويريشلى بير اودا يوق ايسه، ممكن اولدوقچا، درس اودالاريندان استفاده ايتمەلدير. هر شيدن اول، سەس، كورولتو و قوقو كيىي مكتب ايشينك كيديشنه خلل كه تيرمه يه جەك ماتەر-باللارى صنفلەردە، پەنجەرلەردە يەرلەشديرمەك اولار. لاکين هر غروپك ايشينه كورە ماتەرياللارى صنفلەردە يەرلەشديرمەلى، بونيك ايچين پەنجەرلەريك اوكلەريندە پەنجەرە قاپاقلىغى ياپماليدير. اكر بير صنفده اوچ پەنجەرە اولورسا يەدە بير چوق ماتەريال يەرلەشديرمەك ممكندور. بوردا آقواريوم تەرراريوم و حشرات ماتەرياللارى يەرلەشديرلە ييلەر. ماتەرياللار ك بو صورتلە يەرلەشديريلمەلەريندەن درس اوتاقلارى هيچ بير شى غائب ايتمە يوب بالعكس صنفلەريك كوزللكى داھادا آرتميش اولار

مەمەلى حيوانلار، قوشلار و سائر بوكبى ماتەرياللارى مكتبك اوزكه مناسب بير يەريندە يەرلەشديرمەك ممكندور. اكر مكتبك قوريدورى پەنجەرەلى و بو يوكجە ايسه، تورايلە اورولوب آراكسمە ياپلديقدى بوراسى قوشلار ايچين چوق يارار. يالگيز دوشەمەسى اوزەرينە قورو قوم توكمەلى كه خراب اولماسين، قوشلار ايچين دالالار قويمالى و همەدە پەنجەرەلى تورايلە اورمەلدير.

مەمەلى حيوانلارى ايشيغى آزو فنا ايسينەن يەرلەردەدە ساقلاماق اولار. حتى داوشانلارى ييلە داملار و سارايلاردا - دشمندن تأمين اولماق شرطيلە بىلەمەك ممكندور.

بير چوق پەداغوقلار ك ديدىكى كيىي، احوال و شرائطى قا اولان بير مكتبى كوتورموش اولساق ييلە يئەدە اورادا جانلى كوشه تشكيل ايتمەك چەتين دكيلدير.

طبيعيات ك تدريسى ايچين بو مسئلە او قادار مەديركه جانلى كوشەلەر تشكيلينە جدى صورتدە فكر ويرمەلدير.

مەكتەپلەردە جانلى كۈشلەر تەشكىلى، شېئىر، مەكتەپ، ايشىڭ مۇقەبىلە
ايلەپلەمەسەنە سەبب اولاقادىر.

سۇڭ زامانلاردا، شورالار روسەسەندە يىر چوقى مەكتەپلەردە جانلى طەبىئەت
كۈشلەرى تەشكىل اولونماغا باشلامىش و بۇنلارنىڭ سابى كىتەپكەچە آرتماقداىر.
جانلى طەبىئەت كۈشەسىنى يىلوۋى ماتەرياللارلا نىچە تەجەبىز ايتىڭ و اونىڭ
ياخشىلاشماسى اىچىن نە كىبى شىلەرى رەبىر كۈتۈرمەك لازىمدىر؟

بۇ مەسىلەنى اطرافلىغا حل ايتىڭ اىچىن، ھەر شىدەن اول مەكتەپلەردە
ئەقسۇرسىون ايشلەرنە سۇڭ درجەدە اھمىت وىرمەك اونى دوام ايتىدىرمەك
و دەرىنلەشدىرمەك لازىمدىر. جانلى كۈشە ايلە ئەقسۇرسىونلارنىڭ بىلاواسطە
علاقەلىرى اولمايدىر.

جانلى كۈشەدە كىلەر، چوقۇقلار طرفىندىن ئوقسۇرسىوندا مەشھەدە اىچىن
توپلانان شىلەردەن غارىتدىر.

كۈشە اىچىن لازىم اولان جانلى مۇجۇددارى توپلامانىڭ اڭ باقىشى، وختى
ايتىڭ بەار و سۇڭ بەاردىر.

بۇغەيە بۇ تەدرىس آيلارىندا مەكتەپلەردە ئەقسۇرسىون ايشلەرىنى آبارماقلا
بەربەر مەكتەپلەردە و خۇسۇسىيە دائىرە استاد مەكتەپلەرىندە جانلى طەبىئەت
كۈشەسى تەشكىلە مەكتەپ شورالارى و دائىرە پەداگوگى قوللەقلىقلىرى سۇڭ
درجەدە اھمىت وىرمەيدىرلەر. آقۋارىوم و تەربىيەملەرنىڭ قورۇلۇشى ھەققىدە
كەلەجەك نۇمرودا.

زاقاتالادا قومىلەقس سىستەمىلە تەدرىس .

يازانى: احمد رحىملى

قومىلەقس، بىلكە تەدرىسنىڭ قومىلەقس سىستەمىلە تەمىلى مەكتەپلەردە تەجەبە
دۈرەسىنى كىچىرىر. بۇنۇڭچۈندە چوقچە نەقسانى ھاۋى اولاقچى شېئىر سۇزدىر.
بۇگۈنكى اوازما تەجە ھەرچەندىن تەمىن اولونماش مەكتەپلەردە بۇ سىستەمى نەقسانىز
تەطبق ايتەمكە مەمكىن دىگەندىر.

سنة لك ايش بلانمز كيچن مقاله ده گوسترلمش در. ايمدى ايشه ابو قوشلرى قورتارماق اوزره در. طبعى كه موفقيتمزك درجه سيني آيدىنلاشدير مق ايچين چوچقلر اوزرنده آباربلان ابلك بوقلامدن بحث ايشكده منفعتدن خالى دگل در. چوچقلر هانكى معلوماتله مكتبه گلدىكلرينى اوگرنمك مقصديله المزده موجود اولان صورغو ورقسى اوزره چوچقلر بوقلانلدى. غرويمز هم شهر و همده شهر ياقلغنده كى كىلردن گلن طابه لردن متشكل اولديغه گوره معلوماتجه هر ايكي طرفك برابر اولمامه سى طبعى دير. كىلردن گلن چوچقلر اكترىا طبعينه عائد و شهر چوچقلرينك ايشه شهر صنايعى و مدنيتيه دائر معلوماتلى چوق اولديغى گورولدى. مسئله بى آيدىنلاقمق دن اوترى صورغو ورقه سندن مهم بر قسمنى گوسترمك مجبوريتنده يز. صورغو اللى ايكي طابه اوزرنده آبرى-آبرى اولارق آباريلمش در.

صورغو ورقه سندن بر قسم.

- وحشى حيواناتدن (جاناوار-آبى الخ) گوره ينلر 49 نفر.
 ميشه گورمينلر 6 « (شهرلى)
 هانكى ملتدن اولديغى بيلمه ينلر 51 «
 تارلا گورمينلر 27 «
 حمام گورمينلر 18 « (اكترى سى كىلى چوچولى در).
 هفته لك دگشمه ينلر 51 «
 طرناقلىرىنى وقتنده دؤتمايانلر 49 «
 ديشلرينى يوماينلر 51 «
 صباح دن دوراركن بوز يوماينلر 7 «
 قولاقلىرىنى تميز صاقلامايانلر 50 «
 جيبينه يايلىق قويمايانلر 52 «
 آياق يالين گرنلر 10 «
 چوجق اوونلرينه اشتراك ايشمه ينلر 15 «
 طبعى كه صورغو ورقسى بويوك در. بونك هيسينى گوسترمك ممكن دگل در.
 ايشه صورغو ورقه سيله چوچقلر معلوماتى و حياتى معلم طرفندن بر قدر
 نيمسه نيلد كدن صوگره ايشه شروع ايدىلدى.

اوقۇ و يازى ايشلىرى. غروپمىزىڭ تدرىسى آمرىقان مەتودىلە آبارىلمىش در. هر مۇسەبەدن بىت اولونار كن موضوع داخلىدن الورىشلى كلمەلر گوتورىلەرك جملەلر ايجرىسەندە بر قاق كره چوققارل طرفندن تكرر اولئىقدن صوگرە جملە عىنىلە مەلم طرفندن لوحە يە يازىلۇب اوقۇمىلمىش در. مثلاً دوتالم كە: «ابو و عائله» موضوعى كىچىلىر. بو حقدە مصاحبە آبارىلار كن عائله ايله اڭ چوق علاقىسى اولان «ana» سوزى مطلق كىچىلمەلى در. اودر كە «آنا» سوزى باشە اولمق اوزرە چوققارل طرفندن بر قاق قىسە جملە سويلەنلىر.

ana çaj kojır.

مثلاً:

ana çerəq jayı.

ana xəmir jogyryr.

ana az pizirir.

بو صورتلە «ana» سوزى بر نىچە دفعە تكرر اولارق جملەلر ايجرىسەندە چوققارلە اوقۇدىلیر. صوگرە مەلم طرفندن سؤال اولنور كە مثلاً: «كىم گلوب يازى تىخەسىنك «ana» سوزلىرىنى تىك اولارق گوسترە» چوققارل طرفندن گوسترىلدىكەن صوگرە «ana» سوزى تىك اولارق جملەدن آبارىلۇب مەلم طرفندن يازىلیر. چوققارل طرفندن ھىتت عمومىيەسىلە «ana» سوزى نەمە - نىلد كەن صوگرە برداھا بر كاغذە ھمان سوز ايرى خطلرلە يازىلۇب درس اوطەسەن آسايىر. آنانك رەسمى دخى بونك اوزرىنە چاقىلیر. علاوہ اولارق لوحەدە كىچىل جملەلر دخى آبرى اولارق پلاقاتلار يازىلۇب اشقاقك گوزىنە دو كىلیر. اگر كىچىل سوز اشيا ايسە آدى يازىلۇب اوزرىنە ياشدىرلىر. صوگرە چوققارل ايسە دىكلرى زمان اشقاقدن پلاقاتلار آلوب اوقۇبورلر. اوقۇمىلقلرى زمان درس اوطاغندە ھمان سوزى آراشدىر اراق رەسم واسطەسىلە تابوب نە اولدىقىنى آڭلابورلر. رەسم مشغلەلرندە دخى آنانك رەسمى چوققارل طرفندن باجاردقلرى كىچى چكىلەرك آلتەن (ana) سوزى يازىلیر.

تدرىسك ابداسەندە بو صورتلە ھرگون اىكى سوز كىچە يايىر ايدىك. فقط صوگرەدن ايسە اوج و حنى دورت سوز يىلە كىچىمگە موفق اولايلىدىك. بويلە.

لکله موضوعله علاقه دار اولارق «135» سوز کیچدیکن سوکره جملهده کلمه کیچیلدیگی کبی کلمه ایچریسنده دخی سس کیچمکه مباشرت اولئدی.

alma

مثلا کیچیلن سوزلردن

hajva

ana

ata

سوزلری ایله چوجقار کیچن موضوعلردن تانیشدیرلر. ایشته بو کلمه لارڭ داخلندن «a» سنڭ شکلی چوجقار طرفندن چیقاریلیرق گوسریلیر: سوکره تکجه اولارق لوحده «a» یازیلیرق بنمسه نیلیر. بو صورتله بز هرگون بر سنڭ شکلینی کیچمکه موفق اولدوق. سسرلڭ هم کتاب. همده یازی شکلرینی آیری- آیری کیچمک چوق وقت آپاردیشندن (قانوندن خارجه چقیرسده) بونلرڭ هرایکیسی بر آراده کیچمگی لازم یلیدی. اودرکه هرگونه بر سنڭ هم کتاب همده یازی شکلینی کیچمک اوزره بوتون سسلی «33» گونده کیچمکه موفق اولدق. طبعی که بو قانوناً غیر موافق در. تجربه لی معلم آرقاداشلر بوڭا اعتراض ایدمکچکدر. فقط جواب اولارق گوسریلرکه «135» کلمه نڭ کیچلمه سی چوجقاری اوقدر حاضرلابورکه بوقصور آسانلقه اورتادان قاندریلیر.

نه قدر کلمه لار بوتون اولارق کیچریلیرسده موضوعله تدریس آراسنده صیقی بر رابطه وارایدی. فقط سسرلڭ شکلری کیچیلدیگی زمان موضوعله اوقویازی آراسنده بر قدر اویغونسلق میدانه چیقیدی. بونگده اوڭنی آلمق ایچون یگانه واسطه ییز کیچمش موضوعلرده کیچیلن سوزلری انتخاب ایتدیکه بو بر نوع موضوعله اوقویازی آراسنده کی رابطه سزلیگی اورتادن قاندریدی. آمریقان مه تودینک مزیت و نقصانی. مکتبلر مڭ بوگونکی قورولوشنه کوره تجربه ایتدیگمز مه تودنڭ هم مزیتی همده آزاچق نقصانی واردر.

1. اصول صوتیله اولان تدریسده ایلک اول سسرلڭ شکلرندن باشلانیلدیخی ایچین و چوجقار قرانده همده کلمه و جمله تشکیلده چرق کوچلک چکیرلر- ایدی. کلمه و جمله یی بر دنیبره اوقومق دن چوق عاجز ایدیلر. فقط آمریقان

مەتودى ايسە بو نقصانى اورتادن قالديرير. چوققلرڭ كوزلارى اولدن كامە و جملە قورولوشى ايلە آشنا اولديغىنە كورە اونلر اڭ چىتىن كامە و جملەلرى ييلە بىردىنبىرە كوچلرڭ چىكەمدىن آسانىچە اوقويە يىلىرلر.

II. آمريقان مەتودى چوققلرى اوقدر حاضرلايور: كە: الفباى منحر كەسزە اونلر كوزلەجەسنە كەمە و جملەلر دوزوپ يازا و اوقويا يىلىرلر.

III. آمريقان مەتودى ايلە تدرىس چوققلرە بولجە اوقو يازى ايچىن ماتر يال حاضرلىر. درس اوطاغندا چوقوق هرھانكى بر طرفە چيورلىرسە اوقومغە و يازمغە قورولوش اونى مجبور ايدير. بوچوققلرڭ فردى و قوللە كىيوى چايشما- لرى ايچىن كوزل بر زمين در.

بوگونكى مەكتەپلر مەزە كى نقصانا گلد كەدە:

I. آمريقان مەتودىلە تدرىس نھارى مەكتەپلرڭ قورلوشنە اوقدردە اوينون گلىمىر. زىرا چوققلر وقتىڭ اكترىسنى عائللەلرى ايچرىسندە كىچرىرلر. درس اوطاسنە آصيلان سوزلر چوققلر طرفىدن آرزمان داخلندە تدقيق اولونور. كىچىلن سوزلرڭ چوققلر طرفىدن آسان و مەكمل نىمەنىلەمەسى ايچىن ھردائىم چوققلرڭ قارشوسندە او سوزلر يازىلى پلاقاتلرڭ دورماسى لازم در. فقط چوققلر مەكتەپدە نەبىن ايتدىكلىرى اوج-دورت مشغلەبى يىتەر-بىرىمىز مەكتەپدەن آيرىلمق مجبوريتىدە قالپرلار. بولىلى مەكتەپلر ايچىن دھا الويرىشلى در.

II. آمريقان مەتودىلە تدرىس مەكمل ماتريال طلب ايدير. درس اوطاسندە لوازماتڭ چوقچە بولنامسى لازم در. اوڭا لازم اولاجق لوازماتڭ اڭ عادىسى ييلە بزم مەكتەپلردە يوقدر. مثلاً آمريقا مەكتەپلرندە اولديغى كىيى بو مەتودلە تدرىسە بويوك يازى تەتھەلرى ايسە يور. بونى ييلە بزم مەكتەپلردە تاپقى مەكمل اولمايور. اودر كە كىچىلن جملە و كەملرڭ بر آن سوگرە سىلنمەسى مجبوريتىدە قاليور. **قراأت حصەسى.** قىش موضوعڭ «قىش نىم موضوعندە» (يانوارڭ-13 ندىن) كىتابدىن قراأتە كىچىلمىشدر. غروبمەزە قراأت «تابشريق» اوزرە كىچىر. مثلاً دوتالمەكە: «ابو حيوانلرى» موضوعدىن صباحكى مشغلەدە ابو حيوانلرنىدىن «جاموش» اوزرىندە دانىشپىلاچق در. برگون اول بو، چوققلرە مەلم طرفىدىن خبر ويرىلەرك بر طاقم

تاپشیر یقلر اولتور. مثلا: «جاموشك ییزه نه خیری واردر؟ وجودجه جاموش ایله اینكك مقایسه سی؟ جاموشك بمکی هانسی شیلردر؟ بز جاموشه نه جوره باقیرز؟ الخ...» چوچقارك خصوصی حسابات دفترچهلری واردر. بوبله تاپشیر یقلر اوزرینه اولنر کندی ابولرنده تدقیقانه گیریشیرلر. آتا و آنالرندن معلومات توبلایارق او دفترچه قید ایدوب گیریرلر. ایرته سی گون قرائته باشلامدن اول هرچوچقك مثلا جاموش حقدده قید ایتدیگی سوزلر عمومی چوچقارلر اوقونور. مثلا یازیرلر که: جاموش ییزه سوت، قاتیق، آیران، قابیق، سوزمه، یاغ ویریر. گون ویریر که بوندن آباق قابی تیکیرز. جاموشك درسی اینه که گوره چوق قالین توکلری سرتدر. اینك دن جاموش هرشیه دواملی در. جاموشك باجاقلری قالین قوتلی در. قارنی یانا دوغری چوق چیقمشدر. الخ... جاموشك بمکینك مقدارشی گوسریرلر. ابولرنده اولان جاموشك نه قدر یاغ ویردیگنی، سوت ویردیگنی آنالرندن سوروشوب قید ایدیرلر. الخ. چوچقارك خصوصی آپاردیقلری نو دفترچه اولنرک یازیجه ایاریله مه لیشه بویوك یاردمده بولونور.

بو صورتله «جاموش» حقدده چوچقارك قید ایتدیکلری معلوماتلر دیگه نیلک کدن سوگره عمومك اشتراکیله بو سوزلره یكون وورولارق نتیجه چیقاریلیر. سوگره قرائته باشلانیلیر. آرتق بوراده ویریلن معلوماتلر یالکزجه کتابده کی معلوماتله کفایتلنمه یوب باشقه تدقیقاتلر اوزرینه اساسلانیر.

ایشنه قومپله قس سیستمینگده شابان دقت طرفی بوراسی در. ایمدی کی حالده غروب چوچقارمز ایسته دیکلری جمله وکلمه لری- ابو و مکتبه ده اولان حادثه لری سربست صورتده چوقق لسانیه گوزل افاده ایتمکه قادردرلر. قرائتمز موضوعدن چیقیر. موضوعله سبقی علاقه سی واردر.

فقط مع الاسف که المزدده موجود اولان «یگی تورک الفباسی» هیچده بره نسیمیزه اویغون گلمیر. کتاب معلومات جهتنجه چوق فقیر و قاریشیق در. هر موضوعه عائد یالکز بر- اوته سی ایکی حکایه واردر. یالکز ابو حیوانلرینه دائر یارم یامالاق ماتریال واردر. اودر که هر موضوعه عائد معلم کندیسی کوچوک حکایه لر یازارق هر صرا یا بر- بر یابلامق مجبوریتده قالیر. طبعی که بوده هم طلبه و همده معلم

ايچىن چوقى مشكل بىر مەسىلەدۇر. غومۇمىيەتلىك كوچۇك ئۆگەنچىلەر ھەققىدە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مەلۇماتىدىن چوقى خوشلانغۇچى. فقط ئاسفەر اولسىنىكە «بەگى تۈركىيە» مەز بولغۇدۇن آزاددۇر. كىتابىدە كىي رەسەمىر آرزو ھېچ درجەسىدەدۇر.

گىجە ۱ درجەلى اوچۇنچو شورا مەكتىپىدە. ايكي سەنەلىك
تەجرىبەلەر.

يازانى: مەير كازىم مەير سەلىمان زادە.

ايكي ايلدىر كە ھەمەن مەكتەپكە يىرىنچى شەبەسىدە قومۇلەقس سىستىمى ايله دەرس آبارىرام، اونا گۈرە اوز جاتى تەجرىبەلەردىن بىر قەدەر بەھت ايدەجىم. ايلك اول شەبەنى بىر عائلە شەكىلە سالدۇم، چوقۇقلار كۈنە شاگىردلەر ئارقىدىن شەرقىلەر و چالچىقلار ايله قارشىلاندىلار.

اۈگۈنى بىر بايرام ھساب اولۇندۇ، بەگى چوقۇقلار كۈنە چوقۇقلار واسطەسىلە مەكتەپ جاتى، و مەكتەپ اوطالارىلە آشنا اولدۇلار.

ايكىنچى گۈن ايشىمىز «بولۇنسكى» دىدىگى كىمى چوقۇقلاردا «ايدە آل» بىن نە اولاجاغام، فەكرىنى اوياتماق اولدۇ. نەتىجەدە چوقۇ مەلم، بىر نەچەسى قوللۇقچو، دوققۇر، و غىرى اولاجاقلار مىدان چىقىدى.

رسول ھىسەن زادە آدىندا بىر مەلۇمەدە دوققۇر اولاجاغىنى سۈيەلەمىشىدى؛ مەندە يازمىشىم. بىر نەچە گۈندەن سوڭرا ھەمەن اوشاق گۈلۈب دىدىكە:

مەلم مەن دوققۇر اولمۇرام، آدىمى بوز؛ مەن سورۇندۇم: نە ايجۇن؟ جۈايندا: «مەن اولمۇرام»، مەندە بوزدۇم.

بىر نەچە گۈندەن سوڭرا ھەمەن شەبەنىڭ آتالار اجلاسى اولدۇ، اورادا باخىلاچاق مەسىلەلەر بولمايدۇ.

I - مەلم ايله آتالارىڭ علاقىسى،

II - چوقۇقلار نەزەرى: مەكتەپ، و عائلەدە. ھەر ايكي مەسىلە، بىز مۇققىلە يىتىدى.

سوگرا رسول حسین زاده‌نیک آناسینی ساقلایوب، رسولہ نه اولمیشدیر که او فکرنی ده‌کیشیر دیه سوردوم.

دیدنی که: «ایکی گون بوندان قاباق قونشودا بیر قوجا آرواد اولوردو. «olurdu» اونیک ایچون دوقتور کلیمشیدی.

رسولدا دوقتور سوزونو ایشیدمز ایشیممز اورایا کیدمز، قالدین، جان ویردیگی زامان دوقتور اونو دوتور، باقیر، بر آزدان سوگرا آرواد وفات ایله‌ر. بو حال گورمن رسول دوقتورلیق فکرنیدن داشینار و مهنده یالوار-میشیدی، سزه دیه‌جگدیم.

رسولدان باشقا بیر چوق چوقلار فکرنده محکم دورمادیقنی گوردوم. من بویله نتیجه الده ایتدیم که چوقلرده کوچک یاشدا ایکن «ایده‌آل» دوغورماق دوغرو ده‌گیلدیر.

. و هیچ بر نتیجه‌ده ویرمیر. تجربه‌تیجه‌سند ایدم آل دوغورماغی لازم گورمورم. موضوعلار فصله‌گوره و حقیقی قومله‌قس آدی آلتیندا کیچیلیمشیدیر. بره‌ر مثال گوتوره‌ک:

یازا حاضریق موضوعنده چوققلر آرتیق اوقویوب یازماغی باجاریردیلار. اکین به‌رینه جالبشماق زمانی کلیمشیدی؛ هر اوشاق 5 گروانکه قارتوقلو اکمه‌لی ایدی. قارتوقلونو عمومیتجه چکدیلر. هریری اوزونه مخصوص بر لهک حاضرا‌دی، ایشله‌دی، پهنیتی گنیردی، آلاسینی ته‌میزله‌دی، له‌کینی اولجوب بری‌ده اکدی. بوزاده هم حساب، زحمت، اجتماعات، موضوعیزیک اساسینی تشکیل ایدن یاز فصلی گلهمسی میداندایدی. سوگرا یازیبه کچدیکده قوللقیوی دوزولمیش یازیدان بیر نمونه اولاراق گوسته‌ریم. یکی الفبا ایله یازلمشیدیر:

13 مارت.

مه‌نیم اکینم.

من بوگون 13 مارتدا 5 گروانکه قارتوقلی اکدیم و آدیمی له‌کیک اوسته یازدیم.

او لهك مه‌نیم‌دیر، اونو مهن گوزله‌مه‌لییم. وقبنده دبیینی دولدورماق و سو ویرمه‌ك. قارتولونيك گرونكه‌سنی 3 فكه آلمیشیق $3 \times 5 = 15$ اون بش فكه بول ویرمیشك. 15 مشرو آرخمك اوزونودور.

بولداشلاریمدا مه‌نیم کیمی چالیشمیشلار.

بو یازیدان علاوه چوجوقلر موضوعه عائد رسملر، گیل ایشلری و او دائره‌ده حساب تمرینلری ایله آشنا اولمیشلر.

موضوعلرک جانلی بیر صورتده کچمه‌سی ایچون نباتات اوطاسی (آرانزه‌ری) حیوانلار: قویون ابو قوشلری دخی ساخلانیلماقدادیر.

ابو حیوانلری، و ابو قوشلری موضوعیندا اونلری متعلملر بسله‌مشلر، و لازمی یوللرینی اوگرنمیشلر. توپراق اوزرینده بیوک غروب چوجوقلرینک زحمتلریله عمله گلیمش، پامبوق، توتون، کله‌م، پامادور و غیرلری، باغچیلیق، چیچك کبی ایشلر قومبله‌قس موضوعلرینه تامایله حیات ویریردی. چوجوقلر او ایشلرده ایشلیه-ایشلیه لازمی معلوماتی آلیردیلار. اوقو یازی ایشلرینی بو نوع آباردیم.

یرینجی غروپدا الفبائی آمریقا اصولیله آباردیم. بو اصول دیدیکجه گوزله و قومبله‌قسه بارادیر. کچن ایل اسول صوتی ایله دورت آیه یازوب اوخوماق اوگره‌نن متعلملر بویل ابکی آی یاریم مده‌تینده گوزلجه اوخویوب یازدیلار. کتاب ایشینه گلدیکده هر کس دیه ییلر که قومبله‌قس سیستمی ایله دوزولمش برینجی کتابمز یوقدور.

و اولانلاری‌دا قطعاً قومبله‌قس سیستمیله اویغون ده گلدیر. مهن بویله که‌چدم:

اوج آی کتاب ویرمه‌دیم. هر چند چوجوقلار کتاب مراقبسی دیرلر بنیم اوزریمه همیشه اعتراضدا بولوندولار؛ اما مهن بونا باقمی‌اراق بوتون کتابلاری توپلاوب ایشقابا قوبدوم، اوقویوب یازماغی لازمی صورتده ییلدیکدن و اوخودوقدان سوگرا، موضوعه عائد خرده حکاکلر دوزلدوب ییگی الفبا ماشینیندا $= 30 =$ نسخه اولمق شرطیله یازدیم و هر یرینی بیر چوجوغه اوخوماق و درس ایچون ویردیم.

بیر نیچه گون بویله گیندی. چوجوقلر چوق آقتیو و گوزمل بیر صورتده اوقوبوردیلر. ماشینیک اولماغی هه زامان اداره به گینمهك دوشونوب کتابلاری پایلاماق مجبوریتده قالدیم. کتابلاری پایلادیم اوشاقلرده بیوک شادلیق اولدو. آج آدام خوره گی نه جوریه‌سه چوجوقلردا کتابی اوجور اوخوبوردولار. تاسقلر که بیر نیچه گوندن سوکرا او هوس و مراق محو اولدو. و سایی ایسه اوشاقلاریك بوتون کتابی اوقوبوب حکابه‌لریله آشنا اولماغی ایمش. اگر هه موضوعك دائره‌سنده یگی معلومات بیر ورقه اوزرینده پایلانسه ابدی، مراقبیزلیق میدانه، چیقمازدی.

بو خصوصدا دوشونوب گلهجهك سنه به لازمی یوللار کورتورموشم. باشلیجا نقصانلاردان بیریده قومله‌قس غروپلاریله باشقا غروپلاریك بیر یرده اولماسیدیر. هر ایکی غروپلاردا بیر مانعلرکله توره‌دیر.

حساب درس‌لرینده کی نقصانلار.

بیر چوق ابتدائی حساب کتابلاریمیزدا بو نوع یازیلیمیشدر:

$$3 + 3 = 6$$

اوج آلما اوسته قویاق اوج آلما ایلر، آلتی آلما، یازی ایله حل ایتمه‌گه قابلیتنی اولان متعلمله رسمله‌ر کوستردیکده عاجز قالیر. نهجه آلما ایلر دیدیکده 12 آلما ایله‌یور، جوائینی ربریرلر.

اودر که بهن جسملریك رسم اوزرینه حسایندان قاجدیم. (؟) یالگز جسملریك عینی اوزرینده حساب کچدیم و باخوددا رقم‌لر اوزرینده. قومله‌قه اڭ لازملی و فائدملی رسم درس‌لریدر که بو درسی چوجوقلر عموم درس‌لردهن آرتیق سیورلر.

یازی ایشلرینه گلدیکده اوللری اوشاقلاریك خطاری فنا اولور، آنجاق اوکا داریلماغا لازم‌دیر، سوکرا لاری گوزلجه بیر حالا دوشور. خطلریك گوزلاشمه‌سینی لازملی کوردوم.

سنه‌لیک نه‌ایندمه عمومی نتیجه و موقبیتی تماماً یازماغی اوزومه بورج یلیریم.

اوشاق حر کاتی.

چو جوق • دانیچالاری.

یازانی: جواد جوارلی.

بهار یاقینلاشیر! شهر کوچله ریندهن کیچرکن، بالاجا اوشاقلاریک اوز باشلارینده یاخود بویوکلر ایله بیرلیکده اڭ توزلو کوچله ریده، هواسیز بازار گوشه لهرینده توپلاشلارینی، بو فصلده، تیز تیز کوره رسیگیز. بو شهر اوشاقلاری یای زمانی توز، توپراق، اونلار موافیق اولمایان صحنه لره و غاوغالار ایچیریبسینده یاشارلار. بویوک قابریقا زاوود مرکزله رینده داها پس اولور.

فعله اوشاقلاری، بوتون یای گونله رینی قابالی حیاتلاردا و یا چالالار اطرافینده کیچیره لرله. بورالاری نه کوله کوره و نه ده کوش.

فعله لهریک اوز چوجوقلاری ایچین «تایه» دوتماغا مادی امکانشلاری یوقدور. حال بوگه، هوا و گونشیک نه قدر فایدالی اولدوغونو، خسته چوجوقلاری ساغلاملاشدیرماق خصوصوندا نه بویوک کومکلره ایله دیکنی هامی میز ییلیریک.

بو خصوصدا کند شهردن بر قدر یاقشی دیر: بورادا تمیز هوا بولدور، آنجاق اوشاقلارا بوتون بوتونه سربستلیک ویریلبر، و بونداندا نظارت سیزلیک عمله گه لیر. کند چوجوقلارینا ویریلیمیش آزاده لیک گهنیش چمنلر و میشه لره، اونلاری لازمی حددن چیقاریر. نتیجه ده، کند چوجوقلاری دا، صولارلا غرق اولورلار؛ کندچیلهرک اولهرینی اودلایرلار، اوزله رینی یاندیریرلار، یابانی نباتلار ایله زهرله نیرلر والخی.

بو مسئله نیک گوزل بیر صورتده حل اولونماسی ممکندور، و بونودا ییز اونودوروق. هم شهر و هم کند، چوجوقلارینی یگی بیر شرائط آراسینا آلوب، بوتون یایی اونلاریک صحت و تزییه لهرینه صرف ایده ییلهرلر.

اون دايەنىڭ و نەنەنىڭ عوضىندە، تەمىز، توزنو كۈچەلەرىڭ و نفس غىچىقدىرەن حياط ھواسىنىڭ عوضىندە، اوشاقلار يىر ياخود ايىكى اىي حاضرق گورموش مريە، گونشلى و تەمىز و ھوالى بىر ميدانچا بىرمەك لازمەك و بورادا ھىمىن مريەلەرىڭ مسئولىتى آلتىندا اوشاقلار بوتون گونلەرىنى كىچىر-مەلى دىرلە.

بويلەجەسىندە كىندلەردە ابلەمەك اولار، و بونوڭلا اوشاقلارى بىر چوق مەسىتلەردن، اونلارىڭ صىحتلەرىنى بوزان، آنالارىنا غەم غەمە چە كىدەرن و اوشاقلارى، بويوبوب، جەمىنىڭ قائىدالى بىر عضوى اولماغا قويمايان سىبلەردن، خلاص ايتەك اولار.

البە يالڭىز رەبەرلەرىڭ و ميدانچانىڭ تەدارىكى ابلە اكنفا ايتەك اولماز. چوچوقلار بورادە بوتون گون قالماي دىرلار. بىر يەردن گرەك پارا احتياطى گورولسون، و اوشاقلارنىڭ يەمەك و اىچمەكلەرىنە صرف اولونسون. ياخود آنا آنالاردان بو خوصودا كۈمەك اىستەنلىسەن. شەبەسىز، اوشاقلارى يەدىرتمەك اىچىن بىر آزادا اولسا، قاب قاجاق لازم اولماق دىر.

بونلاردان باشقا آزمەقداردا قارانداس، رەك، كاغذ كىيى و سائىدە لازم دىر؛ زەمەت وظيفەلەرى اجراسى اىچىن كاراستى و آلتەر، توپ توللاق، تىكىش ماتەريالى، حلقەلەر، كىندىلەرگىيى بىر چوق اوبونچاقلار آلدە ايتەلى دىر.

اوشاقلارى بو ميدانچانىڭ تەمىز ھواسىندا يەدىرتمەك و اىشلەتمەك اىچىن، اونلارنىڭ بويلارىنا موافىق فوراً بىر قاچ سادەجە شقامىە وىمىز ياپماق لازم گەلەر. بويلەجەسىنە بىر قەدر شى آلدە اولتور. ميدانچا اىشلەمەن زەمان بو شىلەرىڭ ھارادا ساقلانماسى مسئلەسى ميدانە چىقىر. بونوڭ اىچىن ميدانچانىڭ يانندا تەخمەن كۈچۈك بىر بناجىق تىكىلىر، بو شىلەر اوراپە توپلانير و باغلانير. چوق ياقشى اولار كە ميدانچا مەكتەپنىڭ تەزدىندە تەشكىل اولونسون. اوزمان خوصسى بىر بنايە احتياج قالماز. سوز بوق، كە مەكتەپن و ياخود كىندە اولان بوش بىر اۋدن استفادە ايتەك مەمكىندەر، اوزمان ياغىش و قار اولاندادا ميدانچا اىشلەرىنىڭ آراسىنى كەسمەيۇب، ھىمىن نالەردە دوام ايتىدىرەك اولار.

ايمدى گورەك ميدانچادا چوجوقلار ايله آپاريلاجاق ايشلەر مەن عبارتدیر؛
 و بورادا چوجوقلارنىڭ حياتى ناسل كىچمەلى دیر؟
 ميدانچا، هرگون اوز ايشىنى اهالى ايشە كېدن زمان باشلار، اهالى ايله دە
 يېتىرىر و بونگلادا چوجوق آنالارنا ايشە كېتمەگە امكان وېرىر. رهبرلەر
 چوجوقلارنى قارشىلايۇب، بىرىنچى نوبەدە اونلارنى ظاهراً بىر نظاما سايىرلار:
 اونلارنىڭ اوزلەرىنە آل يوزلەرىنى، يودورولار و آغزىلارنى يقالادىرلار؛ دىشلەرىنى
 تەمىزلەندىرىرلەر والىخ بورادا چوجوق اوزونە سربست باقمەق عادتلىرىنى ئالەم
 ايدىر. بو خصوصدا ياشلى چوجوقلار كوچوك چوجوقلار كومەك ايدىرلەر.
 اوشاقلار، اوز وار يوقلارنى آرالاشدىروب بىر نظاما سالىدىقان سوگرا،
 اويتاماغا ياخود ايشلەمەگە باشلايرلار. ميدانچانىڭ تزدىندە باغچا و ياخود
 كوچوك بىر دىرلىك (تەرەۋەز) وارسا، بويوك ياشلى چوجوقلار، مەريەلەردىن
 بىرى ايله برابر اورايا كېدوب، ھەرنە لازىمەرسە، اونى يايىرلار؛ چوجوقلاردان
 بىر ھەسسى يەمەك ھاضرلەندە گومەك ايدىر. گون اورنا ۋەقى چوجوقلار يەمەك
 يەيرلەر، و بوندان سوگرا، كورپە چوجوقلار قاباقچادان ھاضرلانمىش اوت،
 ياپراق ياخود گولەشەن اوستونىدە اوزانوب، استراحت ايدىرلەر.

سرىنك دوشدو كەدە، چوجوقلار ايله برابر بويوكلەرنىڭ زىھنىتى ايله و طېئىنى
 اوگرەنمەك مقصدى ايله، چىمەنە، مېشەيە و چولە تنزە يايلىر.
 چوجوقلارنىڭ ھېسى، ھىكم مەريە تەئىن ايتىدىكلەرى خستەلاردىن باشقا.
 قورقوسوز بىر جاى اولارسا، اورادا چىمىرلەر. قومدا ياخود سادە ھەسەنە قورو
 بر توپراق اوزرىندە و گونش قاباغىندا ايشەلەنرلەر.

تنزە و كەزمە كەدن سوگرا ياخود قاباق، مەريەلەر چوجوقلار ايله مەصاحبە
 ايدىرلەر، و بو ايش اتاشىندە اونلارا كوردىكلەرىنى ياخود گورە يىلەك
 ھادىئە واشىيى كەلەنچە دوشوندورولەر. بەضاً چوجوقلار، بىر گون مدەتتە
 كوردوكلەرى و ئالەم ايتىدىكلەرى اعتىاتلارنى رەسم و كېل ايله كوستەرىرلەر.
 كەزمە كەدن ايشەدن ياخود اويوندان قايتىدىدا، چوجوقلار نھار ايدىرلەر.
 و گونىڭ قالمىش ھەسەنىنى راخت مشغەلەردە ياخود اويونلاردا كىچىرىرلەر.

عمومەتتە، چوچوقلارنىڭ بوتون مشغەلەرى و اوللارنىڭ حياتى چوچوق باغچاسىندا كى گىيى تشكىل اولتور، و يى فصلندە ھۋادان، گونشدن و نودان چوچوقلارنىڭ صحتىنى محكمەلەشدىرمك و قىش فصائىنە اعتباط توپلاماق ابجىن گەنىش بر مقياسدا استفاده اولتور، و بو مەم مسئلە ھىچ يىر زمان اونو- دولماير.

100 قادار چوچوغى اولان بر چوچوق ميدانچاسىنا چالشماق ابجىن، ختا چوچوقلار ايلە چالشمائىش كىنج قىزلار و اوغلانلار جلب اولونورلار. بويلە اتفاقلاردا يالگىز بر حاضرلىق گورموش مريە ايلەدە كفايتلەنمەك ممكندىر. معاويلەرنىڭ اشتراكى ھىمىشلەك، بوتون يىدا، يا خود گوندەلىك، ھقتەلىك نوبتىچى شكىلدە اولايىلەر. اوشاقلارنىڭ و ايشىك خاطرەسى ابجىن معاويلە- رىڭ ھىمىشلەك اولمالارى ياقشى اولار؛ ھر كاھ ھىمىشلەك معاون دعوت ايتمەك امكان خارچىندەدرسە، اوزمان نوبتىچىلىك مسئلەسى ميدانە قوبولمالى دىر. بونولدا گوندەلىك بوق ھقتەلىك اولماسى لازمدىر. مريە بويلە معاويلەرنى مصاحبە واسطەسىلە فاصل چوچوقلار ايلە چالشمالارنى اوكرەدىر و آكلادىرسا بوتون يى فصلىنى ميدانچادا كىچىرمىش چوچوق كورەك نە آلدە ايدىر؟

اولا- او، باشلى باشىنا براقىلمش چوچوقلارنىڭ حياتىدا ھىمىشە تكرر اولنان و اوللارنىڭ حيات و صحتلەرى ابجىن تەلەكەلى اولان يىر چوق تصادفى احوالات و اتفاقلاردان خلاص و محافظە اونور.

ايكنجى- چوچوغنىڭ صحتىنى يى زمانى محكمەلەشدىرمك ابجىن ھر نە لازمدىرسە، بورادا او اجرا ايدىاير.

اوجونجى- بورادا چوچوق، اوز تكملى ابجىن اونامانغا امكان تاير. دوردونجى- بورادا چوچوق شەبەسىز گەلەجەك حياتى ابجىن قاندالى اولان يىر چوق عادتەلەر آلدە ايدىر و معلومات آلىر.

چوچوغىنى ميدانچايا گوندىرمىش آتا، يا خود آنا نە آلدە ايدىر؟ آتا - آنا، اوز چوچوقلارنىڭ راحت اولمالارى حقىندا آرخاين اولدوقدا، آشكاردىر كە آرتىق قوۋە ايلە اوز حياتى ايشلەرنە مشغول اولايىلەجىكىدىرلەر.

قاپرىقە - زاۋود قومىتەلەرى، دائىرە اجرائىيە قومىتەلەرى، كەند شۇرالارى، قانىنلار شەبەسى، كىچ قومونىست اتفاقلارى كىيى موسەلەر، ميدانچالار تەشكىل ايدەرەك، زەمەكش كەلەرەنە بويۇك خەمدەت ايتىش اولورلار؛ بو موسەلەر، ساغلام نەسل تەربىيەسى يولوندا، زەمەكشەلەرى «چوقۇق تەربىيە و قەيغۇسى» ايشلەرىندەن آزاد ايتەك يولوندا بويۇك و مەھم وظيفەلەرىنى اجرا ايتىش اولورلار. بو نەصرەت و تەشكىلاتچى ادارەلەر، آتا - آنالارىك اوزرىندەن چوقۇق قايغۇسونۇك بىر خەسەنى گوتورەمەك، زەمەلەرىنىك ئىمرەسىنى قالدېرارلار. بوندان علاوه چوقۇق تەربىيەسى ايشلەرىندەن قەسماً آزاد اولونىش آتا - آنالار. على الخەسەس قانىنلار، اجتماعى و مدنى ايشلەرە داھا آرتىق باقىنلاشمالارىنا امكان بولورلار.

بويە بىر ميدانچانى نەسل تەشكىل ايتەلمەلى؟
ميدانچا تەشكىل اولماق بىردە، بو ايشى يازگەلمەشەن چوقۇق اول باشلامالى. گرەك بوايشى قانىنلار شەبەسى، كىچ قومونىست اتفاقلارى ياخود ساير تەشكىلاتلار باشلاىنلار.

اڭ اول ميدانچا دوام ايدەك چوقۇقلارىك عددىنى مەنى ايتەلمەلى؛ بىر قورو، رەتۇتسىز، دوز مەكەن قدر آغاچلار ايلە احاطە اولونىش، ميدانچا ايجىن يەرسىچەك لازىمەدېر، (ھەمەن يەرىك مەكتەپكە ياقلىقىدا اولماسى داھا ياقشى اولاردى) وسوگرا بىر پارچا دايەر ميدانچانىك دېرەككى ياخود جېجەكلىكى ايجىن ائەلە ايتەلمەلىدېر.

بوندان سوكرە ميدانچا آچماق ايشلەن تەشكىلاتىك نەمەندەلەرى ساير تەشكىلاتلارىك نەمەندەلەرى ايلە بىرەر، عمومى بىر اجلاس چاغىرىپ. بورادا بو ايشىك قورولۇشى ايجىن كىم نەكىي كۆمەك وىرە يىلەجىكىنى بىللى ايدىرلەر.

بو ايشىك قورولۇشوندا محلى مەلەملەر اوزەكى ايلە اڭ سىقى بىر رەبە دوزەلمەك واجىبەدېر. مەلەملەر اوزەكى، چوقۇقلار ايلە مشغول اولماق ايجىن مەرىلەرىك تەيلىماسىدا و ايشىك تەكمىلەندە بويۇك خەمدەت ايدە يىلەرلەر.

ميدانچا تشكىلىنىڭ مقصد و تەقىب ايدىمەكچى وظيفىلەر بوتون نەمەندەلەر
ايچىن آشكار و بىللى اولدوقدان سوڭرە، تەقىبى اولاراق، اونوڭ مەخارجى
ايچىن بىر سىمەتا تەرتىب اولونور. بورادا اڭ اوجوز بىر مەبلەغ ايله ميدانچا
تشكىل ائىمەك يىرىنچى مقصدلەردەن حساب اولونمالى دىر. چوجوق ميدانچالارى
بويوڭ مەقسەدا اتشار تاپمىش اولمەكچىلەر بىر تەجربەسى گۈبەرىپ مەبلەغ
تشكىلاتلارنىڭ بىر قەدەر كۈمەكچى ايله ايشە باشلايدىقا، آتە-آنالار تەرىپىدىن بىر
چوق مەبلەغلەر اولونماغا، باشلاپ بىر خىج بىر خىج اولمەدان لازىم شەئىلەر
تولالماي: يىرىسى موقى اولاراق، مەبلەغ و ساقا بىرەر دىگەن خەتەر
يىشىمەكچى ايچىن قاب قاقاق بىرەر مەبلەغ اعمالاتخەنەلەردىن بىرى، مەبلەغ
اولاراق، بىر چوق بىسۇت اوپونچاقلار حاضىرلاپ، كىچىلەر اتفاقى و قەدىلەر
شەبەسى، تەربىيە ايشەلەرنى اوز اوستەلەرنە گۈتۈرەكچىلەرنى وعدە ايدىرلەر;
وقىلە-آنالار بوز دىستەمەلى گەتەرىلەر، تەخنىكى خىدمەتچى وظيفەلەرنى اجرا
ايدىرلەر و تەخ.

بويە اتفاقلاردا يالڭىز بىر ياخود ايكى مەبلەغ، چوجوقلارنىڭ بىلەنمەسە
و بىر قاق مەبلەغلەر ايچىن لازىم ساقا خىج اولور. ميدانچانىڭ مەسئۇل
رەبىرى تەيىن ايتىدىكەن سوڭرە، ميدانچا شوراسى تشكىل اولور.

بو شورابا پەداغوقلاردان و تەخنىكى خىدمەتچىلەردىن باشقا جەمئىيەت
تشكىلاتلارنىڭ نەمەندەلەرى داخىل اولورلار. چوجوق باغچاسى ياخود ميدانچاسى
شوراسىنىڭ تشكىلەنە مەخسۇس مەبلەغ دىستورالەمەل وارەپ و اونى مەبلەغ
شەبەسىدىن آلماق لازىمەدەر.

گەتە-گەتە شورە، مەبلەغ پەداغۇزى مەبلەغ تشكىلات ايشىنى آبا، ماغا باشلاپ
و دوغۇر بولا سوق ايدىر.

ميدانچا تەخنىكا 3 ياشىدىن 7 ياشىغا قەدەر چوجوقلار قەبۇل اولورلار;
يىرىنچى نەبەدە كەسب زەمەت كەش اھالىنىڭ، و قەرزى عەسكەرلەرنىڭ چوجوقلارى،
قەبۇل اولورلار، سوڭرە صاحبسىز چوجوقلار ياخود آغىر عەللەدە آغىر
شرائط ايجرىسىندە ياشايان چوجوقلار بىر وىرەلەر.

چوچوقلار قبول اولوندوقدان سوگرا، حکیمی یاخود فیلدشیری چاغیرماق لازم گهلیر. بونلاردان بریسی چوچوقلاری معاینه ایدمهک، اونلاریک ایجریسینده کی مضر خسته لیکلی چوچوقلاری خارج ایدیر، چوچوقلاریک هانکیسینه ضررلی اولدوغونو هانکیسینه عادی صورتده باقیلماقدان باشقا، درمان و معالجه دخی. لازم اولماسینی معین ایدیر. والنخ.

مشغلهلرک راحت و استفادلی بر صورتده آباریلعاسی ایچین، چوچوقلار یاشلارینا گوره آیری آیری غروپلارا تقسیم اولونورلار، و هر رهبریک تحت تریه سینه 30 یاخود 40 چوچوق ویریلیر. گنج قومونبستلر، یتونه لر و حتا میدانچانیک بوپوک یاشلی اوشاقلاری رهبره کومهک ایدمه یلمیرلر و کوچوک چوچوقلاریک مشغلهلرینده و تمیزلکله رینده اشتراک ایدیرلر.

ایش کونونوڭ اوزونلوغونا نسبتا، میدانچا چرچوقلارینا گونده بیر یاخود ایککی دفعه حکما بهمهک ویرمهک لازیمدیر. معارف شعبه سی، یاخود سایر بیر محلی تشکیلات، چوچوقلاریک بهمهکله رینی اوز عهدله رینه گوتورمزله رسه، اوزمان آتا-آنالاریک کومکله رینی قبول ایتمه لی دیر. و بودا ارزاق یاخود قومله ری داخلینده کی پارا ویرمه لری ایله اولایلیر، فقط هر حالدا بو کومکله ر چوچوقلاریک هیسینه مشترهک صورتده صرف اولونمالی دیر.

چوچوق میدانچاسینیک ایشله ری بویله جه قورولدوقدان سوگرا، اونلاریک صحتینی محکمله شدیرمهک، اونلارا استفادلی عادتله ر قازاندیرماق، یاشلارینه موافق معلومات ویرمهک میدانچا رهبرله ری نیڭ و شوراسینیڭ اڭ مسئولیتی وظیفه سی اولور.

میدانچانیک ایشی منتظم بر حالا دوشدیکده، بو وظیفه لهریک تعاماً اجرا اولونماسی پک قولای بیر ایشدیر.

رهبرله ر، تعلیم تریه ایشله رینی باشلارکن، گونده لیک نظام نامه لر ترتیب ایدیرلر و چوچوق میدانچاسیندا یوقاریدا گوسته ریلن وظیفه لهریک اجرا سینا چالیشیرلار؛ عین زماندا عمومی بر ایش بلانی دوزورلر و بو بلاندا چوچوقلاریک صحتینی محکمله شدیرمه که بوپوک دقت ایدیرلر، و بلاندا

لازمى قدر وقت تعيين ايدىرلەر، بوندان باشقا، چوچوقلاردا استفادەلى و اجتماعى وەردىشلەر تربىە اولتور و طبيعت ابلە تانىش اولمالارنا ايش بلانيندا موافق يەر وېرىلەر و ميدانچادە مقصدلەر جدت ابلە تعقيب اولتور.

بوصورتلە ميدانچانېك ايشى، مادى و پەداغوزى جېتلەردن منتظم صورتدە تشكىل اولوندوقدا، و ميدانچانېك حياتى قاعدە اوزرە كېتەبكدە، رەبەرلەر، ممکن قدر، فعاليتلەرنى يالگىز ميدانچادا يوق، اونوڭ خارچىندە دخى كوستەرمەلى دېرلەر. بودا بويە اولايلىر: ميدانچا رەبەرلى، تشكىلات نەيندەلەرنى، آنالارىڭ، ميدانچايا چوچوقلارى دوام ايدن و بر قاج سېلەردن دولابى چوچوقلارى ميدانچايا دوام اتمەن اھالىڭ نەيندەلەرنى عمومى اجلاسارنا چاغىرىلار و ھمىن اجلاساردا ميدانچانېك ايشلەرى حقيندا حسابات معروضەسى وېرىلەر و عائلەدە چوچوقلارىڭ تربىەسى ابلە نەجور مشغول اولماق حقتە مصاحبە آبارىرلار.

مىريە، چوچوغوڭ واسطەسېلە اوقدر اونوڭ آناسى ابلە ياقىنلاشايلىر، كە ھمىشە اونلارىڭ عائلەسىندە كوزەتەن سۈگىلى بر قوناق اولور. بوندان استفادە ايدەرەك، مىريە چوچوغوڭ حقيندا آناسىنە لازمى كوستەرىش و مصلحتلەرى وېرە يىلەر. تېجەدە، قادىنلارى ساير اجتماعى ايشلەرە جاب اشمەك ايچىندە قوى بر زمىن حاضرلاير.

باي چىقىدەدا، ميدانچادا كورولمىش ايشلەرە يىكون وورولور، اجتماعى تشكىلاتلارىڭ نەيندەلەرى، والدەنىڭ و محلى معلملەرىڭ حضورلارىندا حسابات معروضەسى وېرىلەر و ميدانچانېك چوچوق باغچاسى شىكىندە قىش فصلىندە دخى دوام اتمەسىنىڭ ممکن اولوب اولماماسى مسئلەسى مذاكرە اولتور. بو مسئلەنىڭ مذاكرەسىندە، چوچوق باغچاسى نە اولدوغو، اونوڭ نەطور تشكىل اولونماسى لازىم كەلدىكى و دوامى ايچىن نە كىيى مادى تەمىناتە احتياج اولماسى خصوصىندا گەنىش معلومات وېرىلمەلى دېر. چوچوق باغچاسىنىڭ يىڭى آچىلدىنى زمان وارداتىڭ آزالماسىندان متأثر اولمامالى، فقط تدرىج ابلە ھمىن باغچادە چوچوقلارڭ حيات كىچىرمەلەرى و مىريەلەرىڭ اونلار اياھ.

لازمى ايش آپارمىلارى ايجىن لازىمى شرايطىك دوزلەمىنى هامو كمالچە دوشۇنمەلى دىر؛ بالەكس ەر ايكىسىدە پىس اولوب، اىي يىر تىيچە ويرمەيەچكىدر.

چوجوق ميدانچاسىنىڭ چوجوق باغچاسىنە چوورولمەسى مەكەن اولمادىغى تەقدىردە، ميدانچانىڭ بوتون وارداتىنى حسابا گونورمەلى، اونا سىياھى تەرتىپ اتمەلى و مەكتەپ، ياخود كەند شوراسىنە، ياخود اجتماعى تشكىلاتلاردان بىرىسە تەخويل ويرمەلى و ياز گەلدەي كەمە ميدانچانى يىگى دن آچمالى.

رەھبەرلەر، چوجوق ميدانچاسىندا، كوستريان قاعدە اوزرە، ايش آپاردارلارغا، شەھەسز قرار ويرمەك اولار، كە بويە ميدانچا قىش دوشدىكەمە چوجوق باغچاسىنە چوورولە بىلمەسەدە. گەلەن ايل يازدا، حاضر بر بول ايا، آسانچاسىنا و تىزلىككە چوورولە بىلەچە كەدر. (بو ايشە باشلامىش يىر چوقلارى اونی چەتىن حساب ابدىرلەر، فقط بويە يىر فەكر دوغرو دە گەل).

ئوزى ئوزىنى اداره ايشلىرى نىچە قورولمىشدر؟

يازانى: نمازوف

كوگچاي قىزانىڭ بر جوق مەكتەپلەردە ئوزى ئوزىنى اداره ايشلىرى 24/25 نچى تەدرىس ايلەند قورولمىشدر؛ آنچاق اوللردە بو تشكىلات يىگى اولدوغەندەن مەكتەپ داخلىدە بر او قادار ايش گورمەيوردى؛ مەكتەپدە بعضا چوجوقلار انضباطى مامورىت كىيى صەقتلەر گىرەرلەردى؛ دىگر طرفەدن، مەملەرك رەھبەلىكى دخى اوقادار يوق ايدى؛ يالگىز بو يىلكى تەدرىس ايلەند ئوز- ئوزىنى اداره تشكىلاتى مەم مقام دوتماغە باشلامىشدر، مەكتەپ چوجوقلارى مەكتەپكە عموم قورولوش و تشكىلات ايشلەردە جەدى اولاراق اشتراك ايدىرلەر.

چوجوقلارنىڭ مەكتەپ حياتىدە بويە جەدى و فعال بر صەرتەم اشتراك اتمەلىرى نىجەسى اولاراق مەكتەپلەردە كىندەي كەچە مەكەملەشەر و اھالى آراسىندا مەم موقە دوتماغە باشلايور؛ عىن زماندە چوجوقلارنىڭ واسطەسىلە مەكتەپ تەدرىس ايشلىرى دخى مەنتەم جىغىر آلاماغە اشلامىشدر.

چوققلار تشكىلاتى قومومول ئۆزه گى ، ياخود پيونه ر دسته لرى اولان بىر ده داها ده بارلاق و محصولد ار ايش يارادا يىلەيشدر؛ تشكىلاتك مکتب حيا تىدە گوردىگى ايشاردن، زىادە گوزە چارپانى غزته، محاضره و درام دره كارىنك ايشىدر؛ خصوصىلە دىوار غزته سنك نه اىنكه مکتب حتى بوتون كند حياتىدە مەم بر رول اوپنادىغى قىد ايتسەم خطا ايتەرمەم.

مكتبلر ك دىوار غزته لرى يالگىز مکتب ايشارندە كى نقصانلارى يوق، كند شوراسى، قونوپە راتىف، ئەل كومىگى قومىتەسى، كند تصرفات، آ بادانلق، صحىه، موزدور و بر چوق بويلە حياتى مسئلە لرى احاطە ايدىر. البته كه بوخارىدە قىد ايتىدىگىم مەم مسئلە لرىمىز ك آزارلى جەتتى چوققلارىمىز ئوز غزته لرندە گوسترمىكە اجتماعى قورولوشىمىزدە جدى اولاراق اشتراك ايدىرلر.

ئوز-ئۆزىنى اداره تشكىلاتى گەنىش دىموقراتىق طرزىدە قورولوب چوققلار ك آقتىو اولماسە بو بوك باردىم ايدىر؛ مکتبلردە اجرائىه يورولارى اولدوغى كى صنفقوملار دخى واردر، صنفقوملار غروپلاردە ايش گوردىكلرى كى اجرائىه يورولارى دخى بوتون مکتب ك تشكىلات، پىداغوزى، تصرفات و مکتبدن خارج ايشلارندە اشتراك ايدىرلر.

قظامز داخلىدە ئوز-ئۆزىنى اداره تشكىلاتك دوزگون قورولوشى، كوگچاى شەرى بر نومرولو مکتبىدە بوگون نظرىمىزە چارپماقدادر؛ بورادە مکتب ك بوتونلىكىلە اولماسەدە چوق ايشلرى چوققلار طرفدن اداره اولتور؛ مکتبلە آزاچق علاقه باغلايان بر نفر، چوققلار ك ماملردن گەرى قالمايدىغىنى درحال درك ايدەر.

مكتبە 14 «غروب»، 370 چوقوق و «13» مەم واردر. بوندان باشقە قومومول ئۆزه گى و پيونه ر تشكىلاتى دخى واردر بورادە ايسە «38» قومومول و «74» پيونه ر و «32» اوقتيابرىست اشتراك ايدىر.

بو مکتبە برىنجى غروب چوققندن دوتموش بشىجى غروب چوقوغە قدار هر كس مکتب ك آزاچق دە اولسون ايلرى گىنەسى، ايشلرىنك ياخشىلاشماسى بولوندى وار قوۋ ايلە چاليشىر.

مکتبک ایلی آتدیغی هر بر بکی شی چوققلار طرفندن تعقیب ایدیلیر و معین بر نتیجه آلد ایدیلیمه نه نظارت یشیریلیر.

مکتبک اجراییه یوروسی «9» نفر طلبه دن عبارتدر؛ بونلارک اکثریتی بوخارو غروب چوققلاریدر. بوندان بشقه هر غروبده «3» نفر دن عبارت صنفقوملار وارد؛ صنف قومیه لرندن باشقه صنفده صحیه موکلری دخی آیریلیمیشدر؛ چوققلارک هاموسنی ایشله تمک و قولله قتیوی چالیشما یاراتماق ایچون مکتب داخلنده صحیه، تصرفات، مکتبدن خارج قومسیونلار وارد؛ قومسیونلاردا صدارتی اجراییه یوروسنک اجلاسندن آیریلیمش عضولر آباریرلار. ایستر اجراییه یوروسی و ایستر ایسه قومسیونلار اوج آید بر دفعه عموم طلبه لر اجلاسنده حق حساب و یروب یگیدن انتخاب اولورلار.

مکتبده ریاضیات، ادبیات، درام، طبیعات، اجتماعیات و جغرافیا قرووقلاری وارد؛ بو قوروقلار اجراییه یوروسی و مکتبک پیداغوزی شوراسی طرفندن تصدیق ایدیلیمش بلان اوزره ایشله یور. بو بر نیجه آی عرضنده آیری-آیری چوققلار طرفندن مختلف موضوعده «65» محاضره اوقونمیشدر. طبیعی در که محاضره لر بوخاری غروب چوققلاری طرفندن اوقونور. محاضره اوقونارکن معلملر و چوققلار اشتراک ایدیر، محاضره چی به مختلف سواللر ویریلیر. و قانع ایدمه مزه مناقشه لر دخی آچیلوب هر کس اوز فکری نی سوله د کدن سوگرده نقطه نظرلارک دوزگون و یسهو اولدوغی نی محاضره رهبری اولان معلم سوله یور.

بوراده قید ایتلمییم که هر قوروقلارک رهبرلیکی آیری-آیری معلملره تایشیریلیمیشدر. محاضره اولارکن قومشو مکتبلره دخی خبر ویریلیر.

ادبیات درنگی دخی ئوز طرفندن «یکی سس» آدنده دیوار غزته سی و «زحمت بولی» دبه ژورنال نشر ایتیمکده در، ژورنالک نشرینه یگی باشلانمش و حال حاضرده یالگز ایکی نسخه اولاراق میدانه چیقیمیشدر؛ ژورنالک برنجی سیاهیسی اولدوغوندان هله ک بر اوقادار قیمت قویماق اولماز؛ فقط گنج نسلک ئوز ژورنالینده باجاردیغی قادار اوز فکری نی مختلف موضوع طرزنده بیان

ایتمه‌سی بو زورنالک گله‌جکده داهاده قوه‌لی اولدوغنی گوستریر: زورنالک تیرازینی آرتیرماق ایچون شمه طرفدن بر عدد شایروغراف آلائی ویریلیمیش و بو یول ایله بوتون کند مکتبلرینه و قومشو قضالره گوندریله‌جکدر. بوندان باشقه اجراییه بیوروسی مکتب موزه‌سی تشکیله اقدام ایتمش و منفردمه مختلف نبات قسمندن اولاراق کاسب بر جانلی گوشه‌سی دخی واردر؛ بو گوشه‌یی چوجوقلار نوزلری اداره ایتمک‌لری کبی درس زمانی دخی استفاده ایدیرلر.

چوجوقلارک بوستانچیلیقه و باغچیلیقه زباده هومسی واردر، ایمدی‌دن مکتبک باغ و حیاطنی ایشله‌مه‌کده‌درلر باغ و بوستان ایشلرینه چوجوقلار قولله‌قبو طریقله ایشله‌یورلر. کیچن ییلکی بالاچه بر بوستاندان «75» روبله مداخل آلدیه ایدیلیمیشدر؛ بو ییل ایشه ایش متشکل یایلمش و تیجه‌سی داهاده گوزمل اولاجاغنه امید ایتک اولار.

مکتبه آریجیلیق ایشلری دخی واردر؛ فقط بوراده هله‌لیک چوجوقلار بر او قادار فعالیت گوستره ییلمه‌یورلر. چوجوقلارک قوشچیلیقه هومسی داهاده زیاده‌در؛ قوشچیلیق ایشلری یارتماق ایچون چوجوقلار نه ولرندن تویوق، خوروس، قاز تورده‌ک و سائر قوشلار گتیرمک کبی تشیده بولونمیشلار؛ فقط مکتب حیاطنه هله‌لیک لازمی شرائط یارادیلمه‌دیندن قوشچیلیقه شروع ایدیلیمه‌یوبدر؛ آنجاق حاضریق ایشلری آپارییر و چوجوقلاریمزک جدیتی و مراقی سایه‌سندیه وجوده کتیریه‌جکی قطعی‌در.

مکتبه III، IV و V غروپلارده اولماق اوزره 7 صنف قاصسالاری واردر؛ بو قاصسالار یاردیمی شکله قورولوب و هر چوجوق آیده «10» قک مقدارنده عضولیک حق ویریر. صنف قاصسالارندن باشقه اجراییه بیوروسنک عمومی قاصصاسی واردر که بوده صنف قاصسالاری طرفندن آیریلان 10% مداخل ایله تشکیل ایدیلیمیشدر.

صنف قاصسالاری صنف داخنده کی چوجوقلارا مجانی اولاراق دفتر، قلم، مرکب، سونکرکاغذی و سائر آلدیه ایدوب یایلاور. دیملی بو قاصسالاردان قولله‌قبوی استفاده وردیشی میدانه جیقاریلیمیشدر؛

اجرائیہ بیوروسنک یاردم قاصصاسی ایسہ مکتبک و اجرائیہ بیوروسنک احتیاجلارینی تأمین ابدیر؛ صنف قاصصالاری غروپ چوجووقلاری طرفندن سهچیلمش قاصصا مدبری و خزینہ دار طرفندن اداره و اجرائیہ بیوروسی طرفندن تقش اولنور. قاصسالارک مداخل و مخارج عملیاتی اوردہ رلر اوزره آباریلدنی کیبی دفتر لرہ دخی قید اولنور.

مکتب قوئوبہ رانی تشکیل ایدیلیمشد $2\frac{1}{2}$ آی در کہ

قۇتۇبەرانيڭ ايشلرینی تفتیش و اوزرنده نظارت ایتك ایچون 3 فردن عبارت تفتیش قومیسونی سچیلمشدر. تفتیش قومیسونی بر دفعه تفتیش ایدمرك حسابات ایشلرینك دوزگون اولدوغنی قید ایتمشدر.

قۇتۇبەرانيڭ مالیه و سائر حساباتی جوجوقلر طرفدن (هیأت اداره طرفدن) تدارملر.

قونوبه راتيف مكتب چوجوقلاريني احاطه ايده ييلمشدر. آچيلديغي آز مدت اولدوغينه باقمايلاق چهق اوزره «1200» چوجوق قونوبه راتيفدن كتاب، دفتر و سائر بوكبي لوازمات آلمشدر.

چوقوقلارڭ قرارى اوزره هيج بر مكنبلى قونوپه راتيفدن باشقه ىرى تائيمالميدر آيرى-آيرى چوقوقلار دخى بو قراره عمل ايتمكده درلر. قونوپه راتيف چوقوقلارڭ آراسنده مراق اويانمشدر. و گوندن گونه نوز نفوذنى جوغلدير؛ عين زمانده چوقوقلار تشكيلاتك داهاده فعال و چاليشقان اولماسينا سب اولور.

خرونيقا، بيبلوغرافيا و جوابلاريميز.

اوشاق ادبياتي حقنده.

يازاني: دارالفنون طلبه لرئندن حسين زاده مهدي.

II

كیچن مقاله مزده اوشاق ادبياتي نيك مفكوره وي مبارزده اوناديغي رولي، بزده اوشاق ادبياتي نيك اورژنالسزليغي ني واوز محيط ميزدن اوزاق اولراق يازيلديغيني سويله ميشديك، بو مقاله ده ايسه سويله ديگميز فكرلر فافت اولماق اوزره انقلابچي اوشاقلار كتبخاناسينك بر سرياسيني گوتوروب عمومي صورتده تحليل ايدم جيك:

فهورال انقلابي. آديندان معلوم اولديغي اوزره تاريخي بر حادثه يي اوشاقلاريك سرييه سينه اويغونلاشديراراق حكايه ايديرم بو كتابچانيك موضوعي ايمديكي تربيه ميزه اويغوندور. آتجاق بيوك بير نقصاني وار، بورادا اوشاقلار يالگز فهورال انقلابي نيك تاريخيني اوگره نهجه كلر، كله جكده مدني و جهاني انقلابيك ياراداجاغی خارقه لرده اوشاقلارك وظيفه سي نه اولمالي در؟ سوالينه اصلا جواب ويريلمه ميش دير. ديمك به كي دن اولاجاق مدني و دونيا انقلابينده اوشاقلاريك آجيق گوزلي اولمالارنا و انقلابده جيدي صوره تده اشتراك ائمه لرينه بو كتابچا او قدار خدمت گوسته رمه يير. فهورال انقلابيني ساده و مصاحبه لر شه كلينده دهرس زهماني اوگره تمك ممكندر.

فقط اوشاقلار اوز هوسلري ايله مطالعه ايدمرلر كهن مطالعه چي اوشاق كتله سينك انقلابچي اولمالارنا خدمت گوسته رمه يير. مترجميگمه بير نقصاني واردر: فهورال انقلابي آذمر بياجاندا اولموشدور، قابريق-زاوود رايونلاريندا قوه تلي

حرکات وجودە گەلىشىدۇ؛ اونا گورە؛ بۇ موضوعدە يازىلمىش اولان بۇ كىتابچى
اويغۇنلاشدىرماق آسان اولوردى.

كىتابچانىڭ شەكىللىرى ۋە قورۇلۇشى غومۇمىيەتلىك باخشىدۇر.

بولشەۋىك ۋاڧىياتقا - (1906 نىچى يىلىڭ ياز گونلەرى ايدى. بولشەۋىك
(قومونىست) فرەسنىڭ پەربورغ قومىيەسىنىڭ تەكلىپىگە گورە مەن «بوتىلوف»
زاۋودنىڭ فەلەرى آراسىدا ايشلەمەلى ايدىم) جەمەسى ايلە باشلايان بۇ كىتابچا
بىر خاۋراتدان غبارەت ۋە بوقارىدا كى تەرجىمە اصولىنى بۇ كىتابچادا قوللانماق
مەمكىن دە گەلىدۇر. فقط بۇ روۋدە بۇ گونكى مەملىر اوزارى يازا يىلەرلەر.
انەر صاحىبى اوزى يىلە بۇ آلتى كىتابنىڭ ھەپسىندە افراطە وارمىشدر.
چوقۇقلارنىڭ بويە قەرىمان انقلابچىلارنى بىر دەرمەجەپە قادار اولمىشادا او
قاداردا بويۇك بىر شەكىل آلامامىشدر. چونكى چوقۇقلارنىڭ انقلابا خاۋرلىق
ياپماق آرزولارى اولمەيش. لاكىن مەكتىلردە دەرس وېرەن انقلابچى مەملىر
(استخسالاندا چالشان آز ياشلى چوقۇقلارنىڭ مەگىنى مەدافەيە قالدقشان
بعض تەربىيەچى بولشەۋىكلەر (قومونىستلەر) آز-آز حرکات اوياندۇرمىشلار. بۇ
قادار بويۇيەيلىمەن انقلابچى اوشاقلار ھەرەكاتىنى «لېلىنا» بويۇتمىشيدۇر. بوايسە
لازمى تەيجە وېرەمىيەجە گەنى كېچەن مەقالەمزدە اېضاح ايتىدىك.

بورادا سويلەملىك آچىق سويلەملىك كە مەفكۇرەۋى مەبارزە تەربىيە ۋە
تەربىيىمىزنىڭ اساس ۋە ماھىيىتىدە آرانىلمايدۇر. بوقسا ھەر آددىمدا چوقۇقلارنى
ھەقىقىي انقلابچىلار ھەرەكاتىدە اشتراك اېتمىش گوستەرمەك بىزە مەنفعەت غوضىنە
ضەرەر گە تەرىجەك.

لەين يولداش قومونىست دارالفوننىدە مەفكۇرەۋى مەبارزەدە افراطدەرمەجە
پروپاگاندا ياپمايگىز. سىز تەلپەرلەر مارقىزم اساسلارنى اوگرەتەيگىز. اوزمان
ھەقىقىي انقلابچى ۋە ھەقىقىي قومونىست يەتەشدىرمەك مەمكىندۇر دېمەشيدۇ. بوسوزى

(*) بىرىنچى غومۇم اتفاق مەملىر قورۇلتايندا «پرولتارىت انقلابى ۋە مەملىكەت»
غەۋاتىدە زىنۋىيەف يولداشنىڭ مەروۋسەسى گوز اوگىندەدۇر. ھەتتى اورادا گورجەستان
مەملىرىنىڭ مەكتەپ ھاياتىدە بوايشلە چوقۇق اشتغال ايتىدىكىلىرىنى (مەبارەددىن اول)
گوستەرمىشدر. «پرولتارىت انقلابى ۋە مەملىكەت»

ییز هیچ بیر زمان اونوتمایز. اونك ایچوندیر که ایلینانیک بو حکایه لری همین روحده یازلمیشدیر. بورادا بی طرف اولاراق معاومات ویرمک و اوشاقلاری گیزلیدنن انقلابه حاضرلاماق لازم دیر.

صنف خارجنده اوقوناجاق بو اثرده کی آدلار حقیقدا صنف معلمی اوز چوجوقلارینا قیسا معلومات ویرمه لی در.

شاگردلهریک تعطیلی و دوستاخذخانه ده اولوم- ایکی حصه دن عبارت اولان بو کتابچانیک برنجی قسمی نه قادار ایی درسه ده دوستاخذخانه ده اولومک یازیلما سی بر قادار دوزده گیلدیر. بو اولومی اوشاقلارا تهلقن ایتمک و انقلابچی اوشاقلاریک حس اولونمالارینی گوستهرمک یاردیلیشیندا (داها دوغروسو ترییه سایه سینده) انقلابچی روحیه مالیک اولان چوجوقلارک قورقق بر حالدا بویودولمه لرینه مانلق عوضیه یاردیم گوستهرمک.

بویله انقلاب اوغروندا چالیشان و نهایت چار جاندارمالاری طرفیندن حبسه آلیان ایشچی و انقلابچیلاریک حبسخانه لرده ظلم و ستم چه کهرهک اولمه لرینی یازماق و گوستهرمک بویوکلر ایچون ممکن اولوردی. لاکن اینجه روحه مالک اولان کیچیک چوجوقلاریک مدھش حکایه لرله روحی تائیناتلاری بزیم ترییه مقصد و مفکوره سینی جدی صورتده خللدار ایدیر.

حکایه نیک ایده ثالی چوجوقلار ترییه سینه بهک یابانچی اولدوغوندان بو اعتبارله اثر ضعیف حساب ایدیلمه لی دیر. بزیم دوردنچی و ییشینچی شعبه لرده اوقویان تورک چوجوقلاری جوق یاشلی اولدوغوندان اولارا اوقوندورماق و بوصفده تهلقینادا بولونماق یاخشی بیر نتیجه ویرم.

اوشاقلار نه سببه انقلابچی اولورلار؟ - بو سواله مضمونی اصلا اویغون کلمه یی بو کتابچانیک قصانلی اولدوغونو چوجوقلار اوزلهریده گوستهرم- ییله رله ر. انقلابچی اوشاقلار سهرلوحه سی آلتینا ایشچی حره کاتی تاریخینی یزله شدیرمه ک، بویله معلوماته صاحب اولماق وقتی چاتمیان چوجوقلار ایچون و ایشچی حره کاتی تاریخینی او گره نمکله هومس ایتمیهن مکتب شاگردلری ایچون او قاداردا دوغرو اولماسه گره ک. بزه به داغوقلاریک فکری ایله حسابلاشماغی

هر زمانه او نو توروق. چو جوق کندی محیطینده کورمه دیکگی بو کبی قا ریشیق حادنه لری او قومادا هیچ بر شنی آگلیا یلمه ز، آگلاسدا حفظ ایدمه یلمه ز. چونکه اونیک حیاتیندهن و محیطیندهن اوزاق در. دوغرو در بویه معلوماتی ویرمه که چالیشمالی یق؛ لاکن بیرنجی درجلی مکتبک اجتماعیات پرو غرامیندا بویه تاریخی حادنه لریک اوقوتولماسی گوسته ریلمه میشدر. ایمدیکگی «اشلا بی» روحده بازیلان حکایه لریک چوقوسوندا اسکی تاریخی وقعه لر موضوع بحث اولاراق ایمدیکگی حیات بوسبوتون او نو تولموشدر. انقلابلاریک تاریخی ایکی در-جه لی و عالی مکتبلرده او گره دیلیر. پیونه ر قوربورسلاریندا ده خی بویه مر-کب معلوماتی سویه مک دوز ده گیلدر. چونکه پیونه ر ایشلری تاریخی او گره نمه کدهن عبارت اولاراق قالمالی در. اک اول و هر زه مان چو جوقلاریک نه یه ماراق ایتمه لرینی و ماراقلارینی او گره نمه ک و یلمه ک لازم در.

اوقتیابر انقلابی. - زه لیلینانیک یگی روحده و اوشاقلاریک سویه سینه موا فق اولاراق یازدینی بو حکایه نقید ایدیلمه مک کره ک. لاکن ییز کتابچایه باشقا نقطه نظرله باقیریق. اودا مترجمک کتابچانیٹ مضمونینی حیاتمه زه او یغو نلاشدربوب او یغو نلاشدیرماماسی و اوشاقلاریمیزک اونو آگلایوب - آگلیا یلمه مه لری دیر. اوقتیابر انقلابی نام بو حکایه روس انقلابچیلاری حیاتیندهن گوتورولموشدور و اوشاقلاریک انقلابچیلاریک ایشلرینه یاردیم ایتمه لری گو سته ریلمیشدر. بو جهتی موافق اولدینی حالدا ییله اونو چو جوقلاریمز آگلیا یلمه جه کله در، کتابچایی آلاراق «کهره نسکی کیم در؟» پوتیلوف زاوودی هارادادر؟» دییه جکله در.

نه وسکی کیمدر؟ گبی سواللار ویرمه جه کله در دیر؛ معلم ایسه اولاری جوابسز بوراقیلیمه ز. البته بو کبی سواللار جواب ویرمه ک او قادار درسک وعتینی آلیماجاقدیر، لاکن بویه سواللار چو جوق ادبیاتی سه ریالاریتی اوقویان بوتون چو جوقلار طهره فیندهن ویرمه جه کدر. مترجم آز زحمت چه کیده کهره نسکی (بورژوا آز فرقه سی ره برلیندهن) یونکه لرلر کبی حقیقتدا اشاره لرله قیدلر یاپسا ایدی، معلم و چو جوقلاریک و قتلری آلیمازدی. بوندان علاوه

کتابلار اوشاقلاریک سزبست اولدوقلاری و اقلار او قودولور، اوڭا کوره بوتون سربستلیکلری ایله کابداکی آدلاری بیلمله‌ری ایچون هیچ بر اشاره وفلانا تصادف ایده‌م‌دیک.

کتابک مضمونی حقیقدا ایکی سوزله اونی سوبله‌م‌لی‌یک که تاریخی معلوماتی حکایه طرزینده آڭلاتماغا چالیشرکن بدییی جهتلری بالمره کوزه دیلمه‌میشدر. اعتراف ایده‌م‌یم که بو کتابی اله الان آذربایجانک کندی جوجوغو بر صحیفه‌دهن آرتق ارقوماغا هومس گوسته‌رمیه‌جه کدر. سببی‌ده آیدیندر:

کابدا ادبی و بدییی جهترک گوزه‌دیلمه‌سی کابداکی جاذبه قوم‌سینک آرتیق‌لی دیم‌کدر. لاکن روس‌جاسینی اوقومادیغمز خالدا تور کجه‌سینی بو خالدا گورو روک. اوشاقلار دابدییی ذوق اویاندیرماق اولاردا بدییی قوم‌له‌ری انکشاف ایتدیرمک ایچون مطلق بو جهته فکر ویرمک لازم‌در. چونکه اثرک مضمونینی هوسله اوقوبوب آڭلادیقدا اثری اوزی تکرار ایتیش کبی اولور.

بالاجا بوند- بو کتابک مضمونی لیلینانک اسکی معلم‌لیک خاطر‌ه‌سیندهن عبارت‌در. کاسب عائله اوشاقلارینک حکومت‌دهن ناراضی قالاراق تشکیلات‌یاهمالاری و نهایت عصیان حاضرلامالاری و چار حکومتی‌نیک اولمازین جزا و جفالارینا قارشو دورمالاری تصویر اولتور.

یوقریدا گوسته‌ردیگمز نقصانلار بورادا تکرار ایدیلمه‌میشدر.

باشقا طبیعی اه‌شاق سهریالازی حقیقدا باشقا بر وقت بحث ایده‌ریک. لاکن بو کتابلاریک هه‌سینده اولان (عمومی) نقصانلاری قیسا اولاراق قید ایده‌ک:

1. شکل‌لریک آچیق چه کیلمه‌سینه دقت ایدیلمه‌میشدر. انقلابی جوجوق حمه‌ر کاتینی گوسته‌رم‌ن شکل‌ه‌دهن هیچ بر شینی آڭلاماق ممکن اولمایور.
2. کتابچالار اوز اوخویانلارینا تاریخی معلومات ویریرلهرسه‌ده انقلابی روحه مالک اولمالارینا آز یاردیم گوسته‌ریر.

3. ترجمه‌سینده بعضی آڭلاشیلماز جمله‌لره تصادف اولتور.

4. آدلار و اصطلاحلار خصوصینده آیری‌جه معلومات ویریلمه‌میش مترجم اوزی‌ده

بو نقطه‌یی اونوتموشدور.

5. کتابلاریک املالاری بیر - بریندن آیری ذر . (حالو که هبی آذر ندرده باسلیمشدر)

مثلاً: اوشاقلار، اوشاقلر، اوشاقلر، ایل، ییل والخ. کبی.
عمومی بیر قید ویا یگون ویرمک: مه کتیب و مه کتیبدهن کانار تریه و تدریسده اوشاق ادیاتی نیک بویله سوریالاری لازمی نتیجه ویرمیلر. عمومی نقصانلاریک گوزه چارماسی اورژینال اولماملاریندان طولابی در. ایمدیکی حالدا تریه و تعلیم ایولرینده چالیشان معلم و معلملر هر زمان بونی اونوتمالیدرلار. اثرلری و یازیلاری بیرو ایکینجی دفعه لر نقصانی اولسادا روس دیلینده یازیلش بویله حکایه لردهن اقتباس بویله اولنجی اولاراق یازمالی و داها سوکرا اوز تجربه لرینی آرتیراراق مستقل حالدا اوشاق ادیاتی میزی یوکسه لیمگه چالیشمالیدرلار. لهین یولی ییزیم یولوموزدور. او یولی تریه و تعلیم ایشلریمزده حیاته کیچیر- مه کده بوگونکی لهینچی معلملر نیک وظیفه لری دیر. بو وظیفه یه خدمت ایدهن اوشاق ادیاتی باشقا معلملرده تریه و تعلیم ایشلری ایله ایله ریلیمش تول- که لرده اولدینی کبی ییزدهده اوز خیره کت چیغیرینی تابمالیدیر. قوری بوش ترجمه بیزیم موقتی طلبلریمزده ندیر. هر حالدا ییز معلملر نیک چالیشمالارینا امینیز.

قضا قومپله قس غروپلاری و نوخا نمونه مکتبی فعالیتلریندن.

نوخا نمونه مکتبی، بوسنه ستیابر آییندان اعتباراً آذربایجان نیک بوتون قضالاریندا کی قومپله قس غروپلاریله علاقه ده دیر؛ معلملر برکه دوشدوکلری و یاخود موفقیت گوستردیکلری تقدیرده اورایه یازیر، مصلحت ایسته ییرلر. آشاغیدا آدلاری ذکر اولان قضا لرده کی قومپله قس معلملری نیک ویردیکلری سؤاللاری عمومیلشدیره رک، اونلارا مکتب طرفیندن ویریلن عملی جوابی یگی مکتبه، بوتون معلملره فایده سی اولور دیه درج ایذیریک.

يىزە قالىرسە نمونه مەكتىپى اوزۇدە مەكتىپلەردىن كەلگەن سوئاللارنى عمومىيەتچىلەرگە
جوابلارنى بىرلىكتە ھەر مەكتەپ كۈندىرسە داھا قاندىلىق اولار.

سوئال وىرن قىزار بولاردير:

1- زاقاتالا (2 مەكتەپ) 2- كىچە (2 مەكتەپ) 3- شاماخى (1 مەكتەپ)

سوئاللار.

1- ترمەۋەزلىك و باغا سياحت موزۇغوندا چوققىلارنىڭ دىيىچىكلەردە نەت
تېشىدىرمەلەرنى لازىمدير. بۇنى پەارە ساقلاماق اولمازمى؟

2- اوشاقلارنىڭ اوزگە شىلەردىن زىادە رىياضيات، يازى و اوقۇبە ھوسلەرنى
وارە. بۇنىڭ قابىغىنى نە جور آلاق؟

3- چوققىلارنى اوكرىمەك ايجۇن اولار نە جور ياناشمايدىر.

4- اوشاقلار ايمىدلىك ايكى كۈندىن آرتىق ايش پلانى قورمايە مەقتىر
دە كىل، بۇلە اولسە اولمازمى.

5- اوشاقلارنىڭ تەكلىفى بۇلەدير: اوج كۈندىن بىر صنف مەدىرىنى،
تەمىزلىك، ھوا طەبىئەت قومىسيۇنلارنى دىكىشدىرەك دىرلەر. بۇ نە جور اولار؟

6- دىردىن قالانلار تەدىرىگىز نەدر؟

7- وظىفە باشنا كىچىن طەلەلەرنىڭ اوبىرلەرنە بۇيوكلىك ساتماماسىچىن
تەدىر نەدر؟ (زاقاتالا)

8- اوشاقلارنىڭ حسن خۇطنى دوزلەمەيە چارە نەدر؟

9- كەلمە ايلە ھىجا، ھىجا ايلە ھىرقلەرنى تەحلىلە چىتىلىك وارە، بۇگچارە.

10- نە واقەقدەر كىتابسىز درس كىچىلمى.

11- كىتابە كىچىمەك ايجىن نە جور ھازىرلىق لازىمدير؟

ھىمان ھازىرلىق اتاسىندە قومپىلەقسىدن خارچە چىقماساق ايجىن تەدىر نەدر؟

12- قومپىلەقسە باغلى ھىساب لازىمى ايتىادىلارنى وىرمەسە نە ايتىلىدىر.

(كىچە)

13- آنورمال اوشاقلار ايجىن نە ياپمالى؟

14- اوشاقلار ابلەك دىقە چىز كېلىمى، چىز كېسىزمى دىقرويرمەلېدىر؟

15- كىتاب يازىسىنە اوشاقلارنى نېچە آشنا ايتىمەلېدىر؟

نەۋنە مەكتىپى نىك جوابلارى:

1- نەۋەزلىك و باغا سياحت موضوعندە دىيىجىكلە سوغان، سارماق قارتوقلى، نوخودە، لوبىە، بوغدا آربا و غېرى بو كېلىرى ايمىدىن آكدېرىمك اولار. بوندان باشقا اوشاقلار، اوزلىرى ايولەرنىن كو كەرمىش بالواگلى، غىرشاە، دىيىچك كولى و بو كېلىرىدە كىرە يىلەرلەر.

بەاردە اوشاقلارە حياطدا ير ويىلەرلەك لەك بابدىرىلوب چىچك آكدېرىمك مناسبدر. تەرمەۋەز وقتى كېچىمىشدر؛ ايمىدى اوشاقلارە كوسنەرىمك ايچون تەرمەۋەزلىكە شى يوقسا اوشاقلار يەندە تەرمەۋەزلىكە آبارىلاراق يىرى كوسنەرىلەر. و تەرمەۋەز شىلىرى ايسە بازاردان و ياخود اوشاقلارەك ايولەرنىن كىتورىلەرەك درس كچىلار و قولقىسون ترتىب ايدىلەر. بو موضوعى تىكرارە لاماق بەاردا يە لازمدر.

2- اوشاقلارەك اڭ چوق يازى و رياضيات ھوسندە اولماسى نامىجىط و باشقا مەكتەبلەر و اولدىنىگىز مەكتەپك دىكر غروپلارنەك گلىدىشى سبب اولور. فقط اوشاق ير شى ھىمىشە ايتىمەمەز تىز دە كېشەر. سز اونلارە ايتىمە دىكلرىنى مەئادى بر مدت ايچىن يىرىگىز، آراسرا باشقا ايشلەردە تىكلىف ايدىگىز اونلار او زمان سزەك تىكلىفلىرگىزە طرف آتلاچق لاردىر. اونلارەك مىللىرى نە قدر تضييق ايدىلسە آرزولرىدە او قدر شدت ايدەر. بوندان باشقا اوشاقلارە دىكر مەكتەپ و صىنلار ايلە بو صىنەك آيرى طرز تدرىس و تىرىيەلىرى و فرقى عقللىرى نەك يتوشە يىلەجىكى قدر آڭگلاىگىز و تابدىرىگىز.

3- چوچوقلارى او كرمەك ايچىن مەملىك چوچوق دەرەجەسىنە ايتىمەكى لازمدر. ھىمىشە نادىنچ كورونەن اوشاقلار روخا دىگل جىما تىز انكىشاف ايتىمىش و اينەرئى واردانى مصارفاتدان چوق اولانىدر. اونلارە دىكلرلەرنىن زىادە اولاراق ايش و علىالخصوص عضوى ايشلار ويىرلەلمىدر. بوندان باشقا تىز

تىز يايىلان غروپ اجلاس لارىدە اونلارنىڭ شورلى اولمالارنە ياردەم ايدەمىلەر. سىز اوشاقلارنىڭ ھاموسنى غروپدە و يولداش لاردە گورولەن نقصانلار ايلە مبارزىيە دعوت ايدىگىز. بو دعوت بىر-ايكى كره دىمك و تطبيق ايلە اولماز. متمدادى آراسى كسىلمەيۇب ھر تصادفە ميدانە آتمالى در. بو واسطە ايلە اويلە اوشاقلارنىڭ بونلارنىڭ درس لرنە و ايش لرنە مانع اولدىغى تصادفلردە يادە كئورملى، مثلاً درس اتاسندا بىر يولداش كئورولتو ياپار و باشقە ايش ايلە درسنى كىدىشنە مانع اولارسە درسى ساقلايۇب بويلە حاللارنىڭ درس دن قويدىغى ھامونىڭ يادە كئورملى و اويلەلرى دىنجاتمىك ايجون اونلاردىن كوكمك، ايسەمەلى، عكس تقدىردە درسنىڭ اولمىجىنى اعلان ايتملى در. وئەخ... بىنى نادىج اوشاقلار بويلە واسطەلەرلە نىك براقىلمايدىر.

4- بىر ھفتەلىك ايش پلاتى دىزمىك غروپنىڭ ايلىك دملەندە اوشاقلار ايجون جىتىدىر، آنجاق سىز بونى تجربە ايدەرك تىجەسىنى يىزە خبر وىرىگىز. 3- شەفجى، صنف مديرى، تىمىزلىك قومىسيونلارنى اوچ كوندن بىر دكىشدىرمىك تىزدىر. آزى بىر ھفتەلىك اولمايدىر. اويىرى قومىسيونلارى تىزدە دكشەك اولار.

6- نادراً درس دن قالانلارنىڭ بونى ايلە مناسباتە كىرىشىپ، سىبەلەرى او كرىنەمەلى و اويلەلرئە مشغوليتە سىرستلىك وىرمەككە آرزو ايتدىكەلەرى ايشىدە سىجەمەيە اختيار وىرمىلىدەر. معلم اونلارلا محبت گوستىرەلى آنا-آنايىدە كوكمەكە چاغىرىپ اونلارلا دستورالعمللەر وىرمەلىدەر.

7- وظيفە باشىنا كىچەرك دىكر يولداشلارلا بويوكلىك ساتان معلملەرنىڭ تىز - تىز سىجىلىپ ايش باشىنا مانعلىك ايدىلمەلى (طلبەلەر طرفىندىن) و سىجىلن يولداشلارلا تابع اولماغا اونلارنى مجبور ايتەملىدەر. بويلەلىككە اونلارلا قسما وظيفەنىڭ ايش ايجون اولدىغى بىلدىرىلمەش، و وضعىتەلەرنىڭ دكىش- دىرىلمەسىنە يول تاپىلمەش اولاجاق.

اكتىريا. معلمىك حسن توجىيە سىچان اوشاقلار قولجوماقلاشىرلار. اويلەلەرىندىن غروپ طابەلەرى قورقور و ھەمىشەدە اونلارلا ال قالدىرىرلار. بونلارنى بوقايدىكى وچەلە تىرىيە ايتەملىدەر.

8- حسن خط ایچین اوشاقلاری بورمایا لزوم یوقدر.

9- کلمه لردن شفاهی هیجا چقارماغا لزوم یوقدر.

اگر محیطمزه اوینولاشد برلمش آمریکا اصولی ایله گتمک نیتده ایسه گز ییلدیگکز وجه اوزره آخرنجی حرفلری بیر اولان سوزلری اوشاقلرله بیر برده غروبلاشدیروب حرفی چقاریگکز. بویله اولدوغی تقدیرده ایلك غروبلا- شدیرما زمانی معلم و اوشاقلار طرفندن مقصد موافق اولاراق تاییلان سوزلری معلم لوحه به بر برینگ آلتا یازیر. بویله که او حرفله رده بری برینگ آلتا دوشور. وسوگره اونی آبروب یازیر. بونی بر-بر اوشاقلاردا دفترلرینه عین وجهله یازیرلار. حرفدن ایسه چوقلی یازیرلر. معلم حرفک یازیلان سمتی ده کوستریر.

داها سوگرا کلمه لر غروپی کاغذ پارچاسنا یازیلوب صفده ن آسیرلر. اولجه برنجه سلی حرف کچمک شرطیله.

10- اگر دیقرولی اصولی ایسه یتده ایلك باشلانغجدا برنجه سلی حرفی عین طرزده کچوب (چونکه سلی حرفک اوزانماسیدن قورقو یوقدر) سوگرادا اوگره تیلن سلی حرفلر ایله تازه اوگرینه جک سس سیز حرفی بریرده و کلمه نڭ آخریندا ویا اولنده اولماق اوزره کیچمک لازمدر. چونکه. مثلا: اولجه اوشاغا a.i.a حرفلری اوگریلدی. و سوگرادا bala, ala, tala والخ.. غروبلاشماسی کیچیلنده اوشاق همان احرفی گوروب سه سینی برابر کیچه جک و اونی ییلجکدر. و داها سوگراده Soba, jaba, taba کیچنده ایمیدیه a نڭ باتا اولکی نه اوخشامیان و باشقا سلی حرفک کچدیگنی سیزوب اولجه ده b حرفی اوگرینه جک والخ... بوردا سه سیز حرفی تک دیمک لازم ده گیل حرفلرک هاموسینی و یاخود جوق کچمه سنی کچندن سوگرا کتاب ویریلسه یاقشیدر. کتبه کچمک ایچون حاضرلغا لزوم یوقدر. ییلدیگکز وجهله معلم کتابدا اولان جمله لر و یاخود کلمه لردن هانسیکه اوشاق اولجه یازی خطیله اوقومشدر. لوحه به یازوب اوقودار. جمله لر ایچریسند کی کلمه لری تمام اوقوتملی ویا اگر جمله لر ایچریسند اوقونمایان کلمه وارسه اوزمان اوقومیانلاری تازه دهن

او گره نىرك سو گرا كچمه لى در. و همان جمله و كلمه اولان صحيفه نى آجدير وب اونك عىنى اولدوغنى يلديرير. و اوشاقلاردان برىنى لوحه باشنا چيقاروب برر-برر كلمه لرى تعين ايتديرير و نومرولر.

داها سو گرا معلم جمله و كلمه لرى آددا بوددا يازوب اوشاقلارا لوحه ده كىلىرى كتابدان تاپديرير والىخ. بويله جه حكايه و غيرى پارچالارا كيچمه ر. آتچاق ديداق يقانك اساسنى يىنى آساندان چينه كچمه يى ياددان جقارماز.

11- اگر برنجى غروپا متعلق كتابدا موضوعه عائد اويله جمله و پارچالار يوقسا اوزمان موضوعدان خارج اولاراق همان كتابدان ايسته نيلن پارچا اوقونا ييله ر. و قتيله موضوعا دائر حكايه و غيرى پارچالارى حاوى كتابلار البته اولاجاق در. قومبيله قس دن خارج اولاراق حساب ادمانلارى يابماقدا هيچ بر محذور يوق در. اوندان چكنمه يوب اوشاقلارى قوتلى ايتمك لازم در.

12- يازيدا حسن خطلرك آزلغنه گلنجه اولا اوشاقلارا هر گون اوقونا سوزلر ييله تحيك لر واسطه سيله يابلسا اونلار ياقندان اونى اوقوب يازاراق يازيلارنى دوزلده لرلر.

اگر اونلار ك يازيلارى سيزه پس گورونورسه اودا سيزه كنه دن قالما ايزدن نشئت ايدير. قورقمايكنز گيت گيده دوزله جك در. سيزده يازار كن بعض احضاحات گزى و يروب گوستريكنز.

الده اولان ايسترسه حساب و ايسترسه قرائت كتابى تمام قومبيله قسه موافق طرزده يازيلما مش در. ذاتاً بو چوقدا چتين در. چونكه قومبيله قس سيستمده محيط شرائطى نظره آلما لى در. بويله اولدوغو تقديرده هر محيطه اويغون كتابلار اولما لى در. بونى ده دوزلتمك حال حاضر دا بك چنين در.

او كا گوره قومبيله قس دن خارج اولاراق حساب و قرائت كچمك لازم در. 13- اوشاقلار يك آنورمالىنى سه چيب تعين ايامك و او كادا بيردن ييره قرار ويرمك چوق چيتنيدر.

بعض اوشاقلار فيزيولوژى جهتن بعضى پسيولوژى جهتن، بعضى ياشه باقما ياراق هر ايكى جهتن كيچ انكشاف ايدير.

بويلە اوشاقلار آنورمال دگىلدىرلەر. يىن و ذهن انكشافي كىچ باشلابان اوشاقلارنىڭ مەتورىق (حرەكت) طرفى غايت قوتلى اولور؛ بودا طىيى دىر. چونكە اينەرئى و ارداتى مصارفاندا آرتىق اولاراق حرەكە تحوول اىتمەسى واردىر. بو جورەلەرى دائما حرەكە مىال اولورلار: اوشاقلارنى سببىلەدە ياكىلىش حرەكەدە بولورلار.

بويلە اوشاقلارە دقت آزا اولور. فقط بر زمان گلبىر كە دقت باشلابوب او حدسىز حرەكت، قاعدەدە دوشور.

يىكى انكشافە باشلامش اولان پەدالوگيا (педагогика) علمىنىڭ كوستەرمەسنە كورە فېزىك دقتىنىڭ كوسترىشى ايله 8 ياشلى اوشاقلار پەدالوگيا تەجرىبەسندن سوڭرە آلتى ياشلى اوشاق قدر قورە ماللىك اولدوغو كورولموشدور. يىنى بعض آلتى ياشلى اوشاقلار اولور كە اونىڭ استعداد، قابىلىت و بدن قورولوشو سىكز ياشلى اوشاق قدر اولور. بىضاًدە 8 ياشلى اوشاق 6 ياشلى قدر اولور. بويلەلەرنى ابلەرى كىتمەك اىچون تضىيق اىتمەمەلىدۇر.

بعض اوشاقلار ابلەرىندە آنا و آتالارى آراسىدە كە ضدىدن، ياخود اوزىدە عائلە افرادى طرفدن يايىلان تضىيقدن (هرگون دو گولمە، سو گولمە؛ اوزرەرىنە آغر ايشلە حوالە ايدىلمە كىي) ياخود ارنأ انتقال ايدىن خستەلىكدن (سيفلىس، اىستىمە و غىرىلەرى كىي) بلاواسطە يىلە اوزىنە كىچەن آزارلاردن ناشى دەرسە و ايشە آقتىو اشتراك اىتمەبوب لالابالى گىي كورونورلار.

بونلارىدە نظره آلوب عمومى اوشاقلارنىڭ و علىالخصوص سىزنىڭ آنورمال فرض ايتىدىگىز اوشاقلارنىڭ مەجبۇتى، عائلەسى، مەيشتىنى او گىرەنمىكدە لازىمدۇر، اگەر اوشاق خستە و ياخود عائلە جياتى يوزوق چىقارسا دوقتورلار و ياخود عائلە افرادى ايله مناسبت ياپاراق اوشاغى دوشكۈنلۈكدن قورتارماق لازىمدۇر. ايشە بوتون بو اوزون تەجرىبەلەردن كىچىدىكدن سوڭرە يىر اوشاغنىڭ آنورمال اولدىغى مېدانە چىقارسە اونو اوز حالئە بوراقماق لازىمدۇر.

باشقا اولەكلەردە اويلە قىصانلى اوشاقلار اىچون آيرىچە غروبىلار آچىلوب فقط مەملەلەر تەيىن ايدىلار. اويلەلەرنىڭ طىيىي استعدادە ماللىك اوشاقلارلە بر سرەدە يىر صنفدە اوتورماسى مناسب كورولمەيىر.

14- اوشاقلارده ایلک دفعه چیز گیسز دفتر ویرمهك گوزمل فکدر. بونو په داغولار چوق میدانه آتیرلار. چونکه: یازیلایق سوزك اولاییر آنده معناسی یاده گه تیرمهك، شکلی تصور ایتمهك، تیختیفاسی دوشونمه كده، قلم و کاغذ ایشله تیهك اعتیادینی تطبیق ایتمهك و بیرده اونك چیزگی اوزرینه کیتمه سته دقت ایشله تیهك کبی مرکب ایش البته اوشاق قوم سنك فوقده در. اوگا گوره هیچ اولمه زسه اولجه چیز گیسز دفتر ویرمهك ایشی ساده لشدیرمه لی. آخردادا چیزگیلی دفتر ویرمه لیدر.

15- اوشاقلار ایلک دفعه یازی خطیله سوزلر او گرنیدیکندن، گوزله ری ده همان خطه آلیشمیش اولور، اورتادا کتاب یازیسینا کیچیب سوگرادا حرف تحلیله گیریشه گز اوشاغیك ییننده قاریشقایق اولار. عین زاماندا یازی خطیله لوحه په سوزلر یازیلیب کتابه کیچمك اوشاقلار ایچین مرکب عما یا تیدر. اگر کتاب خطینی تمام او گره دیب حرفه کیچه گز بونودا گرك چوق کیچ باشلاسا گز. اوگا گوره 125 ویا خود دها چوق سوزلردن سوگرا، حرفلره کیچه لی، مجموع حرفلر يك $\frac{2}{3}$ حصه سی کیچیلدیکن سوگرا اوشاقلاری کتاب حرفلری ایله ده تانیس ایلمهك ممکن اولار.

کتاب یازیسینا باشلارکن کتابدا اولان سوزلردن بیرینی اگر اوشاق قوتلی ایسه بیر جمله سینی (اوله سوزلر گوتورمه لیدر که اوشاقلار اولجه اونو او گرنیش اولسونلار) گوتوروب لوحه په یازاجاق، اوقوتدیراجاق، سوگرادا کتابدا بیرینی گوسترب تطبیق ایتدیرمه جکسیگیز. (کلمه و جمله لهویك برلری دگیشدیریلیب کتابدان تاپدیرماق اونودولماسین بوبله اولمادیغی تقدیرده اوشاقلار ازبرجیلیکه آیشارلار).

حرفلری کیچرکن، یادبگزده ایسه ده قورولو اصولونا مراجعت ایدیگیز. یعنی کیچله جك حرف- ایسته رکلمه نك باشیندا، ایسته اوزگه یرینده اولسون- سایی حرفله برابر اولاراق کیچله جکدیر. اگر بویله باشلاسا گیز اولجه هیچ اولما زسه سایی حرفلری تکهجه کلمه لریك آخربندا کیچیب (سلی حرفلری تك کیچه مگده، اوزاتماقدا قورقو بوقدور) سوگرا مثلاً:

۲- خرفىنى ابىستەمە كىز ar+pa'ka+ra'a+ra كىيى سىلى خرفلەر قارىشىق
اوقودولمايدىر.

اغدامدا معلم قوللە كىتفەلەرى خىركاتى.

يازانى: شىرىف شىخلى.

شىروانلى دائىرىسىدە اولان پەداغوزى قوللە كىيى سىلى خرفلەر يازىر :
بوتون دائىرىدە اولان معلملەر ھەر جەمە گونى دائىرى مەركىزى توبلاناراق،
بىر مەكتەپ داقلا بىر مەكتەپ معلملىرىدە نەمۇنە درسەلەرى ابىستەمە. بو
واقىقىدە بو اجلاسار معلملەرنىڭ آشاغىداكى قىسورلارنى يوزە چىقارمىش
و دوزلىتىش.

1 - پروگراممىلارنى ئىشە بولمىك، ماتەرىياللارنى قىسە گورە آيلاردا بايلاماق ،
ايشەلەرى معلملەرنىڭ كوسترىلىمىش.

2 - بو واقىقىدە مەجموعەلەردە، غەزەلەردە اوزاق اولان معلملەر آرتىق
مطالەبە بايىمىشلار.

3 - تەدرىس بايىچىن معلملەرنى مەخۇلەرنىڭ كوسترىلىمىش.

4 - مەكتەپ يەرلەرنىڭ خالى ياتما ماسىنا تەدبىرلەر قورولموش.
و داقلا دلاردان قارارلار چىقارمىش، نەقسانلار كوسترىلىمىش و رەھبەرلىكلەر
ايدىلىمىش.

بوتدان باشقا بىرلىمىش نەمۇنە درسەلەرىدە آرتىق درجەدە فائىدەلەر بىرەش:

1 - درسەلەرنى خاھىرلاناراق معلملەرنىڭ گىرەمەسىنە يول كوسترىلىمىش.

2 - بوتون معلملەرنىڭ بوتون درسەلەردە عىن مەتودلا گىتەمەسى تەمىن
ايدىلىمىش قوللە كىيى فعالىت، مەكتەپلەر آراسىندا علاقە باشلانمىش، معلملەرنىڭ
آقتىلىگىنى آرتىرىمىش اجلاساردا مەنتەم كەلمە، ايشەلەرنى مەنتەم دوام ايلەمە
اونلاردا بويۇك ھوس اوياندىرىمىش.

آغداش دان.

يازانی: معلم مصطفى اسماعیل زاده

خلق زحمت مكتهلری نيك اجتماعی تربیه ساحه سینده گونده ليك ایشلریندن انك عمده سی مکتهده پەداغوزی ایشلرینی اساسلاندیرماقدیر. طبیعی بو وظیفه یی گورمهك شخص، مكتهك اساس بازاسنی تشکيل ایدەن معلم اولدوغو آشکاردر.

بوگون آذربایجانده معلم اوردوسونو نظردن کیچیرهك اولورساق اکثر حصه سنك تحصیلی ابتدائی اولدوغو گوروله جکدر که بو قوه ایله ده مکتهدن ایسته نیلن نتیجه نك الە ایدیه میه جکی آیدین بیر مسئله در. بونك ایچون خلق معارفك قارشینده دوران اساس مسئله لردن بریده معلملریمزك اختصاصی آرتیرماق مقصدیه اولارە یاردیم ایتمکدر.

بوده اولارک اوز اوزینه تحصیل ایشلرینی سیسته ماتیک و معین بر بلان اوزده آپاریلما سیله ممکن اولاجادر. بویه لیکه ایشه کتله وی معلم و مکتهلری جلب ایدهرهك پەداغوزی تجربه لرینی آشکار ایتمکدن اوتری دائره لرده معلملر قولله قتیوی تشکيل ایدیه میه سی لزومی خلق معارف قومیسارلنك آیلیق یولله ته نیمه گوستریلمشدر.

ایشته بو مقصدله ده 1926 سنه «8» اوقتیابرده آغداش شهر دائره معلملرنك، قضا معارف شعبه سی نماینده سنك و معارف خادملری اتفاقی موکاتینك اشتراکیله معلملر قولله قتیوی تشکيل ایدیه میه شد.

قوله قتیوه اوج نفر عضو و ایکی نفر نامزددن عبارت بر هیئت انتخاب اولونومشدر. هیئتک قارشینده دوران اساس مسئله بودور: معلملرک پەداغوزی، مه تودیک، اجتماعی، سیاسی و ادبی معلوماتلارینی آرتیرماق، اولارلی علمک هر ساحه سینده کی یگی جریانلارلا آشنا ایتمک، معلملرک هر هانکی گونده ليك مسئله لرینی قولله قتیو طرزده حل ایتمک و نهایت

مکتب بىلەرنى ھىساب ۋە ئالماق اولدوغوندىن قوللەتسۇڭ اوج آيلىق ايش
بىلەننىڭ اساسى آشاغىكى مادەلە تەشكىل ابدىيور:

1. معلملارده شخصی خاضرلارناماق، محاضره سويله يه بيلمك اعتيادي
قازانديرماق ايجون قولوقتو طرفنده اولارلار مختلف مسئلهلرله عائد موضوعلار
ويرمك ره قورملر سويله بيلمه لي.

2. محلى شرائطه نظراً خلق معارف قوميسارلنك بر درجهلى مكاتب،
 ايجون تربى ايتيمش اولدوغو تدريس پروگرامنك مذاكرهسى .

3. معلملری یگی جریانلارلا آشنا ایتمک و گوندهلیک هر هانکی بر مسئله ابله خبردار ایتمک مقصدیله اونلاری مجموعه و غزله لره آبونہ نازدیرماغه جالشمالی.

[illegible]

5. معاملەلەرنىڭ تەطبیق ایتدیگی بىلگى اوصوللاردا الدە ایتدیكلەرى تەجەلەرنىڭ مەذاکرەسى و حسابە آلتىماسى.

6. معلملره يىڭى اصوللار ايله نمونه درسى ويردويمك.

7. اجتماعى قومپانلارنىڭ تشكىلى و كېچىرىلمە سىندە معلملىرى جەدى اشتراك
 ۋە ئىدىر مەكلىشە لازىمى كۆمكلىك گۆ سىرمك.

بويله ليكه حال حاضرده معلمريمز ايجون اڭ ضروري حساب ايدايان
آشاغيده كي موضوعلار كوكللي اولاراق معلملر آره سينده پايانلنمشدر. هر
معلم كوتوردوگو موضوعه دائر لازيمي قدر حاضرانديقدان صوگرا
ره فره سنگ مختصر تهزه سني بازاراق هيته تقديم ايتمش و هيته نظردن
كيچيرديكدن سوگره عمومي ييغياقاند. مذكور طرفدن معروضه ايدلنمشدر.

سوله نن معروضه لر لازمی قدر مذا کره ایدیلدیکدن سوگرا گوستربان
اصوللارک مکتبلده تطبیقی هر معلمه تاپشربلماقلا برابر الده ایتدیکله ری
تیجه حقنده قولله قتیوه حساب ویرمه لری دخی آبرجه توصیه ایدیلهدر.

معلملر طرفندن سوله‌نین معروضه‌لر بونلاردور:

1. علمی ماهیتده ئەقسقورسیا مه‌نودی ندرتیی.
 2. مکتبلرده کندی کندی تشکیل اینمک "самоорганизация" بره‌نسینگ تطبیقی یوللاری.
 3. بر درجه‌لی مکتبلرده ریاضیات درس‌لری اصول تدریسی.
 4. مکتبلرده حفظه‌الحصه و بدن تربیه‌سی.
 5. بر درجه‌لی مکتبلرده طبیعات درس‌لری اصول تدریسی.
 6. ئولکه شناسلق.
 7. بر درجه‌لی مکتبلرده جغرافیا و اجتماعیات درس‌لرینی نه‌جور آپارمالی.
 8. کوی جوانلار مکتبک اهمیت و باشقا مکتبلره مقایسه‌سی.
- تدقیقات نتیجه‌سنده معلملرک تطبیقاتلارینده کی موقتیلری کیتدیگجه ایی نتیجه ویردیگی گورولموشدر.

بویه که: a- قرائت درس‌لرینده کی یگی یوللاردان اولان «تابشیریق اصولی» بر چوق مکتبلرده تطبیق ایدیلمشدر؛ بوگا شهر مکتبلرینده گوزل موفن اولونموشدر، کد مکتبلرینده دخی دوغرو تطبیقه آرتیق اهمیت ویرلمکده‌در.

b- حساب درس‌لرینده مسئله‌حلی بوسنه مکتبلریمیزیک بر نیرچه‌سنده «تحلیل ترکیب» اصولی ایله آپاریلمشدر. مثال اولاراق آغداش شهر اثاث مکتبئی گوسترمک اولارکه بوراده «4-5» نجی غروپلاردان اعتباراً تطبیق ایدیلمش و مسئله‌حلی زمانی مسئله‌ک محاکمه و تحلیلنده طالبلارک داها آقیو و دوغرو اولاراق ایشه یاناشمالاری، هندسه درس‌لرینی صرف عملی اولاراق کیچیلمه‌سنده ویردیگی نتیجه، مکتبک اولکی حاليله مقایسه ایدیلدبگده نه قدر بویوک موقتیلر الده ایدیلدیگی آیدین گورولور.

c- صنفده ضعیف اولان چوجوقلاره یاردیم ایتمه مسئله‌سی اوزره‌رینده ایکی درجه‌لی مکتبده قواله‌قیوی طرزده غروپلارلا چالیشدیرما اصولی تطبیق ایدیلمشدر؛ بویه که هر غروپده (5-6) فردن چوق اولماماق شرطيله

بوتون طلبەلەر غروبىلارە بولونموش و ھەر غروپە بر ويا ايکى ضعيف طلبە داخل ايدىلمىشدر. طلبەلەرگ اوزلرئىدن ايکى ھەفتە مەدەتە غروبىلار رەھبەرلى سەچىلمىشدر.

بونوع تشکىل ايدىلمىش غروبىلار مەلم طرفىدن حاضىرلانمىش موضوعلارى درس خارچىدە قوللەقئىوى طرزىدە ايشلەيۇپ مەلمە ھەفتەلىك حسابات و ىريورلار. مەلملر دخى غروبىلار ايشلەدىکلىرى زمان اونلارى بولوخور و ضعيف طلبەلەرگ داھا آرتىق ايشە جاب اولونماستە دقت ىتيرىر. بويلەلىکلە ضعيف طلبەلر قوملى يولداشلارىلە ىرلىکىدە چالشيىرلار و الدە ايدىلن تيىجە ضعيفلەرگ گوندن گونە ايلرىلە دىکارىنى گوسترمىشدر.

بوندان سوگىرە ھەمان قاعدەنگ بر درجەلى مەکتىلەرگ صوگ صىفلرىندە دخى تدرىجاً و مەلملەرگ رەھبەرلىکى دھا جوق اولماق شرطىلە تطبيق ايدىلمەسى بر درجەلى مەکتەپ مەلملرىنە توصىە ايدىلمىشدر.

d. - ئولکە شناسلىق و جغرافيا درسلى مەکتىلردە مەمکن قدر صنف خارچىدە «تەزە» زمانلارىندە آبارىلىر. بويلەلىکلە بلان اوزرە ئەقسەقورسيا مەتودى تطبيقتە بر قاچ مەکتىدە ياناشىلمىش و قىمادە موفق اولونومىشدر. بونگ دھا مەتخۇم و بلان اوزرە آبارىلماسنە اھمىت وىرىلمەكتەدر. بويلەلىکلە مەکتىلردە کى تطبيقاتلارگ تيىجەلرى قوللەقئىو طرفىدن حسابە آلىنماقلا برابر مەکتىلردە بول يوللارگ دوغرو اولاراق آبارىلماسنە آرتىق رەھبەرلىک ايدىلىيور.

بر درجەلى مەکتىلەرگ پروگرامى مسئلەسنە کەدىکە سەنە ايتىلارنىندە اىستىر پروگرامگ اصطلاح و اىستەرسە باشقا جەھتلرى مەلملرىمزدە بويوک چىتىلىکلەرە سبب اولموشدى. بوگا گورە پروگرامگ تحلىلى مسئلەسى قوللەقئىودە مذاکرەپە قوبولوب ھەر بر جەتتى مادە بە مادە اوقوناراق آيدىنلاشدىرىلمىشدر. بويلەلىکلە بر طرفىدن مەلملەرى پروگراملا ياقىندان آشنا ايتىش اولمىشز، دىگر طرفىدن ايسە کند مەکتىللىرى شرايطنە اساساً پروگرامگ بعض حصەلرى دىکىشدىرىلەرگ قضا مەتود ىيوروسى و مەارف شەبەسى تصدىقئىدن شوگرا کند مەکتىلرىندە تطبيق ايدىلمىشدر. درىکلەردن «ادىيات-اجتماعيات» و «طبيعيات - رياضيات» اولماق اوزرە ايکى درىکە تشکىل ايدىلمىشدر.

ادبیات - اجتماعیات درنه کی طرفندن آیده بر دفعه اولماق اوزره بر دیوار غزتهسی چیقاریلیر که بورابه قولله قتیوده حل اولتان مسئلهلرک بکونلاری، رهمرهلهرک مختصر تهزمتلری و باشقا مختلف جاتی مقالهلر یازیلاراق بر نسخهمسی قضا معارف شعبهسینه، برر نسخهلری ده شهر دائره کند مکتبلرینه و حامی دائره مکتبلرینه کوندریلهرک سیار صورتده مکتبلری کزدیریلیر. بویلهلیکه بر طرفده کند معلملرینی قولله قتیوده حل اولتان هر هانکی بر مسئله ایله تانیش اینمش اولوروز. دیگر طرفدنده قومشو دائره قولله قتیولرله سیقی رابطه و علاقه باغلامش اولموشوز.

بوندان علاوه معارف خادملری موکیندن آلینمش کتابلاردان سیار کتبخانا تشکیل ایدیلرک دائره مکتبلرینه معلملرک استفادهسی ایچون گونده ریلیمکده در. بو یول ایله ده معاملره معنا یاردیم گوستریلور.

بر درس حسابدان، «تحلیل ترکیب» اصولیه، بر درسده طبعیاتدن اولماق اوزره شهر مکتبلریده و بر قاچ دفعه ده کند مکتبلرینه نمونه درسی وبریلرک لازیمی تنقیدلر ایدیلهدر.

معلملریمزک مجموعه و غزتهلره آبونه مسئلهسینه گلنجه بوکا هلهلیک %40 موفق اولونشمدر. طبیعی بو آزدرد. بونک فائضی داها چوغالما سنا جدیته چالیشبوروز.

عمومی طرزده قولله قتیویمزک اوج آی ظرفده گوردوگو ایشاردن قید ایتمکله، ایشک دها موقعیتلی گیتهمسی ایچون بو ایکی شرطی اونوتما ماغی مصلحت ییلیرم:

1- قولله قتیوده ایشک سبسته ماتیک و منتظم آپاریلماسی.

2- بوتون معلم بولداسلارک ایشده جدی اشتراک ایتمه سیدر.

اگر هر هانکی بر قولله قتیوده بو ایکی شرط موجود اولورسه اونک موفقیتلی نتیجه وبره جکنه امینم.

جوابلار يىمىز .

نوخادا ۱. ح. يە: ايستە گېڭىزە گورە كىرىك ضرب و تەقسىمىنى اوشاقلاردا او كرىتك ايچىن عىانى و آڭلاقلى بوللار گوسترىجى مقالهلەرە بو نومرودان باشلاندى. بو دفعە كىرىك ضربىنە دائر يازىلدى، گلەڭك نومرومىزدەدە تەقسىمە دائر يازىلاچاقدير.

عالى بەداغوزى اينىستونى نىڭ بەداغوزى درىكىنە: مەملىرىك قوللە كىنىف فعالىلەرى حاقىندا، ن. غروبسقايا طرفىندىن يازىلمىش مقاله نىڭ تەرجىمەسى درج ايدىلمەدى؛ 1924 سەسى يىڭى مەكتىپىدە تەبىع ايدىلدىكى ايچىن.

مەلم غفور زىمانە: (مەكتىپە يازى) كىچىمەدى، كىچىن نومرولەردە بو خۇسۇسدا يازىلدىنى ايچىن ابتدائى قرائت كىتابلارى كىذا، لسان و كىتابلار يىمىز كىذا.

تەلبە حسين زادە مەدىيە: كەند تەصرفاتى تەبائى خۇسۇسۇندا چوق يازىلدىنىدىن مقاله كىز قالدى.

مەلم زاهد حمىد زادە يە: يىڭى مەكتەپ مەجمۇعەسى قىتالاردان گلەن تەرجىمە يى درج ايدىلمەز، چۈنكى تەرجىمەلەر ھەر نو مروپە و ىرلەڭك تەبائىلە گورە اولجە تەحرىر ھىتى طرفىندىن سىچىلير و سوڭرا تەرجىمە اولونور. سىز مەكتىپىزدە گوردو گوڭوز تەدرىس تەجرىبەلەرىدىن، موفىقىت و انكىللەرىگىزدىن يازساڭىز مەمنۇنلە درج ايدەرىك.

بوتون قىتا مەملىرىنە: اصول و تەدرىس و تەربىيەدىن عومۇمى سورتىدە بىت ايدىجى مقالهلەردىن زىادە يىڭى مەكتىپىك تەدرىس و تەربىيە جىياتىمىزدان دوغان قاعدە و قانۇنلاردان و تەنقىدلەردىن دانىشان مقالهلەرە احتىياجى وار. اونوڭچۈندە بوتون مەلم بولداشلار مەتود و تەربىيە تەطىقاتىندا تەبىجە و ىرمىش و تەبىجە و ىرە - يىلمە يىن طرفلەرى آچىجى مقالهلەر گۈندەرمەلەيدىرلەر .

يىردە يىڭى مەكتەپ ادارەسى بوتون مەملىرىدىن رجا ايدىر كە مەكتىپە محتاج اولدولوقلارى مەتود بىخەلەرىنى گوسترسىنلەر، يىزدە احتىياجىمىزە گورە مقاله براقاق (نوخادا كى ۱. ح. كىيى).

مىسۇل مەدىر و كىيى: عباس سەلىطان زادە.

پکی مکتب

3
یل: 1927

5-6
سای: 19-20

مای - اییون

آذربایجان خلق معارف قومسالیغی
روئی علمی سولاسک قتی به راغوری بوله سی اورغمانی

آذربایجان دولت نشریاتی

باکی - 1927

II inci və III uncu grypba.

AZAD KƏRƏT.

Jeni məqtab bütün dərslərdə yzakların aktivliyini tələb eyləyir demizdiq. Bynyn uçun kəraət dərslərində də yzakların özləri tərəfindən okynyb təhlil olynan və nəticəsi çıxarılan kəraətlərə əhəmiyyət verir.

Azad kəraət" adl verilən by nəv kəraət dərsləri iqi olyr; I—sınıf xaricində 2—sınıfdə. İmdiqi halda biz sınıfdə qeçən azad kəraətlərdən bəhs edəq. By cur kəraətlər, muvafik olan parçalar üzərində qetməlidir. Okynacak parçaların konıması, təhlil edilməsi, nəticəsi yzakların qucundən juqsəq olmamalıdır.

Azad kəraətlər için yzakların parçaja hazırlığı zərtdir. By hazırlıq həm tapşırık" ilə olyr, həm də kəraətdə qeçəcəq bütün na məlym lugət və fiqirləri kabakca anlatmaq ilə.

"Pajızda arılar" parçasını, misal için qeturaq... Əvvəlcə pajız fəslində bir arıçılıq için tədkik yzaklara verilir. Yzaklarda qədər orada sahlıbından sorryzmaq, özləridikkət eyləməq joly ilə planda qəstərilən mə'lymatı toplrlar: sınıfdə muəllimin rəhbərliqilə məzqyr materjalı tərtib edər; numynəsini kajrlr; kolleksiyonyny duzəldər biri arı təqnələrinin rəsmini çəqərlər; byndan sonra muəllim, parçajı okymajı, təhlil eyləməli, ondan nəticələr çıkarmajı, yzaklara həvalə edər, əmma yzakların öz özünə kiraət parçasını okyjb kanması və nəticə çıkarması için ajır zərtlərin; məsələ: mə'nası çətin olan sözlərin na mə'lym lugətlərin də bilinməsi qərəqdir. By lugətlərin və sözlərin yzaklara anlatılması iqi jol ilə mumqundur Yzakların parçajı okyjb sorryzması. Muəllimin kabakca anlatması Əvvəlqi nəvi alak və ustundə bir az dyrak; verilən parçajı yzaklar okyr; bilinmijən lugətlər sutun halında alt alta və dəftərlərə jazar, bilinmijən sözləri də dəftərlərinə.

By kajda ilə kejd edirlər. By kejdlər için verilən vaxıt tamam olynca muəllim yzaklardan birisinə jazdıqlarını okymaga musaədə edər; yzak da əvvəlcə təq özləri və sonrada cümlələri okyr: muəllimdə izahat verər; bütün yzaklarda dəftərlərinə jazılmaız qəlmə və cümlələrin janına səjlənən mə'naları, jazarlar by arada bilin-

mijən kejd edilmijən qəlmə və sözləri də kejd edirlər. By yzak öz kejdlərini sordykdan sonra, iğinci və sonra uçuncu yzaga da sorgy uçun musəadə olynır; hər halda sorylmyz lugaŧləri və sözləri birdə sormy-jagaklar bir neçə yzagın sorgysyndən sonra artıq parçada... namə'lym söz kalmajacağından yzaklara azad okyjb kiraəti təhlil ejləməq və nəticə çikarmak ixtijarı verilir. Jəni söz və qəlmə lugaŧi mullim tərəfindən sınlıf taxtasında jazılaraq da by izləri qərməq mumqundur.

Söz izahatı metolarının iğisinin kər iğisinin də bir çox nuksan və fajdalı tərəfləri oldygyndan birini o birinə tərcih etmiriq. Ancak əvvəlqi usyl gyrypların iri vəkəndə tətbiq ejləməq lazımdır. Çunku o usyl ilə sorgy aparmak və anlaŧılınjan fiqir və lugaŧləri kiraət parçasında seçməq əzu də yzagın iktidarlıgına bağıldır. Mutəəllimlər parçayı okyjb təhlil ejlədiqdən sonra parça üstündə bir çox izlər qərməq mumqundur. Qimi məkaləji danıŧdırmak; qimi məkaləje dair muəjjən və umymy suallar verməq, qimi məkalənin məəlini çikartdırmak..... və byna okıjan bir çox izlər qerulə bilir.

Azad kiraət əsnasında uçuncu gyryp tələbələri parçada mə'nəvi təhlil aparmak iktidarında ola bilmir... Bynyn uçun muhum mənəvi təhlilləri, parça okyndykdan sonra tələbələr mullim ilə birliqdə aparmalıdır. Muəllim sıval verəq, dikkəti cur cur jollar ilə məntiki tərəflərə çəqməq qibi usyllarla təhlili aparsa javaz-javaz tələbələrə by cəhətlərə dikkət ijləməq kabiliyyəti hissi də ojana-cakdır. Parçadan gəje çikarına əzu də yzaklar uçun hər zaman mumqun ola qilmir: byrada da çox vakıtda muəllimin rəhbərlijinə ehtijac var.

Qərəq məntiki təhlildə və qərəqsə gəje çikartınakda muəllim yzaklara qəməq edərən bir rəhbər qibi təprəniməli və ejn zamanda ojla hərəqət eləməlidir qı qələcəq dəfə veriləcəq azad kiraət də by təhlilə və gəje çikarmaja yzaklar əzlərini məcbyr qərsunlər. Joksa hər zaman muəllimin qəməjini qəzləjib dyruasınlar nytmanalıdır qı yzakların təsiri usyl ilə verilən kiraətdə sıval cavab verə verə əmir ilə iz qərə qərə ən axırda mustəkill syrətdə təhlil kabilyətini itirirlər.

Sınlıf xaricində olan azad kərəətlərin metodu da qənə jykarıdaqılın ejnidir. Jalınız byrada yzak ədəbijatlarından birisi intixab olynmalı, yzaklara azad syrətdə okymak iğin veriləməlidir.

Sınıfta olduğu qibi joklama və təhlil qəməqləri byrada da olmalıdır. *)

Sınıf xaricində kiraət için seçilən qitab və ya parçalar yzaklar tərəfindən təqliqdə və ya kollektifi syrətdə okyna bilər. Ancak bynlardan hər hanql birisinin intıxabı zərəitdən və tə'kib olan məxsəddən asılı olmalıdır. Azad kiraət, yzaklar əlifbajı, tamam ilədiqdən sonra başlana bilər; xusysilə jeni əlifba ilə jazılan qitablardaql parçaları yzakların janlız okyjb bəlləmələri çox az ehtimalı oldygy için... indiqi birinci və iqinci gyryplar by usylıa kiraətə əlvirizli sajlıa bilir.

Əsqi əlifba ilə azad kiraət uçuncu gyrypyn ortalarından ancak başlıja bilir. Duz okyna bilmijən qəlmələri əvvəlcə hələqəli syiatdə ləvhəje jazmak zərtlə... hər hanql gyrypda azad kiraət için seçilən parçalar yzakların qəclərinə yjgyn olmalıdır. Ajdlı okynmak, ajdlı anlaşılmak, ajdlı təhlil edilməq, ajdlı nəticə çıxarılmak sınıflarını həjlz olınıjan parçaları by usyl ilə okytmak zərərdən başka bir zəj verməz. Mumqun olan jərlərdə hər halda azad kiraət təfsiri kiraətə tərcih edilməlidir; çünqu bir azad kiraət əsnasında yzakların qərdiqləri izlər nəzərə alınsa qərəq lüğət əjrənməq, qərəq jazlıja alızmak, qərəq mustəkill çalızmak xusysında edilən kazanclar həç bir vaktıda təfsiri kiraətə fəda ediləməz.

Parça okyndykdan sonraql (gajə) tapzırıklar.

İstər təfsiri və istərsə azad usylilə bir parça tamam okyndykdan sonrada mutəəllimlərə muellim və ya xyd sınıf iclası bir çox tapzırıklar verə bilər. By tapzırıkların çokysy rəsim jəpmək, model düzəltməq, jazı jazmakdan ibarət olsada bir çox da kiraətdən əvvəlqi tapzırık mahijətində ola bilər.

Misal için (pajızda arılar) parçasını qəturəq, və fərz edəq qı yzaklar by parçajı okyjb anlamızlar. Parçadan by cür rəsim tapzırığı çıka bilər: 1—arılıqı rəsmi etməq, 2—əsqi və jeni pəəqləri rəsmi etməq haman parçadan azagıdaql əl izlərini də çıkarmak mumqundur.

1—taxtadan və agacdən pəəq numynəsi jəpmək.

2—Kardondan arı jəziji jəpmək.

(* Gysyn xusysy „Məqləb xaricində mutaləə“ adında məqtybinə bəklınız.

3—Arı məhsyllarını qəstərici kolleksijon japmak (kollektif halında).

Jeni haman parçadan azagıdaqlı dijagram və hesab izləri çlka bilər.

1—Taza usylıda juz təqnələrdən bir ildə toplanan balın mikdarıla haman mikdarda qəhnə təqnələrdən çlkan balın mikdarını hesablamak, dijagram ilə qəstərməq; Məsəla:

2—Əzim dajılın arılıqlını tədkik ejləməq. By sajlılardan başka daha bir çok tapzırılklarda japmak mumqundur; ancık hər məkalədən dunja kədər tapzırılkl çlkarılıb yzaklara verməq və onların izlərindən brr nəticə çlkarımaq imqan xaricindədir; bynyn uçun tapzırılklarda muəjjən məksədlə verilməlidir. Məksədlər də bynlardan ibarət olmalı:

1 — okynmyz hiqajəji zehinlərdə nəkzə və həjat ilə baglamaja jardımlı etməlidir:

2—qələcəqdə okynacak parçalara mukəddim vəzitəsi qərməlidir.

3—qələcəqdə jazı uçun veriləcəq temaları hazırlamalılđr.

4 — Hər hanqlı bir temanın muxtəlif səfhələrini butunləzdirməjə və plan halına qətirməjə jardımlı olmalılđr (arılıqlın rəsmi qibi) Bynlardan başka həm tədrisi və həmdə tərbijəvi fajdası olan tapzırılklar da verilə bilər; ancak siri sən'əti məksəd ilə tapzırılkl vermənin heç bir əhəmmijjəti jəkdyr. Kiraətdən sonraqlı tapzırılkların sajrı sıfətləri və metodi, kiraətdən əvvəlqi tapzırılkların ejni olacaq.

Tapzırılqlı izləməqdə jeni təqliq, kollektif, rəhbərliqlı və rəhbərsizliqlı halında ola biləcəq; byna dajır ətraflı mə'lymat almak istəjənlər kiraətdən əvvəlqi tapzırılklara muracəət etməlidirlər.

Qəljəaj Qəndli Cavanlar Məqtəbi İzlərindən.

Jazanı: Səfər Əli Mystafa Zadə.

Qitlənin mədəni ehtijacından dogan muəssəsələrdən biri də qəndli cavanlar məqtəbidir. By məqtəb qənd təsərrufat təmajilini dazıjacagından dikkət və əhmijjətə layıqlıdır. By isə ony qərməq və eqrənəməqlə ola bilər. By tədkiklərin sajesində də muvəlfəkijjət və nuksanlar ajdın edilib duzğun və istifadəli jollar qəstərməq olar.

Mutəmadi tədqiklərdə onyn muəssəsələri və muəllimləri tərəfindən olacağı təbiidir. Bən də həman məqtəblərdən biri olan O'ljəçaj qəndli cavanlar məqtəbində çalısmakda oldygymdan jykarıdaqı məkəsədlə bir sıra mə'lymat verməqi özümə borc bildim.

İsə başlamadan əvvəl ony da kejd etməlijiz qi istər cəmaətinin əqsəriijəti əqinçi və maldar olmaı və istərsə bejuqluqu nisbətində bir dənə də olsa lejl bir məqtəbi olmaması və həm də fəkir olyb məarifdən qeridə kalması nukteji nəzərindən kəzanın bejlə məqtəbə bejuq ehtijaci var idi. O dur qi məqtəbin məsarifi dələti bydcədən olmaq uzrə Oktjadrdan hazırlık izinə başlajır. By zaman karzımızda məqtəb için munasib bina, əqin jeri və muəllimlər tapmaq idi. By uç zərt isə bir-birinə duzqun qəlməjirdi. Məqtəb bynları qəntdə axtarırdı əmma byna muvəffik olmadı. Qənd də bina və muəllim joklygyndan zəhərdə hazırlığa başladı. Bina qəhnədən kylyb xarabası olyb bejuq tə'mirə məhtac id. tə'mirin muhummi kısmi Nojabrin 28 nə kədər surdu. By muddətdə tələbə kəbylə başlanıldı. Kəbyldə tə'limat əsasi dytylarak dəjirə lərə ajrıca fiqir verildi. By fiqir isə qələcəqdə dəjirə və qəndləri əqrənməq için bacarıklı numajəndələr bylyndyrmək idi. Byna də muvafik olyndy. Kəbyldə 130 kədər tələbənin istiraqi onların məsələni anlaması ilə izah edilə bilirdi. İstər tibbi və istərsə elmi joklamalar nəticəsində bynların bejuq bir kısmi qənarəda kaldı. Əmələ isə jəramajan 70% təzqil etdi. Nihajət tə'limat munasib 40 nəfəri bejuq muzqulat ilə toplanıldı qı bynların 80% komsomol 20% azəgə təbəkə qəndçi balasıdır. umymijətin 12,5% nı myzdyrlar təzqil edir.

Muəllimlər məsələsi də lajkınca həll ediləməmişdi zəhərin iqi dərəcəli muəllimlərinə ixtisaslarına dəjir dərslər verildi. Ən muhummi dərslər də aqramomja həkiki muəllimini tapa bilmədi və hələ də tapamamışdır by isə izin aksajan cəhətinin biridir.

Muəllimlər qunuzləri səjlənilən məqtəbdə artıq dərəcədə məzgyl oldygynyzyndan bir muddət dərslərin qedisinə zərbə vyrylyrды. Nihajət məzgylijəti Akzam saat 4 dən başlamaga məbyr oldyk. By isə bir tərəfdən fəjdalı diqər tərəfdən zərərli olyr. Fəjdalı cəhətləri: muəllimlərin muntəzəməni dərse davam edə bilməsi və tələbənin qunuzləri muxtəlif dərəcə, "əməli və ehtijaci, izlərdə

izləməsinə mejdən verilə bilməsidir. Zərərli cəhəti isə tələbələrin bir çoxu qucuq jəzırlar oldygyndan axırncı dərslərdə vaktllarının qərqinlənməsidir. Uymijətlə programın kyrylyzynda bə'z dəqi-zikliqlər jayılmalıdır. Byndan isə qələcəqdə bəhs edəcəqiz.

Məqtəb jəni oldygy içun əşuq fiqrini onyn təzqilat izlərinə vermişdir. Byrada bir tərəfdə əldə əsaslanacak lazımı rəhbərin və rysjədə mutəzəqqil bytiq məqtəblərin təzqilat izlərindən mə'lymat olmadıgından təq əl ilə isə başladık. Tələbələr byjrysy və əzəq təzqil edildi. Bjyro hələliq əzagadaqlı hissələrdən ibarətdir. sihiyyə, akademiq məarif mədəniyyət, əlakə və təsərrufat. Bjyro əsasən məqtəbin daxili izlərilə məəgyıl oldygyndan onyn istər ictimai və istərsə iktisadi vəziyyətlə sıklı əlakədədir. Ona qərə bir kədər də məqtəbin vəziyyətlə tanlı olmasl və o sytətlərdən təzqilatın bojnynnda qı vəziyyəti bilinəlidir.

Smeta uzrə döləti bydcədən ajda hər tələbəyə 10 ryblə təkaud veriləcəq idi. Pansijon isə təzqil əəilməəcəq idi. By isə istər təzqilat və istərsə elmi və tərbijəvi cəhətdən məqtəbə zərbə idi. By halı nəzərə alarak bir çox çalıəmalardan sonra kəza bydcəsində ajda hər tələbəyə 5 ryblə təkaud əlavə edildi.

By syratlə pansijon təzqilinə zəmin hazırlanmış oldy by zaman karzımızda iğinci bir mane' olarak ətat məsələsi dyrdy əzbaz, kaq jyan və təmizləjən qibi pansijonyn məhtac oldygy izçilər ətatda jək idi. Bir muddət tələbələrle birliqdə by izləri aparmaga məbyr oldyk. Hər cəhətdə bynyn zərərini qərduqumuzdən bir no ilə dər bir kənaət ilə əzbaz dytmaga məbyr oldyk. Əlbət də bir əzbaz ilə dərd bitmədi. Muavin, kab təmizləjən odyndogryjan və jayım verstliqdən sy qətirən izçilər tapa bilmədiqimizdən hamysy 40 nəfər tələbənin ustunə juqlərđi. Əlbətdə klzın sojykyndan çırlak və əjak jalın balalar by məəəkkəto bir muddət tab qətiriblərsədə java3-java3 narazılığa başladırlar.

Dekabirin əvvəllərində uç nəfər kaçdı. By acı təcrubə içun saqlam jol jək idi lazımı jərlərinə dəfatilə edilən muraciətlər açlkda kalırdı. By zaman jalınız əlacsız by qənc təzqilatı sijasi və təcrubi cəhətdən məhqəmlənməq oldy var kuyvəmişlə byna çalı3-dık və kismən muvəffək oldyk, artık uç ajdır jəni narazılıklar muzahidə olynmadı. Təzqilat məhqəmləndiqcə isə əuyrly olarak

janazıldı. Zəhmət və ona dəzməq etijadları qəq salmaga baqladı. By qun deməq olar qı təzqilat cəhətindən dəqıl uç ajlık bəlqə uç sənəliq bir jol qəldiq. Əz özunu idarənin nə oldygyny əməli olaraq kismən də olsa byrada qərməq olr bynyn içun təzqilatın bəlmələri və onların əməli vəzifəsindən qərduqləri izlərdən danlızmalıdır. Byny isə qələcəq nəmradə.
